

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

IUNIE 2016

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

IUNIE 2016

SUMAR

iunie
2016

4 „Măine
dacă s-ar deschide
Prutul...”

N. IORGA

INEDIT

5 Furtună la Sinaia
Scandal în familia regală

S. CRISTESCU

10 Amara
recunoștință a patriei
Pan Halippa
despre patimile
basarabenilor

I. CONSTANTIN

15 Sub roata vremii
Muzeul Național
de Istorie a Moldovei
E. PLOȘNIȚĂ

17 Posesiva Fanny
și răbdătorul Liviu
A. CHIRU

EXCLUSIVITATE

22 Nici gândul
nu mai era liber
Prizonieri români
în U.R.S.S.

A.S. GLADIȘEVA

26 Când mâncarea
intră în patrimoniul
UNESCO
Dieta mediteraneană

A.-M. VRĂJITORIU

A FOST ODATĂ CA NICIODATĂ...

31 Leac contra
uitării „celor plecați”
G. ROȘU

33 Vânătorul de nori
Iosif Berman
în amintirea
fiicei sale Luiza

A. ȘTEFAN

ISTORIE ȘI FILM

37 De la
„Marea Hoinăreală”
la „Salvați soldatul
Ryan”
Evoluția soldatului
german în filmele
postbelice

C. HENTEA

CĂLĂTOR PRIN TIMP

42 La Ohrida-n deal
V. LECA

magazin istoric

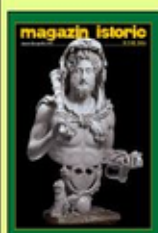
Anul XLIX – serie nouă – nr. 6 (591)

iunie 2016

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

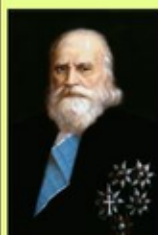
Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 Commodus (177-31 decembrie 192 d.H.), fiul împăratului Marcus Aurelius, a luptat în peste 1.000 de spectacole în arenă, fiind supranumit și împăratul gladiator. Bustul, cu autor anonim, a fost realizat în anul 190 și îl prezintă pe Commodus drept Hercule, împăratul considerându-se întruparea eroului mitic al Eladei

2 Descendentă directă a regelui englez Henric al VII-lea și considerată posibilă moștenitoare a tronului, după moartea reginei Elisabeta I, Lady Arbella Stuart (1575-1615), contesă de Lennox, a avut un destin tragic, sfârșind, la numai 40 de ani, în Turnul Londrei (portret de Marcus Gheeraerts cel Tânăr, artist flamand contemporan ei)

3 Muzeul Național de Istorie din Atena păstrează între comorile sale acest portret de senectute (semnat de artista Olga V. Papadimaki) al amiralului Konstantinos Kanaris (1793/95-1877), scurtă vreme și prim-ministru, erou, în tinerețe, al luptei pentru independența Greciei de sub stăpânirea otomană

4 Fabergé a creat începând de la mijlocul secolului al XIX-lea minunate bijuterii, cele mai cunoscute fiind ouăle de Paște meșterite în perioada în care a fost bijutierul oficial al familiei imperiale ruse; vestite prin frumusețe și măiestrie sunt și bijuteriile, ceasurile, casetele, ramele foto realizate la manufactura familiei Fabergé. La Muzeul Național de Istorie a Moldovei de la Chișinău este expusă o călămară Fabergé de sfârșit de secol XIX

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEI**,
academician
DINU C. GIURESCU,
academician
IOAN-AUREL POP

Redactor-șef
Dorin Matei

Consilier editorial
Florentina Dolghin

Secretar general de redacție
Cristina Păiușan-Nuică

Redactori:
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu

Director economic
Doina Pascu

Corectura
Georgeta Apreotesei

Machetare
Monica Șerban

Difuzare
Constantin Petrescu

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3,
sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III,
camerele 11-14 Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 15,
Căsuța poștală 15-702, Cod 010155, Telefon,
Fax: 021.315.09.91, 021.312.68.77

ȚĂRANUL DIN BASARABIA

NICOLAE IORGA

Boierul, dacă e rus sau rusificat, nu poate face alta decât să-și trânească lui curți albe, cu tinichea albastră și verde în cap, și să prefacă, muscălește, cu turnuri ca cepele, vechea biserică moldovenească. Încolo, un hotar nevăzut trece între el și săteni. Preotul, dacă nu știe românește, e un străin: îi calcă în biserică numai femeile și copiii, cari și ei n'au a face decât cu icoanele, și nu cu slujba.

Și mai străin e dascălul de la școală, care se încredințează răpede că moldovenii sunt proști, își iea leafa și lasă o muncă zădarnică; firile mai nobile prind interes pentru acești „proști” și se trezesc într'o dimineață că aduc gramatici românești de la Iași, ca să vadă ce zace în limba și sufletul „proștilor”.

Funcțiile nu-i atrag. Rareori săteanul se lasă a fi ales pentru *zemstvo*, consiliul județean permanent, care hotărăște despre drumuri, școli, biserici și ajutorarea în tot felul a locuitorilor.

De viața politică n'au nicio idee. Se știu oameni din satul, din ținutul lor, de lângă apa ce trece supt ochii lor: hotineni, orheiieni, soroceni, codreni, bugecenii, lăpușneni, pruteni, ca și acum câteva sute de ani. Cred în Dumnezeu și în „Împăratul”, care e mare și puternic și stă undeva.

Fac oaste de la 1877, până și în strălucitele regimente ale gardei, dar se întorc acasă aceiași buni moldoveni cari pleaseră. Cu soldații de pe la granița așa de strașnic păzită, cu *obieșnicii*, nu-și mărită fetele: „mai bine le-ar da Prutul”. Pe cei ce vin în mijlocul lor, lucrători, coloniști, nu-i țin în samă deocamdată, ci-i așteaptă să vie la limba, la datina moldovenească, fără de care nu se poate frăție și înscuire.

Despre România, spune d. Moruzi [Dumitru C. Moruzi, 1850-1914, scriitor originar din Basarabia; a publicat în *Cronica* o suită de

articole sub titlul *Basarabia și trecutul ei*] că ei ar avea păreri stricate și rele, ce li s'ar fi pus înadins în cap. Românii ar fi pentru ei un neam de moldoveni amestecați cu unguri și bulgari, regele, craiul lor, un străin, un neamț, de altă lege, fost „gheneral împărătesc” la Plevna; de aceia nu s'ar fi uitând peste apa „închisă” acum a Prutului. Altfel, ar fi cei mai buni găzduitori ai oricărui drumeț ce vine cu graiu românesc pe buze.

Scurta mea experiență nu mi-a arătat aceste rătăcirii la țărani. Mi s'a părut că ei cred numai într'un mare neam moldovenesc, ce se întinde în

sus, în jos, în dreapta, în stânga, peste Nistru și peste Prut, până unde încep liftele. Unii au stăpânire muscălească, alții *alt fel* de stăpânire, pe care n'ai de unde să-l știi bine.

Mâne, dacă s'ar deschide Prutul, această strălucită minune ar fi pentru dânșii un fapt obișnuit, ca și cum lucrurile, după o mică zăbavă, și-ar fi luat iarăși înfățișarea firească, lăsată de la Dumnezeu.

Poate că d. Moruzi dă un prea mare rol târgoveților de odinioară, din mijlocul cărora s'ar fi desfăcut acei mici cinovnici, mai muscali decât adevărații muscali, plini de despreț pentru „maldavanii” din cari se coboară, fără alt gând decât leafa și câștigul de pe lângă leafă, pe cari-i descrie cu atâta haz. Asemenea indivizi de speculă, cu nația nouă, nouă, vrednici de colegii lor ruși pe cari-i cunoaștem din minunatele schițe ale lui Cehov – dobitoace vesele când sunt grase, triste când sunt slabe – vor fi venind și din rândurile mahalagiilor de odinioară, dar poate mai mult din ale nobililor decăzuți și ale puținilor țărani ambițioși.

(*Neamul românesc din Basarabia*, Editura Librăriei Socce, București, 1905)

45 Pseudokyneghe-
ticos... cu Securitatea
*Baronul Elie de Rothschild
la vânătoare în România*
**F. BANU,
L. BANU**

50 Pe vremuri
oamenii își trimiteau
scrisori
*Destinatari:
Alexandru Ioan Cuza
și Ion Ghica*
G. FILITTI

54 High-life
de București
Cafeneaua „Corso“
M. IONIȚĂ

59 „Privesc
din Doftana prin gratii
de fier...”
*De la ocna Telega
la închisoarea lui Carol I*
GH. BÎLGĂ

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

CHIPURI UITATE

66 Dobre Nicolau
N. NOICA

**PASTILA
DE CUVINTE**

70 Din mitologia
greacă
M. SALA

73 Spartacus
și-a lui ceată
M. STREINU

77 Doi stâlpi
ai Maiestății Sale
Povestea MI5 și MI6
**C. TRONCOTĂ,
D. MATEI**

**HOOVER
INSTITUTION**

83 Ianuarie 1938.
Iuliu Maniu
se adresează partidului

RUBRICI

80 În București,
acum 50 ani

64 Pentru biblioteca
dumneavoastră

58; 84; 85
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

**AL XXIV-LEA
SIMPOZION
DE ISTORIE
ȘI CIVILIZAȚIE
BANCARĂ
„CRISTIAN
POPIȘTEANU“**

86 Banca Națională
a României și
Primul Război Mondial

care M.V. m-a onorat, convins fiind că orice mijloc întrebuintat în astfel de circumstanțe este admisibil, pentru a se ști adevărul și a servi o cauză dreaptă.

Rog pe M.V. să primească pe lângă profundul meu respect, expresiunea sincerului și nemărginitului meu devotament.

Lt.-colonel Prezan“

Iată care era conținutul celor două scrisori.

„5 august [sâmbătă, 1899]

Nando pleacă luni la Sigmaringen. Sper că va fi prudent și că nu o să facă situația și mai rea decât este. Pentru mine este ca și cum ar fi vorba despre altcineva. Presupun că lucrurile stau prea rău ca să fac altfel și atunci aici, înconjurată de tot ceea ce iubesc, am iluzia fericirii de odinioară, dar gândul că va trebui să mă întorc înapoi în Iad, singură și fără niciun prieten, depășește în oroare tot ce se poate imagina. Cu toate că știu ce inimă bună are, nu am deloc încredere în inteligența sărmanului meu Nan-

Cele patru surori, de la stânga la dreapta: Beatrice, Victoria Melita, Alexandra și Maria

[do], el se schimbă precum bate vântul.

Acum totul depinde de modul în care tatăl său va privi lucrurile, iar sentimentele sale față de mine le vor reflecta pe cele ale tatălui său, fie într-un sens, fie în altul. Toată povestea asta mi-a demonstrat că are o inimă de aur și m-a făcut să-i fiu foarte recunoscătoare, dar, din păcate, încredere în el nu pot avea, este prea slab când ajunge din nou în mâinile Unchiului [Carol I – S.C.] și atunci nu mai poți conta pe el, nu știi ce va face. Cel mai negru punct sunt copiii. Nu mai am niciun drept (tu înțelegi ce umilinte înseamnă asta), singura mea speranță este acest biet copil cu inima slabă care vorbește vitejește când nu se află în fața inamicului. Dacă acum ei nu mai vor ca eu să mă întorc pentru

multă vreme de acum înainte, eu nu pot să consimt să nu-mi mai văd copiii, așa că singura mea speranță este el și dacă el nu va avea curajul să-și susțină punctul de vedere și să spună că în fond copiii sunt ai lui, și nu ai Regelui, mă aștept să fiu supusă la cele mai mari

umilinte.

Nu pot să țin și să-mi apăr drepturile pentru că vor spune că nu mai am niciunul și uite așa trăiesc într-o permanentă spaimă că se vor răzbuna dacă eu îi voi plictisi spunând totul Mamei. Oh ! sărmanul meu Bajazzo [Der Bajazzo este denumirea germană a operei *Pagliacci* de Ruggero Leoncavallo „păiață, clown“, aluzie la calitățile deosebite de gimnast ale ofițerului Gheorghe „Zizi“ Cantacuzino], cum ar sângera sărmana ta inimă dacă ai ști toate umilintele, mizeriile și torturile prin care trebuie să trec, toate din cauza sărmancei noastre nebunii care pentru noi a fost aproape sfântă și care ne-a făcut să ne iubim atât de mult! Toți ceilalți nu văd decât partea urâtă, urâtă, ei nu știu dragostea infinită și tandrețea care a fost între noi! Era urât, buffon, un copil fără mamă, fără familie, cu o inimă mare și pustie. I-am dat totul! I-am fost mamă, prietenă, soră și, din păcate, și mai mult, de ce a trebuit să fie și acest mai mult, vai! Nu știu dacă acest mai mult a venit cu restul. El m-a aflat într-o țară în care n-am niciun prieten. M-a

Gheorghe „Zizi“ Cantacuzino, sau „Grănicerul“ (1869-1937), apropiat al familiei princiare, din 1898 profesor de gimnastică și călărie al micului prinț Carol, celebru pentru legătura amoroasă cu principesa Maria, apoi pentru vitejia arătată în timpul războiului de întregire, general; în ultimii ani ai vieții a fost președinte de onoare al Mișcării Legionare.

INEDIT

UN SCANDAL ÎN FAMILIA REGELUI CAROL I

SORIN CRISTESCU

Principele Ferdinand și principesa Maria

În vara anului 1899 elita societății românești dezbătea zgomotos legătura extraconjugală a principesei Maria cu tânărul ofițer Zizi Cantacuzino. Era o poveste de dragoste mai veche, care a fost descoperită în timpul șederii principesei la bordul unei nave de pasageri ancorate în rada portului Constanța, în luna iulie 1899.

În prima zi a lunii august 1899, Maria a plecat împreună cu Ferdinand în Germania, să-și viziteze părinții. În urma lor, la Sinaia, s-a aprins scandalul.

O scrisoare pe care am găsit-o în fondul Regele Carol I – Personale arată că în luna august 1899 suveranul fusese înștiințat de aghiotantul principelui Ferdinand, locotenent-colonelul Prezan, care, împreună cu soția, Olga, doamnă de onoare a principesei Maria, însoțeau perechea princiară în străinătate, despre sentimentele principesei pentru locotenentul Zizi Cantacuzino.

Aghiotantul a primit de la Ferdinand, în mare secret, cele două scrisori pe care Maria le trimitea surorii sale, Victoria Melita „Ducky“, le-a copiat și le-a expediat regelui.

Cariera pe care a avut-o ulterior Prezan demonstrează că reginei Maria îi erau străine sentimentele de răzbunare și că Ferdinand a avut mare încredere în aghiotantul său.

Scrisorile reproduse în continuare le-am tradus din limba engleză.

*Lt.-col. Constantin Prezan
către regele Carol I*

„Luni, 26 iulie [7 august]
1899

Castelul Reinhardtsbrunn

Sire,

Departa de Maiestatea Voastră, sunt nevoit a mă conduce după circumstanțe, având ca singură țintă aceea ca M.V. să cunoască tot adevărul.

Acum câteva zile am avut o convorbire îndelungată cu Alteța Sa Regală din care trag ca concluziune că Principele consideră cazul petrecut ca o simplă greșală ce se poate întâmpla și care este aproape uitată, în consecință este absolut decis a susține în totul ideile Principesei. Conversiunea este complet realizată. Această convorbire mi-a arătat în același timp sorgintea de

unde aş putea avea probe de cele ce am constatat și astfel am obținut copiile a două scrisori ce alătur și care pot da M.V. o idee precisă de starea spiritului și a sentimentelor ce rezidă în acest moment.

Originalele mergând la destinație, posed proba acestor copii pe care o voi înmâna M.V. la întoarcere.

Nu am luat această hotărâre decât bazat pe confiența cu

departe. V-am implorat să fiți discretă și să aveți încredere în cât mai puține persoane cu puțință, dar mă tem că într-un moment de disperare ați uitat de promisiune și ați încercat să vă câștigați prieteni și partizani, încredințându-le motivele disperării dvs.?

Se pare că totul a pornit de la o doamnă care a făcut un soi de propagandă despre comportamentul dvs. în ajunul plecării, implorând elita din Sinaia și nevestele miniștrilor și diplomaților să vină la gară și să asiste la plecarea dvs. și în felul acesta să-și demonstreze public prietenia. Poate că o fi fost animată de intenții bune, dar acțiunea a fost una extrem de neînțeleaptă. Cereea a displicut tuturor, au refuzat să-i dea curs și au simțit că era un moment propice să-și dezlege limbile! Toate detaliile întregii tragedii, viața pe care ați dus-o la Constanța și evenimentele din ultimii doi ani sunt acum discutate pe față și fără reticente de către oricine. Toți diplomații sunt la curent cu toată afacerea, iar ambasadorul german [contele Hippolyt von Bray-Steinburg, ministru plenipotențiar – S.C.] speculează răzând asupra efectului pe care aceste detalii le vor

Ducesa Maria de Coburg

produce în Germania și Anglia de îndată ce vor fi cunoscute!

Este o afacere îngrozitoare și zi de zi misterul uitării și nepăsării dvs. față de cei doi copii atât de draguți mi se pare că sporește din ce în ce mai mult! Principalul subiect de conversație la clubul de aici și la toate cluburile și cafenelele din oraș este acela al Principesei căzute „care făcea pe sfânta” și al iubitului ei, Zizi! Într-o țară democratică precum aceasta, care și-a creat propria ei dinastie străină pentru a termina cu vechii principii imorali, nu puteați primi o lovitură mai crudă sau ceva care ar fi putut să vă înstrăineze mai mult de inimile și simpatiile oamenilor. Unul din aspectele care îi

doare cel mai tare este faptul că principesa lor moștenitoare a putut să cadă atât de jos, încât să-și aleagă iubitul din rândul odraslelor nelegitime, [cineva] al cărui bunic matern era un om sărac și umil, iar acest ins pentru care ați sacrificat totul este el însuși prea bine cunoscut ca extrem de imoral și atât de îngrozitor de bolnav, că nicio femeie decentă nu ar trebui să se apropie vreodată de el! Democrații sunt mai dure decât orice alți oameni când pretind standarde morale foarte înalte pentru cei care ocupă poziții suspuse și de răspundere și acesta este motivul că acum sunteți judecată fără nicio milă sau scuză. Publicul susține acum că tânărul ofițer a fost iubitul dvs. încă de pe vremea când prințul era bolnav [Ferdinand s-a îmbolnăvit de tifos în perioada mai-iulie 1897]. Slavă Domnului, eu nu știu nimic despre această eventualitate, dar ca să vă dați seama în ce situație vă aflați este nevoie să știți acest lucru. Se mai spune că s-a dus la dvs. când ați fost la băi, în Germania, și de asemenea în diferite alte momente ați fost văzută cu el în cele mai compromițătoare ipostaze.

Cu greu îndrăznesc să vă întreb dacă ați mai spus cuiva despre ideea dvs. de a face abort, pentru că mi-ați promis tăcere asupra acestui lucru. Și totuși, oricât de ciudat ar fi, opinia generală, care câștigă tot mai mult teren, este că sunteți pe punctul de a permite așa ceva, iar lumea face deja speculații asupra acestei crime – pentru că este o crimă –, care

Alexandra „Sandra” von Hohenlohe-Langenburg (1 sept. 1878-16 aprilie 1942), a treia fiică a prințului Alfred de Coburg (1844-1900) și a soției sale, Maria (1853 -1920), căsătorită cu prințul Ernst von Hohenlohe-Langenburg (1863 - 1950); au avut cinci copii.

urmat ca un câine credincios, pas cu pas, și la început m-a iubit de departe, fără să creadă că aș putea să întorc vreodată capul după el! Acum ei vor ca eu să spun că m-a luat în stăpânire prin amenințări! Oh! De-ar ști toată imensa și profunda iubire pe care mi-a dat-o! Câți ani s-a aflat lângă mine și n-a cutezat să mă privească în ochi! Îți spun toate acestea pentru că doar tu poți să mă înțelegi, doar tu vezi că deși sufăr toate aceste torturi, umilințe și mizerii din cauza lui, nu pot să-l urăsc și numai eu știu cât suferă și el, și în fața lumii va trebui să joace hidoasa comedie a indifferenței. Întotdeauna a fost cam nebun, niciodată precum ceilalți cu ideile lor. A încetat să mai iasă în lume din momentul în care eu i-am umplut inima și n-a mai trăit decât pentru mine. Acum a fost alungat, nu-l voi mai vedea niciodată, nu este dintre cei care se însoară a doua zi ca să se consoleze. Probabil că zâmbești văzându-mă câtă încredere am în el, dar așa este, cred în el mai mult decât în oricine pe acest pământ și știu că nu mă înșel! Oh! Bajazzo, tu care ai turba de mânie văzându-mă oprimată oricât de puțin, oh! Acum poți să vezi și tu la ce s-a ajuns din cauza sârmanului nostru vis nebunesc!

Am spus destul, ți-am scris aproape la fel cum i-aș fi scris lui!

La revedere, Ducky dragă, să-mi scrii curând.

A ta Maddy.“

Victoria Melita

„6 august [duminică, 1899]

Ducky dragă,

Am fost foarte încântată să primesc scumpa ta scrisoare, am așteptat-o cu mare drag. Poți să fii sigură de faptul că N[ando] i-a scris lui Tommy [denumirea regelui Carol I în scrisorile de tinerețe ale principesei Maria – S.C.]; el, dimpotrivă, susține contrariul, zice că nu a spus nimic Mamei pentru că mi-a promis cu jurământ că n-o va face și trebuie să se țină de promisiune. Spune doar că a vorbit cu Mama așa, la modul general, altceva nu a făcut. Sper să nu facă vreun scandal la Sigmaringen. În acest moment este foarte pornit împotriva lui Tommy, dar de îndată ce va ajunge sub privirea îngrozitoare a lui Tommy o să-i piară tot curajul și spiritul de opoziție. Tatăl său are mai mult caracter și este *très conciliant*, dar nu suflă în fața groaznicului Tommy. Oh! Tommy, ce om poți să fii!“

Cum se discuta această problemă la Sinaia, aflăm din scrisoarea, păstrată în fondul Regina Maria, pe care Miss Winter, Elizabeth Saxton Winter, guvernanta angajată la dorința reginei Elisabeta pentru cei doi copii ai perechii moștenitoare, și care câștigase la un moment dat încrederea principesei, i-a adresat-o acesteia la 8 august 1899.

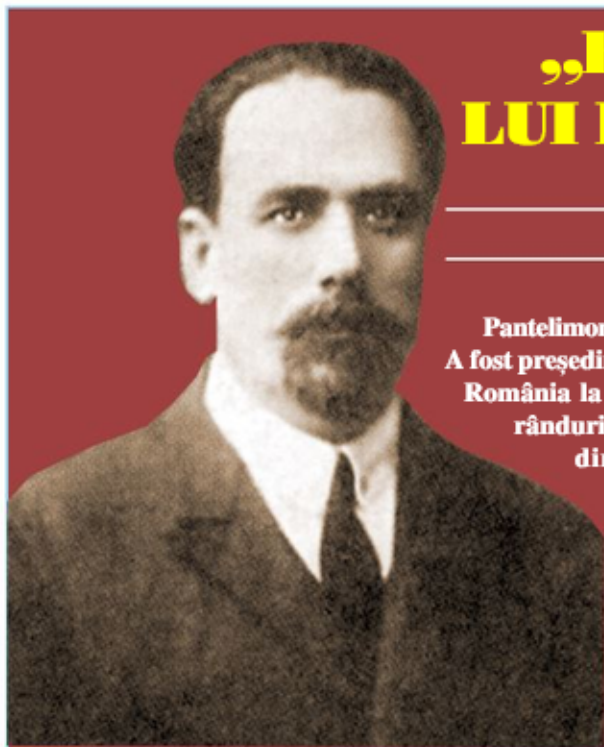
Miss Elisabeth Saxton Winter către Principesa Maria

„Sinaia, 8 august 1899

Doamnă,

Cum a trecut încă o săptămână vă trimit un raport oficial asupra sănătății celor doi copii. Amândoi sunt fericiți și într-o stare de sănătate excelentă, își petrec cea mai mare parte a zilei în aer liber (în pofida deselor averse de ploaie) și fac plimbări lungi cu trăsura sau pe jos. Băiatul petrece o parte a fiecărei zile împreună cu Regele și atât el cât și sora sa iau uneori masa de prânz la palat când nu sunt oaspeți.

Alteța Voastră Regală va înțelege cât de dureros este pentru mine să mă refer la situația îngrozitoare care a făcut necesară plecarea dvs. Și totuși consider că este recomandabil să vă informez într-o oarecare măsură despre cum merg lucrurile pe aici. Poate că greșesc, dar nu am cum să nu mă gândesc că înainte de a pleca ați fost extrem de neînțeleptă ca să vă discutați problemele cu anumiți prieteni de ai dvs. de care era mai bine să stați

„RĂSPLATA“ LUI PAN HALIPPA

ION CONSTANTIN

Pantelimon (Pan) Halippa s-a născut la 1 august 1883. A fost președintele Sfatului Țării care a votat unirea cu România la 27 martie 1918. A ocupat în mai multe rânduri funcția de ministru în diferite guverne din perioada interbelică și a fost ales membru corespondent al Academiei Române (calitate pe care o pierde în urma „reorganizării” instituției în 1948; Magazin istoric, nr. 4/2016). Pierderea Basarabiei, în 1940, apoi în 1944 și instaurarea regimului comunist i-au adus, pe lângă mahnirea sufletească, și prigoana noilor autorități.

In împrejurările dramatice legate de ocuparea de către puterea sovietică a acestor teritorii românești, la 28 iunie 1940, Pantelimon Halippa se refugiază cu familia la București. În drumul cu trenul spre Capitală, el descria atmosfera acelor clipe de mare tristețe: „Am admirat – și-mi ziceam în gândul meu pornit spre reverii melancolice, poate, pentru ultima dată în viața mea – frumoasa vale a Bâcului, cu șiragul de gări și sate, cu lunca lui, când strânsă în chei, când largă ca un șes imens, cu vii și livezi pe costişe, cu crâmpoie de pădure din vestitul altădată codru al Bâcului. Prin gări – grămezi mari de piatră spartă pentru șoseaua națională dintre Chișinău și Iași, care căuta să fie terminată în anul acesta.

Mii de concentrați mai lucrau la terasamente pentru șosea, la dublarea drumului de fier, la înmulțirea liniilor de garaj în gări și la descărcarea materialelor de construcție de tot felul pentru întăriturile Basarabiei la Nistru. Acest furnicar de oameni încă nu cunoștea că Basarabia este cedată, pentru a nu fi scăldată în sânge; munca ce se mai depunea de acești robotari era o dovadă că statul român n-a urmărit în Basarabia decât înzestrarea ei cu așezăminte de mare folos obștesc [...] Și la Ungheni și la Iași și în toate garile până la București, am văzut sute și mii de persoane în așteptarea rudelor și prietenilor pe care îi credeau încăpuți în trenul nostru de pe atâtea meleaguri basarabene. Eram asaltați cu întrebări,

dacă nu-i în tren cutare din cutare oraș, dacă nu am auzit ceva despre dânsii, dacă au să mai sosească trenuri cu refugiați și așa mai departe. Varietatea întrebărilor în gări creștea pe măsură ce ne apropiam de București, unde se cunoștea de acum bine că evacuarea Basarabiei trebuia să fie executată rapid și din cauza aceasta se transforma într-un hazard“.

Neîmpăcându-se o clipă cu gândul pierderii Basarabiei, la 27 martie 1941, cu prilejul împlinirii a 23 de ani de la Unirea acestei provincii cu patria mamă România, Pan Halippa a ținut o conferință la Centrala Caselor Naționale din București, în care arată, între altele, falsitatea celor afirmate în nota

va fi adăugată celorlalte greșeli ale dvs.

Nu m-ați plăcut niciodată – cum ați fi putut –, suntem atât de diferite, dvs. sunteți tânără, eu sunt bătrână și v-am fost impusă cu forța. Dar ați fost îngrozitor de nedreaptă cu mine îngăduindu-mi să intru într-o situație care mi-a provocat atâta suferință morală; chiar și dvs. cu toate prejudecățile dvs. veți admite onestitatea caracterului și a scopurilor mele. Am respectat încrederea pe care mi-ați acordat-o, dar atunci cum de au devenit cunoscute aceste amănunte? Mi se pare o idee îngrozitoare aceea că ați putut vorbi despre acest subiect cu mai multe persoane, cu greu mă gândesc, ar putea fi cu puțință așa ceva? Când realizez cât de îngrozitoare este situația dvs. de acum, toată natura mea feminină se revoltă. Până și eu, care nu vă consider cu nimic deasupra oricărei alte ființe umane, aș fi în stare să sugrum creatura care a câștigat o influență atât de nefastă asupra dvs. încât să vă facă să sacrificați tot ceea ce o femeie prețuiește cel mai mult, tot ceea ce este mai sacru pentru orice femeie! Chiar dacă Principele nu va lua nicio măsură severă sau niciun fel de măsură, cred că țara îl va sili pe Rege să o facă. Acest lucru, chiar dacă îl condamnam din toată inima, plus sentimentul că probabil v-ați pierdut pe cei doi dragi copii, mă umple de o stranie milă. Sunteți prea tânără ca să comiteți un gest atât de urât și este insuportabil de trist [faptul] că înainte ca lucrurile

Elisabeth Saxton Winter

să fi ajuns aici nu ați găsit curajul moral să dați de o parte ispita și să vă dedicați cu toată forța și energia intereselor familiei și copiilor.

În ceea ce mă privește, eu nu știu ce voi face, dar regret profund faptul că mi-am lăsat casa mea dragă, unde aveam totul ca să fiu fericită. A fost îngrozitor să mă pomenesc aruncată în acest vârtej de probleme și responsabilități.

Di Kalinder[u] a discutat mult cu mine, în urmă cu câteva zile, și, pentru momentul de față, am consimțit să rămân, dar pentru nimic în lume nu aș mai accepta și nici nu mai am energia necesară să-mi asum așa o responsabilitate îngrozitoare care ar putea apărea în viitor dacă copiii vor fi fără mamă, pentru că oricum s-ar ajunge la o situație în care rămânerea mea să fie indezirabilă.

Nu pot decât să vă rog să-mi acordați clemență pentru că v-am tulburat cu o scrisoare atât de lungă. Prea supusa dvs. slujitoare.

E. Saxton Winter“

Mama principesei Maria a aflat ceva mai târziu cum stăteau lucrurile și a trimis o misivă plină de reproșuri teribilei Miss Winter, din care răzbate ideea că inițiativa pentru acea îngrozitoare scrisoare nu i-a aparținut doar guvernantei.

*Ducesa Maria de Coburg
către Miss Elisabeth Winter*

Palais Edinburgh Coburg

15 noiembrie 1899

Mă simt obligată să vă scriu fără întârziere, Miss Winter. Îmi pare rău să spun că din ultimele vești pe care le-am primit de la Sinaia am văzut că lucrul de care mă temusem de mai multă vreme a devenit realitate. În timpul absenței principesei Maria ați ocupat o poziție puternică în casa ei și ați devenit prietena și confidenta Regelui, dependentă de el, obligată să lucrați împotriva părinților copiilor ca să-i separați de tatăl și de mama lor și să-i creșteți în exclusivitate după ideile și dispozițiile Regelui. Mai mult, în timpul verii v-ați permis să scrieți fiicei mele cea mai insultătoare scrisoare folosindu-vă de cuvinte dure pe care nu ar fi trebuit să le adresați nici măcar servitoarei dvs. și pe care nicio doamnă adevărată nu le-ar fi scris vreodată. Profitând de groaznicul secret ce plana asupra vieții fiicei mele ați crezut că totul vă era permis și chiar aprobat în asemenea condiții!

(Continuare în p. 49)

Monumentalele poduri de șosea sau de cale ferată, peste Prut, au fost aruncate în apă. Căile ferate au fost distruse după un sistem idiot al lui Stalin, care nu degeaba a fost poreclit «Frunte de bronz» de către fostul său șef Lenin. Morile, oloinițele [prese de ulei] și orice întreprindere industrială și atelier din orașe și sate au fost distruse și arse. Fruntașii satelor și orașelor, ce au jucat vreun rol sub regimul românesc în Basarabia între 1918 și 1940, au fost deportați încă din anul trecut, iar de la începutul războiului satele și orașele au suportat două mobilizări masive: una a celor care își făcuseră serviciul militar în ultimii zece ani și alta a tineretului până la vârsta de recrutare, care au fost scoși cu hârlețe, sape și topoare și duși peste Nistru.“

tri aliați și nu mai puțin partizanii noului regim. Toată încurcătura o produce textul armistițiului între noi și sovietici. Acest text, pe lângă că este foarte greu pentru noi, mai este și foarte neclar. Această neclaritate sovieticii o îndreaptă împotriva noastră, a basarabenilor. Așa a fost cu chestiunea lucrurilor și a mobilierului pe care le-au adus basarabenii în refugiu; așa este și cu forțarea lor de a se

ca internați în România împotriva voinței lor. Deci, trebuie să se întoarcă în Basarabia, de unde ei au plecat, ca să scape de teroarea ce se practică de autoritățile sovietice în statul sovietic. Pe tema aceasta s-au făcut intervenții și memorii. Dar situația a rămas tot tragică, deoarece autoritățile noastre nu găsesc altceva mai bun de făcut, decât să-i sfătuiască pe basarabeni să plece, iar dacă sfatul nu ajută, atunci îi predau agenților sovietici, care

lucrează în toate județele ca membri sau delegați ai comisiilor locale de control pentru aplicarea armistițiului. Sunt județe, ca Doljul, Gorjul, Prahova și altele, unde funcționarii basarabeni au fost licențiați din serviciile lor la stat fără alt motiv decât acela că sunt basarabeni. O mai mare rușine nici că se putea în Țara Românească! Această țară care pe vremuri a dat azil atâtor bulgari, sârbi, polonezi și ruși, azi nu poate găzdui pe frații români din Basarabia, pentru că aceasta ar fi împotriva clauzelor din Convenția de armistițiu“.

Ștefan Ciobanu, Ion Pelivan, Pan Halippa și dr. D. Ciugureanu, membrii delegației trimise la Iași după votarea Unirii

După aproape trei ani de speranțe românești, în primăvara anului 1944, regimul sovietic de ocupație avea să fie, din nefericire, instalat iarăși în teritoriile strămoșești de la est de Prut. Pentru basarabeni avea să urmeze o perioadă dramatică. Pantelimon Halippa consemna, în ziua de 24 decembrie 1944, următoarele într-un jurnal intrat de curând în circuitul științific: – „Sunt vizitat de zeci de oameni, care n-au ce mânca, care nu sunt lăsați să-și exercite în liniște un serviciu cât de modest, care sunt vânați de jandarmii și poliția țării, pentru că așa vreau dragii noș-

reîntoarce în Basarabia. Dar câte zile pierdute sau stricate numai pe tema aceasta! Oamenii și-au adus mobilierul și diferite obiecte pe care le-au avut și până la primul refugiu, dar pe care au pus din nou stăpânire prin serviciile bunurilor înființate de stat și primării, după dezrobirea Basarabiei. Ei bine, lucrurile acestea a trebuit să fie întoarse de basarabeni, ca și cum n-ar fi fost ale lor, ca și cum ar fi fost jefuite. Tot așa și cu aplicarea articolului V din Convenția de armistițiu. Basarabenii, deși au venit în noul refugiu de bună voie, sunt tratați ca aduși cu sila și

Impreună cu alți lideri basarabeni, Pantelimon Halippa a întreprins o serie de demersuri oficiale pentru salvarea refugiaților de peste Prut, așa cum rezultă din însemnările făcute în jurnal, în ultima zi a anului 1944. „Ca să încercăm încă o dată îmbunătățirea situației refugiaților basarabeni, ne-am prezentat

În redacția ziarului Basarabia: pe scaun (de la stânga la dreapta): Th. Inculeț, Al. Mateevici, Sergiu V. Cujbă, M. Vântu, Ion Pelivan; în picioare: Th. Roman, Șt. Usinevici, Gh. Racicovschi (servitor), P. Halippa, Roșca, Gh. Stârcea; jos, doi vânzători de ziare

ultimativă sovietică din 26 iunie 1940, respectiv faptul că „în anul 1918, România, folosindu-se de slăbiciunea militară a Rusiei, a desfăcut de la Uniunea Sovietică o parte din teritoriul ei – Basarabia”. „De notat că guvernul bolșevic de la Petrograd lansase încă din luna noiembrie 1917 o declarație, către toată lumea și către popoarele din Rusia, despre drepturile noroadelor. Potrivit acestei declarații, toate noroadele neruse din Imperiu au aceleași drepturi ca și norodul rusesc. Aceste drepturi, mai spunea declarația, nu sunt mărginite cu nimic. Noroadele au dreptul să-și hotărască soarta chiar despărțindu-se de Rusia și înființându-și state de sine stătătoare”. Fruntașul basarabean demonstra apoi caracterul aberant al învinovățirii României pentru că Sfatul Țării din Chișinău, care reprezenta în chip legal populația basarabeană, a înțeles interesele naționale ale Basarabiei și a conceput politica în sensul votului de la 27

martie 1918, așa cum propovăduiau chiar bolșevicii în frunte cu Lenin. „Doar Sfatul Țării a mers la separare de Rusia numai după ce s-a convins că în zadar ar mai fi căutat condiții prielnice de dezvoltare națională într-un stat care el singur se prăbușea în haos și mai ales când între acel stat și Basarabia se interpunea Ucraina liberă, pe care o recunoștea la Conferința de Pace de la Brest Litovsk guvernul german – o recunoștea, pe ea cea dintâi – și înainte de ai fi acordat guvernului Lenin-Troțki pacea pe care aceștia o cereau, gata să primească orice condiții, numai ca să-și elibereze mâinile, spre a se putea dedica pe de-a-ntregul luptelor cu atâția generali albi și spre a începe acțiunea de organizare a statului pe baza unor principii nemaipomenite până la bolșevici!”

În ceea ce privește afirmația cuprinsă în preambulul notei sovietice, potrivit căreia România ar fi „încălcăt unitatea seculară a Basarabiei, populată în principal cu ucraineni, cu Republica Sovietică Ucraineană”, Halippa arată că mai întâi de toate, între Republica Ucraineană și Republica Moldovenească Basarabeană n-au fost raporturi care s-ar putea caracteriza prin cuvinte de „unitate seculară”: „Ce «unitate seculară» putea să fie între două republici care aveau de-abia câteva luni de existență?!”.

În perioada 24-31 iulie 1941, fruntașul basarabean a vizitat provincia natală, consemnând apoi următoarele impresii cu privire la situația

Alexandru Marghiloman la Chișinău, cu membrii Sfatului Țării

Basarabiei, la un an de la ocuparea acesteia de către sovietici. – „Moștenirea pe care ne-o lasă Sovietele în Basarabia, după un an de guvernare smintită și de administrație mai prejos de orice critică, precum și moștenirea ce o lasă în Transnistria, după 23 de ani de experiențe nemaipomenite în istoria omenirii civilizate, sunt peste măsură de grele...”

Pan Halippa (primul din dreapta, așezat) în Basarabia, în perioada interbelică...

încât prim-ministrul nu ne poate recomanda altceva decât să ne ascundem pe patru-cinci luni, pentru că altfel guvernul nu-i în stare să ne scape de mânia și furia «liberatorilor» noștri”.

Până la urmă, nu numai că nu și-a putut ajuta conaționalii, dar Pan Halippa a căzut el însuși victimă represiunii. Fiind considerat „criminal de război”, pentru rolul pe care l-a avut în Unirea Basarabiei cu România, în noaptea de 5 spre 6 mai 1950, a fost arestat și deținut timp de aproape doi ani în închisoarea din Sighet. La 26 martie 1952 a fost predat organelor sovietice, pe podul de la Ungheni pe Prut, în baza unui banal proces-verbal: „Subsemnatul locotenent Bogza Ion și loc[otenent] maj[or] Dimitrescu Gheorghe, din partea grănicerilor români, și din altă parte reprezentanții grănicerilor sovietici maiori Sîdnik și subcolonel [locotenent-colonel] Popov am

încheiat prezentul act pentru predarea individului Halippa Pantelimon născut în 1883, luna august 1, în comuna Cubolta, Bălți, U.R.S.S. Împreună cu individul se predă și obiectele personale ca lenjerie, haine diferite și una servietă maro, precum și un

... și în anii '70, cu nepoata și soția

buletin biroul populației vechi nr. 429259. În timpul predării a subsemnatului din partea grănicerilor români nu am avut nicio pretenție. Drept pentru care am încheiat prezentul proces-verbal spre cele legale. Actul sa încheiat

în trei exemplare, în limba română”.

De la Ungheni, Pantelimon Halippa a fost dus la Chișinău, fiind închis într-un penitenciar al KGB-ului, unde s-a făcut ancheta în cursul căreia i s-au cerut dovezi că Unirea Basarabiei cu România nu s-a înfăptuit legitim. A urmat calvarul în gulagul sovietic, Pantelimon Halippa fiind internat în 11 lagăre din Siberia.

Din lagăre a scris Ambasadei Republicii Populare Române de la Moscova, adresând ambasadorului Iorgu Iordan memorii în care îl întreba: „De când Siberia a ajuns o colonie a României, ca eu să fiu predat și ținut acolo, și nu în țara noastră?”. Se înțelege că nu a primit niciun răspuns la această întrebare.

După moartea lui Stalin și înlăturarea lui Beria, în noul context politic din U.R.S.S., a fost amnistiat (1955) și a insistat să se întoarcă în România, deși sovieticii ar fi dorit ca el să rămână la Chișinău.

După ce a petrecut 3 ani, 8 luni și 2 zile în închisorile și lagărele sovietice, în decembrie 1955, Pantelimon Halippa a revenit în țară, dar în loc să i se permită să meargă acasă, a fost dus la Gherla, unde a mai stat la închisoare până în 1957, fără nicio judecată.

Pantelimon Halippa a continuat lupta pentru Basarabia românească până în ceasul morții, intervenite în noaptea de 30 aprilie 1979, la venerabila vârstă de 96 de ani. ■

cu d-nii I. Pelivan, Anton Crihan, Pavel Guciugna, Vasile Țepordei și ing. Simion la vicepreședintele Consiliului de Miniștri, dr. Petru Groza. Aceasta a fost pe ziua de 30 decembrie. Dl. vicepreședinte ne-a vorbit despre interesul pe care îl poartă problemei, destăinuindu-ne conversațiile pe care le-ar fi avut cu prim-ministrul de ieri (ge-

repatrierea dobândită formal, dar n-au putut-o realiza în 1940-41. A. Crihan a insistat mai ales asupra elementului țărănesc care a venit în refugiul al doilea și care și-a pus nădejdea în România democratică și iubitoare de progres și libertate. Dl. Petru Groza ne-a făgăduit concursul său, dar ne-a sfătuit să vizităm și pe d-nii Savel Rădulescu de la

Comisia românească a armistițiului și C. Vișoianu de la Externe, dar mai ales pe dl. prim-ministru, care el trebuie să-și pună toată autoritatea spre a ușura situația ce se creează basarabenilor.

Am ascultat de

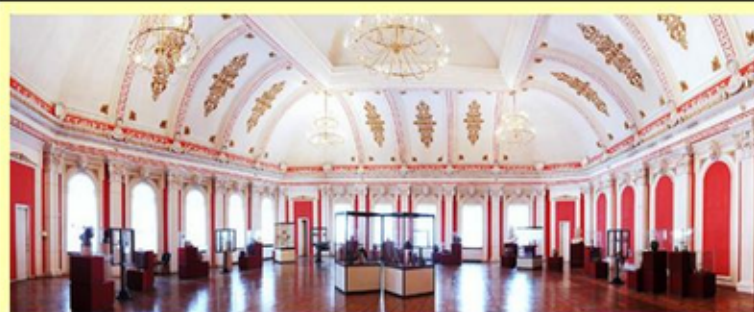
sfatul d-lui P. Groza și am fost la dl. Savel Rădulescu în aceeași zi și ieri la dl. prim-ministru, generalul Rădescu. Dl. Savel Rădulescu știe bine problema, dar nu știe să se ajute de organele Ministerului de Interne, care joacă un rol mare în problema refugiaților. Dl. S. Rădulescu se vede că este deprins cu discuțiile juridice și metodele diplomaților și este cam străin de atmosfera Ministerului de Interne, cu organele lui locale și polițienești. Așa fiind, eu și dl. I. Pelivan i-am atras mai ales atenția asupra rolului urât pe care îl joacă prefectii și legiunile de jandarmi în județele împănate cu refugiați basarabeni: prefectii și jandarmii se fac pur și simplu instrumente ale agenților so-

vietici care vor numaidecât să-i determine pe refugiați să se întoarcă acasă. Sub inspirația sau presiunea acestor agenți sovietici, jandarmii noștri și poliția românească îi fugăresc și îi arestează pe bieții basarabeni, care nu pot scăpa nici în cotloanele cele mai tănuite ale pădurilor sau colinelor și munților spre care își îndreaptă familiile, în timpul acesta târziu de iarnă, riscând să-și piardă copiii de frig și de foame. De la dl. Savel Rădulescu am ieșit cu încrederea că-și va face toată datoria în grava problemă a refugiaților basarabeni, mai ales dacă prim-ministrul va reuși să-i asigure și sprijinul aliaților americani și englezi. Cu un greu sentiment am ieșit de la dl. prim-ministru, care ne-a acordat audiența, după ce făcuse declarații presei străine și presei românești. Dl. Rădescu era încă sub stăpânirea gândurilor sale grave în legătură cu rezultatele pe care le scontează de la declarațiile sale. Ne-a întâmpinat cu formula oamenilor care cred că, odată ce și-au spus cuvântul, pot aștepta rezultatul vorbelor lor, pe care le socot hotărâtoare [...] În problema refugiaților basarabeni [prim-ministrul] ne-a spus că a fost și este secondat de d-nii C. Vișoianu și Savel Rădulescu; talentul și munca acestora sunt remarcabile, dar sovieticii se dovedesc pe zi ce trece tot mai rău dispuși și mai intratabili, deși până mai zilele trecute făgăduiseră să fie mai înțelegători față de unele categorii de refugiați. Acum sovieticii sunt așa de rău porniți și de răi,

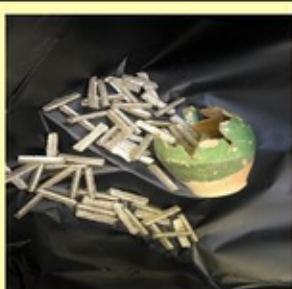

Pan Halippa, Anton Crihan și generalul Averescu

neral Sănătescu) și cu prim-ministrul de azi (general Rădescu) și cu d-nii Vișinski și Vinogradov. Din discuția ce a urmat asupra problemei, am simțit că dl. Petru Groza nu o știe, deși ne spusese că a studiat-o și a expus-o și altora. În nădejdea că va mai avea prilej s-o discute de aici înainte cu oamenii și în forurile unde se va soluționa odată, am vorbit eu și dl. A. Crihan, căutând să-i precizăm care sunt categoriile de refugiați pe care sovieticii ar putea să ni le admită – pensionarii, bătrânii întreținuți de copii și rude, căsătoriții cu românce și concubinii cu copii, părinții cu copii în școli secundare pe care nu-i pot da în internate și-i îngrijesc singuri și mai ales toți aceia care au avut

Interior din muzeu

Tezaurul de lingouri de la Orheiul Vechi, sec. al XVIII-lea

ideologice, decât promovarea unei istorii oficiale, îndepărtată de adevărul istoric.

Prima perioadă a fost cea comunistă (1983-1991), perioada în care muzeul s-a organizat ca o instituție publică, urmând șabloanele ideologice tipice regimului comunist din U.R.S.S. Istoria era politizată. Structura și patrimoniul muzeului erau organizate pe model marxist, punându-se accent pe legăturile cu Uniunea Sovietică.

La crearea cea mai importantă problemă a fost cea legată de depistarea pieselor de patrimoniu și formarea fondurilor muzeale. Noua instituție a fost creată prin unificarea unui muzeu existent – Muzeul Republican al Gloriei Militare – și preluarea fondului de piese istorice deținut de Muzeul de Stat de Studiere a Ținutului Natal al R.S.S.M.

Clădirea aleasă era una cu istorie. În anii '40 ai secolului al XIX-lea, negustorul Bogaciiov din Minsk a construit o clădire pentru spitalul militar. În 1862, clădirea a fost cumpărată pentru a adăposti primul Gimnaziu Regional de Băieți din Basarabia, pentru ca în anii 1918-1944 să fie sediul Liceului de băieți „Bogdan P. Hasdeu”.

În perioada 1945-1963, clădirea a fost sediul Detașamentului de grăniceri „Nistru”, iar în anii 1963-1977 era sediul Universității Tehnice. Atunci când clădirea a fost dată muzeului nou înființat era în curs de restaurare. Cutremurul din 1977 a afectat-o grav, s-a încercat restaurarea, dar în final a fost dărâmată, fiind imposibil de consolidat, și pe același loc a fost construită noua clădire, realizată după planurile celei vechi. Noua construcție a fost inaugurată în 1987.

În cea de-a doua perioadă (1992-2005) a avut loc o restructurare a funcțiilor muzeale, au fost definite politicile de cercetare și dezvoltare legate de patrimoniul muzeal.

Cea de-a treia etapă a început în 2006, fiind una de dezvoltare, valorificare și prezentare a întregului patrimoniu.

Activitatea muzeului după destrămarea U.R.S.S. și proclamarea independenței Republicii Moldova s-a desfășurat pe cu totul alte coordonate, modelate de interesul național. La 22 octombrie 1991, prin Ordinul Ministerului Culturii nr. 231 cu privire la perfecționarea activității muzeelor republicane, Muzeul de Stat de Istorie al R.S.S.M. și-a schimbat titulatura în Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei.

De-a lungul anilor muzeul a adunat în colecțiile sale piese rezultate în urma cercetărilor de teren și achizițiilor, dar și prin transferul masiv de patrimoniu. La sfârșitul anului 2005 au fost aduse fondurile arheologice ale Academiei de Științe a Moldovei.

Astăzi muzeul deține un bogat patrimoniu de peste 350.000 unități, organizat în mai multe colecții, cercetarea primind o pondere deosebită în dezvoltarea colecțiilor muzeale.

Cercetătorii, muzeografilor, restauratorii Muzeului Național de Istorie a Moldovei au publicat un număr impresionant de lucrări științifice, participând și la numeroase manifestări științifice în țară și peste hotare.

Domeniile prioritare sunt: arheologia, numismatica, muzeologia, protejarea patrimoniului cultural. Revista muzeului – *Tyragetia* –, promovează autorii tineri din rândurile muzeografilor, cercetătorilor științifici, mulți făcându-și debutul în paginile sale.

Annual publicul larg beneficiază de expoziții temporare cu o tematică diversă și o prezentare interactivă.

Muzeul a fost gazda numeroaselor expoziții printre care amintim: „Geto-dacii. Istorie și civilizație” (1990), „Civilizația romană în România” (1991), „Societatea românească în secolul al XIX-lea”, „Stindardul liturgic al lui Ștefan cel Mare” (2011), organizate în colaborare cu instituții muzeale din România.

Din 2006 muzeul participă la evenimentul european „Noaptea muzeelor” cu un mare succes la public. ■

MUZEUL NAȚIONAL DE ISTORIE A MOLDOVEI

Gimnaziu de băieți nr. 1 din Chișinău, muzeu de astăzi

Dr. hab. ELENA PLOȘNIȚĂ
(Muzeul Național de Istorie a Moldovei)

Ideea organizării unui muzeu de istorie la Chișinău a apărut la sfârșitul secolului al XIX-lea, fiind visul și speranța societăților cultural-științifice din Basarabia epocii moderne. Basarabia a fost una dintre puținele gubernii ale Imperiului Rus care a avut oameni de știință și cultură ce au promovat consecvent ideea necesității și utilității unui muzeu de istorie.

Printre personalitățile care au militat pentru muzeu au fost Ion Halippa (fratele mai mare al lui Pan Halippa, istoric, arheolog, arhivist), Paul Gore, Ștefan Ciobanu ș.a. În perioada interbelică în diferite localități ale Basarabiei au apărut primele colecții muzeale cu profil istoric.

O instituție muzeală a apărut abia în perioada regimului socialist, în anul 1983, când, prin Hotărârea comună a Comitetului Central al Partidului Comunist al R.S.S. Moldovenești și a Consiliului de Miniștri al R.S.S. Moldovenești, din 29 noiembrie 1983, cu privire la utilizarea clădirii fostului Gimnaziu de băieți nr. 1 din Chișinău, s-a făcut primul pas în apariția acestei instituții de care se vorbea de peste 100 de ani.

Comitetul Central al Partidului Comunist al R.S.S. Moldovenești a solicitat Ministerului Culturii să organizeze „urgent muzeul de istorie și să asigure în expoziția muzeului o abordare de clasă privind reflectarea istoriei până la perioada sovietică, nepermițând idealizarea trecutului, a anumitor evenimente istorice și personalități. Trebuia prezentat în expoziție semnificația progresistă a alipirii Basarabiei la Rusia în 1812, prietenia poporului moldovenesc cu marele popor rus și cu alte popoare frățesti, lupta lor continuă împotriva cotropitorilor străini, țarismului, capitalismului, pentru triumful Marii Revoluții Socialiste din Octombrie”.

Actul de înființare poartă data de 21 decembrie 1983.

Crearea Muzeului de Stat de Istorie a fost motivată de Ministerul Culturii prin faptul că „în ultimii ani în republică a luat amploare dezvoltarea sistemului muzeal [...] Un factor negativ este lipsa unui muzeu de istorie. Expozițiile muzeelor republicane din Chișinău sunt uniforme, sunt aceleași în toate muzeele, create pe bază de copii, ceea ce nu trezește interes mare la vizitatori și nu permite realizarea întocmai a funcției educaționale a muzeului”.

A apărut o instituție nouă, sprijinitoare a propagandei regimului comunist. Cu toate acestea, muzeografuli au încercat să facă o instituție cu personalitate, specializată în cercetarea științifică, în conservarea și valorificarea științifică și publică a patrimoniului istorico-cultural.

In cele peste trei decenii trecute de la înființarea muzeului, acesta a parcurs trei etape, legate de istoria Republicii Moldova, dovedindu-și în toată această perioadă rolul cultural, mai puternic decât presiunile

care aveau parte, în cărți, personajele sale. Soția lui, Fanny, i-a dat un rost al realității în care trăia, i-a fluturat pe sub nas absolutul, sub forma familiei absolute (ea și Puia), pentru care „Liviul cel scump și mult dorit” să facă absolut totul!

Între istorie și iubire

Ani de-a rândul, Liviu Rebreanu a ținut un jurnal intim, pe care l-a lăsat posterității cu o condiție: să fie citit la 30 de ani după moartea lui. Un jurnal bolnăvicios de sincer. Liviu Rebreanu nu profită de niciunul dintre privilegiile de „a scăpa” politic într-un guvern Maniu sau ca invitat în diverse delegații naționale culturale. Dimpotrivă! Deodată cu investirea guvernului Iuliu Maniu, pe când toți cunoscuții se aruncă în vâltoarea pasională a relațiilor și favorurilor politice, Liviu Rebreanu e singurul scârbit de mecanismul nepotismelor, al profitului politic. E singurul care – într-o mare de cunoscuți ce se agită și tremură cu speranța numirii într-un post important – decide să își ofere serviciile dezinteresat, din dragoste de țară, dacă este solicitat! Numai dacă este solicitat! Când Iuliu Maniu îl plimbă, verbal, dintr-o funcție în alta, Liviu Rebreanu e primul la post, serios, dedicat, gata oricând să fie de folos Patriei. Se așază, vreo două zile, la o masă și

scrie rapoarte pentru încheierea vieții culturale din România Mare, rapoarte pe care nimeni nu le citește, deși îi fuseseră solicitate. Acceptă ce i se propune – director al Teatrului Național –, deși dorește cu totul altceva. În contrast, aflată la Paris, soția îl îndeamnă să ceară poziția cea mai înaltă, să se zbată pentru un statut social de invidiat și o poziție financiară privilegiată!

În 1938, măcinat de boală și efortul creației, după publi-

lucru: să se dea mare cu rochiile ei, să ia fața cu statutul soțului, să fie tratată ca o prințesă! Își folosește soțul pentru un post stabil în Teatrul Național, îl instigă împotriva denigratorilor ei. Profesional, asta e tot ce poate – intrigi de culise. Lipsită de talent actoresc pe scenele teatrelor unde este chemată să evolueze, Fanny Rebreanu joacă perfect un singur rol: pe cel de soție devoratoare a unui dintre geniile literaturii române!

Lipsită de scrupule, pătimașă și seducătoare prin forța spiritului, neapărat a trupului, Fanny Rebreanu este o forță feminină a naturii! Știe mai bine ca orice eroină de ficțiune să plângă, să joace rolul martirei casnice lipsită de toaletele vestimentare ce i

Director al Teatrului Național

care romanului *Gorila*, Liviu Rebreanu se retrage din viața politică, dezolat că poporului român i se refuză democrația adevărată și dezamăgit de trădarea partidelor politice.

Cu totul altul este portretul soției, Fanny, cea întreprinzătoare și posesivă! Consumatoare de bârfe și relații sociale cu potențial de favoruri financiare, veșnic suspicioasă, Fanny Rebreanu vede doar răul din oameni. Nu are prieteni (după cum singură recunoaște) și își sufocă bărbatul! E obsedată de un singur

se cuvin, să amenințe cu sinuciderea chiar în timpul vacanțelor luxoase asigurate din buzunarul soțului, știe să facă scene de gelozie isterică.

Femeia absolută

Rebreanu era pe cât de atrăgător fizic, pe atât de fermecător ca personalitate –, știe să implore și să cerșească protecția soțului, știe să invoce natura lui bărbătească și obligațiile financiare asumate în clipa căsătoriei.

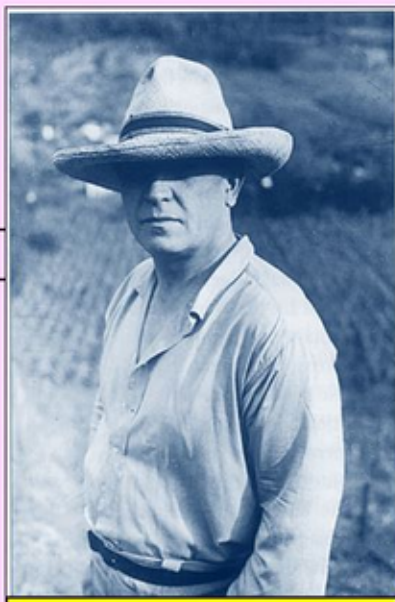
Fanny Rebreanu își asumă, de-a lungul căsătoriei cu Li-

LIVIU REBREANU, BĂRBATUL DEVORAT DE SOȚIE

ANDREEA CHIRU

Familia Rebreanu: Liviu, micuța Puia și Fanny

Un portret de Iosif Berman

Cele mai apreciate romane ale sale au fost inspirate din viața reală. Ion din lumea satului bistrițean, iar Pădurea Spânzuraților din drama fratelui – ofițer în armata austro-ungară executat în Primul Război Mondial. Adam și Eva, romanul său de suflet, a fost inspirat de privirea pe care o femeie necunoscută i-a aruncat-o întâmplător, pe o stradă, la Iași, în 1918. În niciunul dintre romanele sale, Liviu Rebreanu nu redă chipul soției sale, Fanny, cea care de-a lungul timpului l-a torturat pe altarul geloziei, l-a încurajat să scrie și să se afirme și l-a terorizat cu pretențiile ei financiare. Posteritatea i-a păstrat doamnei Rebreanu un portret prea puțin măgulitor, însă dincolo de părerea lumii, Liviu Rebreanu și-a adorat și adulat soția.

În 1911, când el avea 26 de ani, iar ea 23 de ani, Liviu Rebreanu și actrița Fanny Rădulescu s-au cunoscut la Craiova și s-au îndrăgostit iremediabil. S-au căsătorit repede, în mai puțin de un an, iar Liviu Rebreanu și-a asumat o paternitate necuvenită, a Puiei, fiica de deja trei anișori pe care Fanny o avea dintr-o legătură consumată cu un ofițer din Piatra Neamț. Fanny s-a supus unei intervenții chirurgicale pentru a nu mai avea copii cu soțul ei, iar lui Liviu Rebreanu i-a rămas să o iubească pe fiica vitregă ca și cum ar fi fost sânge din sângele lui. Aceasta este va-

rianta istorică, a faptelor. Dar cum rămâne cu varianta lui Liviu Rebreanu, bărbatul?!

Citind doar corespondența pe care Liviu și Fanny Rebreanu au purtat-o de-a lungul căsătoriei, apare întrebarea: cum de un bărbat, înzestrat cu o extraordinară capacitate de analiză psihologică, se lasă stăpânit, manipulat, de o femeie net inferioară intelectual și moral?

Închipuiți-vă un mare scriitor stând noaptea, la birou, și încercând să scrie, într-o tăcere acompaniată de o lămpiță ce pâlpâie. Pare că scriitorul stă și mângălește niște pagini, bea cafea și fumează ca un

șeic. Aparent, în jurul lui totul tace. Aparent. Pentru că în sinea lui, scriitorul s-a transpus într-o lume nevăzută, marcată de acel amestec de agonie și extaz specific actului creator, ce-l stoarce de puteri, îl consumă și îl face să ardă cu intensitatea tuturor personajelor imaginate de mintea lui. Actul creator e plin de pasiune. Iar marii scriitori sunt oameni pasionali, de o forță sufletească neobișnuită, capabili și dornici să trăiască ei înșiși, în viața reală, ceea ce trăiesc în închipuirile lor personajele imaginate. Liviu Rebreanu a căutat în viața trecătoare sensul absolut de

Rebreanu. O tratează ca pe o rudă săracă, se răstește la ea, o provoacă! Până la urmă, Rița explodează într-o harță femeiască și Fanny o dă afară! Îi plătește gazdă scumpă la străini, numai pentru a o face nesuferită în ochii lui Liviu, căruia i se jlește în scrisori pentru banii ce se duc cu întreținerea unei rude atât de obraznice și nerecunoscătoare. Accentuând pe slăbiciunea lui – banii atât de greu de procurat –, Fanny triumfă! Liviu e scandalizat de nesimțirea surorii sale, pe care o compară cu o scrofiță al cărei „bot gros nu știe decât de băț“!

Pe de altă parte, niciun efort nu este precupețit în favoarea fiicei absolute, căreia mama îi transmite (adeseori îi dictează) înclinația spre epistole încărcate de dragoste filială pentru Liviu. Nu există scrisoare a lui Fanny din care să lipsească laude la adresa Puiei (cât e de cuminte, de deșteaptă, cât de mult îl dorește și așteaptă, cât e de admirată). Stilul ei se recunoaște cu ușurință în scrisorile scrise de cea mică. Aceleași declarații înfocate, aceleași cuvinte adesea nepotrivite. Puia îi scrie cu mână ei lui Liviu cât de mult „îl iubește și dorește“. Preia de la mama ei și ușurința de a-i cheltui banii – deși e greu de spus dacă mama acceptă îndrăzneala fiicei ori i-o dezvăluie soțului ca pe un pretext de a-i cere și mai mulți bani.

Crize de gelozie (până) la bătrânețe

Într-o scrisoare pe care i-o adresează de la Iași, în octombrie 1918, Liviu e distrus de faptul că de două săptămâni nu a mai primit nicio știre de la Fanny. Îi scrie dur și sfâșietor, o acuză de superficialitate și își plânge de milă. Cea în care și-a pus toată dragostea e doar o himeră. Trece când la amenințări cu nepăsarea, când la descurajare, semn că vrea totala ei

gelozia lui Fanny însă nu e de joacă! Dincolo de bârfele legate de umbrela pe care a rupt-o în capul unei actrițe îndrăgostite de soțul ei, Fanny se dezlănțuie în scrisori, la telefon și față în față într-un hal ce stârnește în inima lui Liviu milă și dragoste înfocată. Ce-i drept, are multe admiratoare! De unele, Fanny nu află niciodată. Cella Delavrancea manifestă o pasiune abia stăpânită față de Rebreanu, conform *Jurnalului* său. O altă domnișoară îi este urcată cam cu forța în

mașină și el o tratează cu mai mult respect decât se cuvenea, aflând apoi că este „un fel de actriță“. De sora unei traducătoare de cărți se simte atras, mărturisind *Jurnalului* că este „nostimă, pe gustul meu“.

Lui Fanny îi explică că, deși e căutat de multe tinere din cauza prestigiului cul-

Al doilea din stânga: Emil Rebreanu, fratele executat pentru tentativa de dezertare, care i-a inspirat romanul *Pădurea spânzuraților*

dăruire. Ea îi alimentase nesiguranța, povestindu-i, încă din 1915, despre tatăl Puiei, pe care îl reîntâlnise într-un turneu, dar față de care susținea că nu mai simte nimic.

Cei doi și-au căutat iubirea, chiar și fizică, de-a lungul întregii vieți, și-au pretins fidelitatea și au izbucnit în groaznice crize de gelozie! Ale ei au rămas de pomină, chiar și după vârsta de 45 de ani, ale lui au luat o formă autoironică, de amenințare voalată. O amenință deseori că va veni pe neașteptate acasă și va provoca o catastrofă! Cu

tural, ea e însăși viața lui; i-a fost credincios și, cu ajutorul lui Dumnezeu, îi va rămâne credincios! Le numește *scarbe* pe toate admiratoarele lui. Continuă să o dorească pe Fanny „în toate felurile“, să piardă nopțile dedicate scrisului cu gândul la ea. De la început și până la sfârșit, Fanny rămâne însă în stare de veghe neliniștită, veșnic la pândă, veșnic în apărarea bărbatului pe ai cărui umeri își așază toată greutatea vieții. Întruna îi face declarații de dragoste, oricând e gata să lase orice lucru și să alerge la el dacă simte că locul îi este

viu, toate ipostazele pe care ar fi trebuit să le asume mai multe femei în viața scriitorului. Îi este mamă căci, de-a lungul anilor, neobosită, îl cicălește și dădăcește să aibă grijă de el, să mănânce bine, să se îmbrace gros, să facă veșnic focul. Îi este amantă seducătoare, îmbrobodindu-l cu părțile atrăgătoare ale trupului ei de femeie, ba punându-și busuioc între sâni, pentru a-l ameți atunci când el se apleacă să-i sărute mâinile, ba deplângându-și posteriorul slăbit de furia cumpărăturilor din Paris, spre groaza mărturisită a lui Liviu Rebreanu. Ani la rând, proslăvește fizicul lui bărbătesc, exprimându-și dorința fizică nesecătuită pentru el chiar și după împlinirea a 50 de ani de viață. Subjugat de grațiile ei feminine și de îndrăzneala cu care i le oferă, Liviu îi mărturisește că orice altă femeie îi repugnă. Câte nopți de creație nu jertfește el visând la îmbrățișări pătimașe în patul ei?

Îi este soție ambițioasă, atunci când îl obligă să scrie din exilul militar al Iașiului articole pentru redacția *Lumina*, de unde ea încasa plata cuvenită scriitorului. „O merit, Liviule! O merit!” Tot din ipostaza de soție, Fanny joacă rolul partenerului de viață egal în obligații, atunci când îi descrie amănunțit toate problemele gospodărești și maniera în care ea le rezolvă, cu trudă. Îl înnebunește cu detaliile nefinse ale gospodăriei, îl cicălește cu prețurile veșnic neașteptat de mari ale tuturor bunurilor de consum (toate sunt scumpe, atât de scumpe!). Fanny Rebreanu este o enciclopedie a prețurilor exorbitante din București, Mamaia, Tekir-

Fanny Rebreanu

ghiol, Valea Mare, Paris și Veneția, prețuri cărora le cade întruna victimă nevinovată.

Totuși, reușește să se mențină până la finalul vieții lui și în ipostaza de fiică, copilă a sorții (de fapt a bărbatului Liviu Rebreanu), cerșindu-i ajutorul financiar, alergând la buzunarul lui din greu muncit ca la buzunarul unui protector absolut – „ca o păsărică în fața unui vultur”. Aici, ce-i drept, intră în scenă și fiica, Puia, cu care Fanny știe să se identifice până la confuzie. Adesea, încheie rugămințile ei de bani cu dragăalășenia unui alint la plural: „Te imploră fiicele tale iubite, Fanny și Puia!”. Cere bani pentru profesorul personal al fiicei, căci nu vrea s-o dea pe Puia la o școală normală, cere bani pentru studiile ei la Sorbona, dar și pentru cheltuielile cu stabilirea acolo (pensiune, mâncare, haine), cere bani pentru înnoirea garderobei în Franța, cere bani pentru ea însăși, separat de banii dați spre chel-

tuială Puiei în aceeași vacanță, la Veneția. Sumele zboară ca aievea, iar în delegațiile sale culturale, Liviu Rebreanu duce cu el, la Londra, Paris, Berlin și Viena, liste de cumpărături pentru cele două femei absolute din viața lui trecătoare. În timpul călătoriei din 1934 la Paris, Liviu Rebreanu are 3.000 de franci de cheltuielă – 2.500 pentru Fanny și Puia și 500 pentru el.

De altfel, obsesia acestui bărbat sunt cumpărăturile pentru soția și fiica lui; chiar din exilul de la Iași, din timpul Primului Război Mondial, el se strofoca să adune bunătăți în geamantan cu care să alerge la ele, pentru că în București, Fanny tremură pentru ziua de mâine! Colindă lumea întreagă, căutând cadouri pentru ele. Strâns la pungă, prin prisma greutăților financiare presupuse de munca creatoare, Liviu Rebreanu impune o foarte strictă evidență a cheltuielilor, de la care face totuși rabat atunci când soția izbucnește în lacrimi și se pierde în jalnice scuze. După o vreme, el anticipează pretențiile deplasate ale lui Fanny – risipirea banilor pe niște mofturi. Dar tace. Și se destăinuie cu un soi de groază neînfrănată *Jurnalului*.

Între fiica vitregă și sora naturală

Înzestrată cu forța și gălăgia unui uragan, Fanny Rebreanu îndepărtează pe toți din jurul lui Liviu. Chiar în timpul marilor despărțiri, Fanny decide să scape de prezența cumnatei sale, Rița, sora cea mică a scriitorului, stabilită la domiciliul din București al soților

Problema prizonierilor de război în U.R.S.S. rămâne una de maxim interes, așa cum ne-am putut convinge după ce am prezentat în revistă volumul *Prizonieri de război români în Uniunea Sovietică. Documente 1941-1956* (sub egida Ministerului Afacerilor Externe al României, Institutului Diplomatic Român, Agenției Arhivelor Federale ale Rusiei, Arhivelor Militare de Stat ale Rusiei; Colectivul de editare: Laurențiu Constantin, Vladimir Ivanovici Korotaev, Ilie Schipor, Vladimir Nikolaevici Kuzelenkov, Vitalie Văratie coordonator), apărut la Editura și Tipografia „Monitorul Oficial”, București, 2013, 873 pp., și am primit în redacție numeroase telefoane și scrisori.

Publicăm în continuare un articol scris special pentru revista Magazin istoric, în care autoarea ne prezintă, desigur, prin prisma istoriografiei ruse, maniera în care au fost indoctrinați prizonierii români de război.

ANNA S. GLADIȘEVA
(Moscova)

Propaganda în rândul trupelor inamicului trebuia să asigure Uniunii Sovietice crearea în adâncimea spatelui frontului sovietic a unei puternice mișcări antinaziste, care să acționeze pentru transformări în țările Europei căzute pradă „epidemiei” fascismului. Ea își propunea să-i convingă pe prizonierii de război care aveau încă îndoieli că ei nu sunt nici pe departe trădători de patrie, ci pur și simplu sunt împotriva guvernelor care i-au trimis să lupte contra U.R.S.S. Cadrele antifasciste erau pregătite pentru demoralizarea trupelor și unităților din spatele frontului inamic, iar în perioada postbelică, odată cu întoarcerea în patrie, pentru atragerea lor în lupta contra fascismului și participarea la transformările social-politice. Cu toate acestea măsurile propagandistice au avut un succes trecător și nu întotdeauna au reușit să învingă temerile și neliniștile soldaților și ofițerilor prizonieri.

În războiul împotriva Uniunii Sovietice, alături de Germania au luptat soldați și ofițeri din Ungaria, Spania, Italia, România, iar o parte

dintre ei au căzut prizonieri. Între 22 iunie 1941 și 23 august 1944 România a luptat de partea Germaniei hitleriste, iar după 23 august până la

sfârșitul operațiilor militare din Europa, de partea țării-ilor coaliției antihitleriste. În acest timp pierderile generale ale țării s-au ridicat la

amenințat; îl înnebunește cu mii de întrebări, îi controlează fiecare ceas al vieții, vrea să știe totul. „Ce faci, tu, Liviu! Ce faci acum? Chiar acum? Spune-mi tot, chiar și ce nu-mi poți spune!“.

Amurgul iubirii lor este înduioșător. În pragul vârstei de 59 de ani, el se retrage la moșia din Pitești și petrece săptămâni în șir singur, departe de ea, numai pentru a-i ascunde cât este de bolnav. Nici nu prea îi mai scrie. Ofuscă, nici ea nu îi scrie. După câteva săptămâni, copleșită de amintirile tinereții lor și de dor, Fanny îi trimite o sfâșietoare scrisoare de dragoste, chemându-l acasă. Însingurat și bolnav, dar dornic să fie puternic pentru ea, Liviu o minte că scrie un roman. Jurnalului îi recunoaște că boală, nu poate scrie nimic.

Fanny, învinsă de posteritate

Fanny l-a consumat pe Liviu ca soț, ca resursă financiară, ca tată pentru fiica nelegitimă, dar nu l-a însoțit în universul creației sale. E singurul capriciu pe care Rebreanu i l-a refuzat.

După moartea lui, Fanny Rebreanu a scris cartea *Cu soțul meu*. Iar printre scrisorile personale publicate între copertele acelei cărți a strecurat și câteva neadevăruri, în speranța de a cuceri nemurirea pe care Rebreanu nu a dorit s-o împărtășească cu ea. Astfel, Fanny lasă să se înțeleagă că în 1912, Liviu îi dedică poemul în proză *Mărturisirea* drept înfo-

Casa memorială Liviu Rebreanu de la Valea Mare

ată declarație de dragoste și cerere în căsătorie. La origine, poemul este doar o prelucrare a unui text din limba maghiară, scris de un prieten.

Apoi, există o scrisoare de la Fanny către Liviu, datată iunie 1920, dar redactată, de fapt, după moartea scriitorului din 1944. În scrisoare, Fanny sugerează că romanul *Ion* i-a fost dedicat ei de Rebreanu. Același lucru se petrece și cu romanul *Adam și Eva*. Fanny redactează tot după 1944 o altă scrisoare, datată 1930, și în care îi mulțumește soțului ei pentru că a folosit-o ca muză de inspirație, dezvoltându-se pe sine în

rolul Evei, femeia ce a străbătut șapte ipostaze feminine; ce-i drept, le cam străbătuse, dar nu pe planul inspirației.

Și-a băgat nasul și în romanul *Gorila*; în 1938, i-a trimis soțului o listă cu 100 de nume pentru personajul principal feminin, sperând că în acest fel își aduce și ea contribuția la opera lui. Liviu i-a mulțumit, a lăudat-o, dar... nu a folosit niciunul dintre nume. I-a închis ușa nemuririi în nas! Ba i-a mărturisit că a fost mult prea gălăgioasă ca să poată fi învinsă de arta lui! Și totuși, arta lui a învins!

Falsul din scrisorile lui Fanny a fost deconspirat de posteritate, iar opera lui Rebreanu a rămas singurul lucru neatins de soție. Fanny a închis ochii cu regretul că deși a fost al ei pe de-a întregul, nu l-a putut avea în ipostaza cea mai scumpă și pe care el a dăruit-o poporului român pe vecie: ipostaza de scriitor, purtător al valorilor și sufletului românesc în lume. Cărțile lui au fost traduse în peste 40 de limbi, iar astăzi faima lui Liviu Rebreanu e sinonimă cu faima poporului român. Pe aceasta, Fanny nu a putut-o avea. ■

Liviu și Fanny Rebreanu la bătrânețe, în medalion Puia

grad, Celiabinsk (regiuni ale R.S.F.S.R.), Vorosilovgrad, Dnepropetrovsk, Kiev, Stalin (regiuni ale R.S.S. Ucrainene), republicile caucaziene, R.S.S. Cazahă.

Munca de agitație împotriva fascismului a început încă din primele zile ale războiului în rândurile trupelor și populației inamicului. Era dusă de organele politice ale Armatei Roșii (de secțiile politice ale fronturilor, armatelor, diviziilor), sub controlul direct al C.C. al P.C.U.S. (b). Coordonarea acțiunilor organelor de partid era realizată de Biroul de propagandă militar-politică, creat la 25 iunie 1941, iar din iunie 1942 de Consiliul militar-politic de propagandă. Organul lui de lucru era Secția a VII-a de lucru cu trupele și populația inamicului din cadrul Direcției Politice Principale a Armatei Roșii. În rândul armatelor inamice au fost difuzate manifeste, apeluri, comunicate. Unele dintre ele au funcționat ca permise pentru tre-

19 mai 1943. Ofițeri români la muncă, într-un lagăr de prizonieri din regiunea Suzdal

cerea frontului de către cei care se predau voluntar sovieticilor. În prizonieratul propriu-zis se ducea o muncă politică de educație foarte serioasă.

Se sonda terenul pentru această activitate chiar din momentul luării în captivitate. Lucrătorii politici de la eșaloanele divizie, armată, front erau instruiți în privința modului de luare a interogatoriului politic soldaților și ofițerilor prizonieri de război printr-o broșură tip. Pe timpul interogării soldatului ori ofițerului căruia i se stabilise identitatea, se conturau opiniile și convingerile politice ale celui interogat, atitudinea lui față de propaganda sovietică. Militarii români făcuseră cunoștință cu propaganda sovietică pe front. În primele zece luni de război au fost editate în limba română două ziare, 73 de manifeste agitatorice, într-un tiraj total de 31.750 exemplare, fără a include producția fronturilor și armatelor. Deseori acel tip de întrebări din anchete permitea identificarea fasciștilor

fanatici, dar și a celor oscilanți în convingeri și care puteau fi cu ușurință supuși unei activități de reeducare corespunzătoare.

În aceste condiții, Biroul de propagandă militar-politică ținea cont de particularitățile naționale și istorice ale fiecărei țări când se pregătea de discuții cu prizonierii.

20.000 de morți

Activitatea politică și culturală intra și în competențele Direcției principale pen-

Prizonieri germani și români într-un magazin din lagăr

tru problemele prizonierilor de război și internaților (D.P.P.I.). Inițial, în structura sa, alături de altele, a intrat și o secție care se ocupa de activitatea politico-educativă. A condus-o comisarul de regiment S.V. Nehoroșev. În octombrie 1946, pe lângă secția politică s-a înființat un birou pentru activități antifasciste. Pentru activitățile de agitație politică se recomandau editarea de gazete de perete, organizarea pe timpul pauzelor de masă a unor discuții politice pe tema luptei contra fascismului, iar

Se citește Cuvântul liber, ziarul prizonierilor de război români

Generalii de divizie Nicolae Mazarini (stânga) și Mihail Lascăr, doi dintre generalii români căzuți prizonieri la Stalingrad, alături de aproape 25.000 de alți români

794.562 oameni (624.740 până la lovitura de stat militară de la 23 august și 169.822 după), dintre care morți – 92.620. Din calculele părții române au existat 367.976 dispăruți fără urmă. (*Prizonieri de război români în Uniunea Sovietică. Documente*). Este foarte evident că se poate declara: o parte dintre ei a fost luată prizonieră și putea fi confirmată de rude, după terminarea războiului.

Conform situației de la 1 ianuarie 1949, Direcția principală pentru problemele prizonierilor de război și internaților (D.P.P.P.I.) constata că prin lagărele sovietice trecuseră în total 181.967 de prizonieri de război români, dintre care 50.959 nu s-au întors acasă, pentru că muriseră. (*Voennoplennîe v SSSR 1939-1956. Dokumentî i materialî*, sub redacția lui M. Zagorulko, Moscova, 2000). Totuși, în 1956, Ministerul Afacerilor Interne al U.R.S.S. lansează deja în discuție o altă cifră, corectată, a numărului total al prizonierilor de război români – 187.367 de oameni, dintre care au murit în prizonierat 54.602.

Propagandă diferențiată pe țări

Întrucât în anii 1949-1956 în lagăre n-au mai intrat prizonieri, nu se poate explica exact diferența dintre cifre. În versiunea noastră, numărul prizonierilor de război a putut suferi corijări pe seama persoanelor a căror naționalitate nu a putut fi stabilită imediat (au fost asemenea cazuri), dar și pe seama cetățenilor României care, la început, la interogatorii, coresponsuzător conștiinței lor etnice, nu se socoteau români. Așa că oricare cifră ar fi cea mai aproape de adevăr, ea oricum nu oglindește numărul exact al cetățenilor României din prizonieratul sovietic. Statistica oficială se referă doar la numărul prizonierilor luați de Armata Sovietică din rândul etnicilor români, dintre care unii puteau fi foarte bine cetățeni ai altor state.

Și mai complicat este să stabilim evidența cetățenilor din România de alte naționalități. Asta pentru că administrația sovietică a înregistrat

oamenii pornind de la auto-identificarea lor națională, și nu de la informații privind țara lor de proveniență sau țara pentru care luptau ei. Astăzi nu se știe cu adevărat câți unguri, câți nemți, evrei, țigani și reprezentanți ai altor minorități naționale din România s-au aflat în lagărele sovietice. (La dispoziția cercetătorilor se află date despre etnicii germani din România deportați în U.R.S.S. la începutul anului 1945, după liste întocmite dinainte. După repatrierea lor, din 75.000 de oameni, nu s-au întors în patrie, pentru că muriseră, 10.000). Așadar, sub acest aspect, problema veridicității informațiilor despre numărul total al prizonierilor militari ai armatei române rămâne deschisă. În acest studiu, folosind documente ale arhivelor rusești, vom lua în considerare numai datele privind-i pe români ca naționalitate. În perioada postbelică cea mai mare concentrație de prizonieri de război români s-a aflat în zonele Krasnodar, Gorki, Kirov, Crimeea, Rostov, Sverdlovsk, Stalin-

[illegible]

Imagine aeriană a insulei croate Hvar

DIETA MEDITERANEANĂ ÎN CROAȚIA

ANCA-MARIA VRĂJITORIU
(Universitatea București, Facultatea de Litere)

A mânca este mai mult decât un simplu act fiziologic, așa cum etnografia alimentației reprezintă mai mult decât un sumar de rețete. Studiul mâncării implică aspecte ale vieții culturale, tradiționale, cotidiene, familiale, ținând cont, de asemenea, de factori precum istoria, geografia locului, apartenența individului la un grup social. Având în vedere aceste valențe pe care cercetarea hranei le presupune pentru înțelegerea comunităților umane, UNESCO a trecut Dieta mediteraneană în cadrul patrimoniului cultural intangibil.

● Dieta ca fel de viață și cale de transmitere a patrimoniului ● Patru zone geografice, patru modele alimentare ● Adriatic: struguri, măslina, legume, pește, carne de oaie și de capră ● Montan, adică balcanic: lapte, carne grasă, diverse legume ● Central: cereale, vite, melci în untură de porc ● Zona de șes: carne de porc afumată, ca în Panonia, cereale, lapte de vacă ● Esențiale în definirea dietei: relieful și experiența sărăciei

Conform Convenției UNESCO, patrimoniul cultural intangibil constă în „practici, expresii, reprezentări, cunoștințe, aptitudini, precum și instrumente, obiecte, artefacte și spații culturale asociate acestora, pe care comunitățile, grupurile și, în unele cazuri, indivizii le recunosc ca fiind o parte din

moștenirea lor culturală. Acest patrimoniu este transmis din generație în generație, este în mod constant recreat de comunități și grupuri, ca răspuns la mediul înconjurător, la interacțiunea cu natura și istoria lor, conferindu-le un sentiment de identitate și continuitate, și astfel promovând respect pentru diver-

sitatea culturală și creativitatea umană”.

În anul 2010 Dieta mediteraneană a fost inclusă în Lista Reprezentativă a Patrimoniului Cultural Intangibil al Umanității, ca urmare a aplicației comune depuse de Spania, Italia, Grecia și Maroc, pentru ca

în zilele libere țineau cursuri și expuneri despre condițiile apariției fascismului și soarta acestuia, istoria U.R.S.S. și esența modelului sovietic de organizare statală. De asemenea, conducerea cerea ca, în măsura posibilităților, în lagăre să se înființeze biblioteci,

să se prezinte filme, să se organizeze cercuri de amatori. Acestea au devenit nu doar parte a vieții cotidiene a prizonierilor de război, ci și o metodă de propagandă.

În afara D.P.P.P.I. și a Bioului de propagandă militar-politică, cu munca agitatorică era însărcinată și comisia specială înființată în toamna anului 1941 pe lângă Comitetul executiv al Cominternului (CeC), la inițiativa lui Gh. Dimitrov. Comisia a fost condusă de W. Ulbricht, viitorul lider est-german, iar în componența ei au intrat activiști emigranți importanți ai mișcării comuniste. Comisia pregătea materiale propagandistice pentru demascarea fascismului și programe pentru studierea bazelor ideologiei marxist-leniniste. Membrii CeC se deplasau în lagărele de prizonieri de război pentru a difuza literatură specială, a desfășura discuții politico-educative etc.

Insuccesele Armatei Roșii din etapa inițială a războiului constituie explicația pentru numărul relativ redus de români căzuți prizonieri. În aprilie 1942 în captivitatea sovietică se aflau cu puțin peste 3.000 de soldați și ofi-

După victoria de la Stalingrad, „Trăiască mareșalul Stalin” se rostie și se scria pe pancarte

țeri români. După finalizarea cu succes de către U.R.S.S. a operației de la Stalingrad, în primăvara anului următor, deja, aproape 25.000 de români se aflau în lagărele sovietice, printre ei doi generali de divizie – M. Lascăr și N. Mazarini –, precum și generalii de brigadă T. Stănescu, S. Nedelia, R. Dimitriu, C. Brătescu. Ofițerii români prizonieri de război, ca și ceilalți, au fost concentrați în lagăre speciale (Oranki, Nr. 74, Suzdal, Nr. 160, Lejnevsk,

Nr. 48), pentru a nu exercita presiuni asupra soldaților. S-a încercat și concentrarea soldaților în anumite lagăre, în funcție de naționalitatea lor. În 1943 soldații români se aflau îndeosebi în lagăre din regiunile Moscova (lagărul Ugolnii nr. 283), Ivanovo (lagărul Iuj

nr. 165), Gorki (lagărul Siav nr. 72), Celiabinsk (lagărul Potaninnr. 68), din R.A.S.S. Marii (lagărul Marii nr. 100), R.A.S.S. Mordovă (lagărul Temnikov nr. 58), R.A.S.S. Udmurtă (lagărul Riabov nr. 75), R.S.S. Kazahă (lagărul Spaso-Zavodsk nr. 99). Noile succese ale Armatei Roșii au sporit numărul prizonierilor de război; ca urmare, în anul 1943, se mărește și numărul lagărelor de primire și tranzit, al lagărelor pentru ofițeri, pentru soldați din armatele inamice, precum și numărul punctelor de primire și concentrare și al altor obiective. Conform datelor din arhivele ruse, la începutul primăverii anului 1944, în întreaga perioadă de până atunci a Marelui război pentru apărarea patriei trecuseră prin prizonieratul sovietic 49.539 români. La 1 martie 1944 în lagărele din U.R.S.S. se aflau 19.031, aproximativ 10.000 fuseseră trimiși pentru formarea diviziilor de voluntari, iar aproape 20.000 muriseră.

(Va urma)

Monumentul ridicat la Suzdal în amintirea prizonierilor români morți acolo

În românește de
Florentina DOLGHIN

se prepară separat un anumit fel de mâncare apreciat în Dalmatia: oaie cu cartofi și cu ceapă, făcută sub o pătură de cenușă și cărbuni. Totuși, în trecut carnea se consuma doar duminica sau în zilele de sărbătoare. Brânza de oi uscată se mănâncă adesea separat, fie ca gustare, fie gratinată și adăugată la paste. O metodă specifică de conservare a brânzei este adăugarea de ulei de bucătărie și păstrarea ei în vase din lut sau din piatră.

Pâinea se pregătea dintr-o amestecătură de făină de grâu, orz și porumb, numai în ocazii speciale fiind preparată doar din făină de grâu. Drojdia se făcea din aluat crud, uscat, la care, în situațiile limită, când nu exista sare, se adăuga apă de mare. Foarte populare în regiunea adriatică sunt paste din

grâu sau orz sub formă de tăiței, precum și budincile făcute fie sub formă de terci, fie mai închegate, cărora li se adăuga ulei de măsline sau carne de oaie. Meiul este o cereală în mod deosebit favorită de populația croată, indiferent de regiune, pentru că din acesta se făcea terciul, principalul fel de mâncare din alimentația tradițională. Ca desert, se făceau aluaturi prăjite în ulei, fie nedospite (*prspalje*), fie cu drojdie, la

care se adăugau stafide sau alte fructe ori ouă. Pâinea dulce și în special cea făcută din făină de grâu se prepara numai de sărbători; amintim colacii de Crăciun (*kolaè*), cozonacii (*pogaèa* și *pinca*) și un fel de pască, dar în care se punca oul fiert direct în aluat (*koluba*, *karitula*). Băutura zilnică este vinul diluat cu apă, pe când *prošek* este un tip de vin mai dulceag, care are o perioadă de fermentație

apei. Principalele activități erau creșterea animalelor și aratul parcelor, produsele lactate fiind un element de bază al alimentației. Astfel mâncarea era una mult mai consistentă, depinzând în mare măsură de creșterea animalelor. Ea conținea în special produse lactate, carne grasă și legume care se puteau crește în stil compact, în raport cu limita de teren agricol (fasole, cartof, varză); observăm că acestea sunt ele-

mente specifice alimentației din regiunea balcanică. Se consumau adesea lapte proaspăt sau fermentat, mai multe tipuri de brânză, cu precădere cea de capră, urdă (*urda*), telemea (*basa*), în timp ce untul era un produs des folosit atât în consum direct, cât și la gătit. Carnea de porc, de vită apăreau adesea în alimentație, alături de oaie și capră, fie în varianta friptă, fie în cea fiartă, în timp ce găinile se găteau adesea în ciorbe.

Terciul este preparat fie din orz și mei, fie din făină de porumb cu bucăți de cartof și unt, fie din făină de grâu, la care se adăugau unt și ouă. Printre legumele de zi cu zi se numărau fasolea, cartoful, varza și în special varza murată. În perioada muncilor agricole, dimineața se consuma un pahar mic de rachiu preparat din diferite fructe.

... (de la stânga sus la dreapta) supa prezgana, cu făină neagră, zganci (terciul din porumb), starogrojski paprenjok (turta dulce în modele), pasca tradițională...

mai lungă și este consumat de sărbători. Se beau diferite tipuri de rachiu din resturi de struguri (*tropica*), cărora li se adăuga plante aromatice (*travarica*) sau nuci verzi (*orahovica*).

Modelul montan presupune iarăși o luptă cu natura pentru dobândirea hranei zilnice; peisajul pietros și pădurile dese nu lăsau mult teren pentru agricultură. Populația era mereu în căutarea pășunilor, a terenului fertil și a

ulterior, în anul 2012, Cipru, Portugalia și Croația să se alăture proiectului. Conform documentului oficial de atestare a Dietei mediteraneene, aceasta este definită ca fiind un mod de viață (de la termenul grecesc *diata*) ce presupune „un set de competențe, cunoștințe, ritualuri, simboluri și tradiții ce se extinde de la mediul înconjurător la masă și care în bazinul Mării Mediteraneene se referă la culturi, recoltă, cules, pescuit, creștere de animale, conservare, prelucrare, preparare și în special împărțirea și consumul mâncărilor”.

Fiind prezentă de milenii, Dieta mediteraneană a fost împărțită de o multitudine de indivizi care și-au adus contribuția la continuitatea acestui mod de viață. Dieta mediteraneană include obiceiurile, inovația și creativitatea purtătorilor săi, cu aportul lor de cunoștințe privind natura, universul, precum și meșteșugurile tradiționale. Nu în ultimul rând, dieta apare și în spațiul cultural, anume în festivaluri și sărbători asociate cu aceasta. Astfel de evenimente devin, printre altele, contexte de cunoaștere reciprocă între indivizi, de dialog cultural, precum și ocazii de transmitere a patrimoniului între generații.

Aplicația Croației a constat în realizarea unei cercetări de teren în insulele Braș și Hvar,

din centrul Dalmației, zonele geografice cele mai reprezentative pentru Dieta mediteraneană din Croația. Într-un articol rezultat din cercetarea celor două insule, Melanija Belaj și Marina Blagaić Bergman arată că Dieta mediteraneană se manifestă și se consolidează în actele privind

Brac, a doua insulă dalmată pe care s-a întreprins cercetarea, și feluri de mâncare aparținând dietei: karitula, un fel de pască (sus), pașurata (un soi de găluște prăjite în ulei), nelipsite de Crăciun,...

obținerea alimentelor, procurarea ingredientelor necesare, prepararea hranei și actul de a mânca împreună la aceeași masă. Acestea sunt momentele în care informația și experiența privind Dieta mediteraneană sunt transmise generației viitoare.

Croația se află din punct de vedere geografic, istoric și cultural la intersecția dintre Europa Centrală, Europa de Sud și Europa de Est, având în același timp o deschidere largă spre bazinul Mării Mediteraneene. Țara se împarte în patru zone geografice care diferă nu numai ca relief, ci și cultural, fiind influențate de trei mari regiuni: regiunea mediteraneană, regiunea

Europei Centrale și zona balcanică. Astfel, alimentația tradițională croată nu poate fi decât de o diversitate interesantă, care a fost ulterior clasificată în modele alimentare.

Modelul litoralului este puternic influențat de peisajul pietros specific ieșirii la Marea Adriatică. Aici se desfășoară o luptă continuă între om și natură, din cauza lipsei de pământ fertil și de apă. Clima și vegetația mediteraneană sunt specifice acestei zone și astfel roadele pământului sunt definitorii pentru dieta în discuție: struguri, măslina, legume, alături de prezența oilor și a caprelor. Caracteristica principală a modelului alimentar adriatic este preponderența mân-

cărurilor ușoare, în general bazate pe legume. Bucate mâncate crude sunt salata, fructele, melcii de mare și un anumit tip de crustacee. Legumele sunt fierte în apă cu sare, uscate și apoi servite cu ulei de măsline. Peștele este un factor nutritiv esențial în alimentație, fiind pregătit în ciorbe cu legume, prăjit în făină de grâu sau de porumb, dar și pe grătar, fiind stropit în prealabil cu ulei de măsline, usturoi și pătrunjel. Adesea sardinele sunt conservate în saramură, iar în perioada Postului Mare, acestea erau un aliment definitoriu al alimentației tradiționale.

Din carnea de oaie sau de capră se fac cârnați, ciorbă sau

mac sau nuci și miere, cu gem sau cu diverse tipuri de biscuiți. Cei mai cunoscuți biscuiți slavoni se numeau *pa-prenjaci*, fiind făcuți cu boia de ardei iute, având forme pătrate imprimate cu modele de lemn sub formă de animale, plante sau motive sacre. Fructele se consumă crude sau deshidratate, în sucuri (de pere, mere, prune, cireșe, coacăze). Din prune se făcea coniac, atât o versiune mai diluată, cât și una mai puternic alcoolizată (*prepecenica*), redistilată, care se consuma de sărbători în cantități mici.

Motivul care a dus la alegerea celor două insule ca subiect de studiu pentru aplicația Croației la UNESCO a fost că o parte dintre mâncărurile specifice acestor insule erau deja incluse pe lista patrimoniului cultural intangibil – în Braș prăjitura *hrapašuša* și *brački vitalac* (o mâncare specială făcută din organe de miel preparate pe un țăruș) și *starogrojski paprenjok* (un fel de turtă dulce în modele specifice).

Dieta mediteraneană a Croației presupune modelul litoral, care include și modelul montan al regiunilor din apropierea litoralului, lucru care este specific zonei Dalmatiei, unde se află insulele Braș și Hvar, dar și întregii zone adriatice a Croației. Locuitorii celor două insule sunt de părere că alimentația lor și a înaintașilor lor se bazează pe struguri, măsline, carne de capră, sardine, diferite legume și cereale, precum și pe o utilizare frecventă a uleiului de măsline atât în

scop culinar, cât și în scop medicinal. Sardina este pentru aceștia unul dintre puținii pești care pot fi preparați într-o multitudine de feluri: la grătar, la prăjină și marinați. Se consumă de asemenea alte tipuri de pești și melci, precum și carnea de oaie, miel, capră, mai rar de porc și foarte rar de vită. Carnea de oaie în trecut era folosită pentru momentele speciale din viața de familie (naștere, botez, nuntă), pe când acum se regăsește la orice restaurant. Un alt ele-

Dani varenika, sărbătoarea la care copiii se inițiază în prepararea dietei cu specific local

ment specific este prepararea cărnii de hârciog pe prăjină. În timp ce vânatul de hârciog se mai practică în câteva sate din Braș, în insula Hvar a rămas o tradiție practică numai cu ocazia festivalului *Puhijada*.

Ambele insule își obțin produsele lactate în special din lapte de capră. În Braș se face *procip*, brânză de vaci în zahăr caramelizat, în timp ce în Hvar este *pešica na tešicu*, care se face din brânză dulce fiartă cu lapte și zahăr. În trecut, în ambele locuri se făcea *smutica* sau *bikla*, o băutură obținută din lapte proaspăt și vin.

Varenik este un conservant natural preparat în casă din struguri, mai exact din must, care este fiert înainte de stadiul de fermentare, rezultând o substanță groasă care se folo-

sește pentru ciorbele din diferite tipuri de carne, inclusiv cele de pește. Acesta se păstrează până la doi ani. Începând cu anul 2006, pentru promovarea turismului în orașul Bol se organizează *Zilele varenikului (Dani varenika)*.

Copturile sunt de asemenea importante pentru alimentația din insule, dar la ocazii speciale. De Crăciun nu lipsea *pașurata* sau *prșurata* (un fel de găluște prăjite în ulei), iar la nunți erau mereu prezente prăjiturile numite *cviti (flori)*.

Poate unul dintre cele mai bune exemple de mâncare specifică zonei este aceea de „supă falsă“. Aceasta nu are o rețetă precisă, este rezultatul unor vremuri de sărăcie în zonă. În supa aceasta se punea tot ce nu era carne, care se găsea destul de greu. Ade-vărata supă era cea care avea o bucăciță de carne în ea, deci toate celelalte erau niște supe false, făcute din toate produsele disponibile: varză, ardei, roșii, ceapă, făină etc.

Aimentația croaților din zona litorală are la bază experiența sărăciei, care a oferit cadrul unor obiceiuri alimentare specifice și totodată a determinat schimbul de produse dintre locuitorii litoralului și cei din interiorul insulelor. Această comunicare dintre locuitorii insulelor, precum și multiplele evenimente festive și familiale la care ia parte întreaga comunitate influențează și totodată oferă continuitate Dietei mediteraneene din Croația, care astfel este promovată și, nu în ultimul rând, exploatată din punct de vedere turistic. ■

Modelul central de alimentație se leagă de o zonă de deal și de văi. Aici observăm influențe din alimentația tradițională a Europei Centrale. Principalele elemente ale agriculturii sunt cerealele și cănepe, vitele și viticultura jucând, de asemenea, un rol important în alimentație. O notă particulară este prezența meșteșugarilor la prepararea turtelor dulci. Există o tradiție în secolele XVI-XVII în mănăstirile din estul Alpilor Dinarici, aceea de a crea modele speciale pentru mai multe tipuri de prăjituri. În Croația au luat forma unui artizanat aparținând în mare măsurii rurale. Acestea se aplică nu numai pentru turtă dulce, ci și în fabricarea de lumânări. Turtele dulci care prezintă aceste modele speciale sunt fabricate și astăzi, fiind vândute la târguri și dăruite în semn de afecțiune sau pur și simplu ca dar pentru adulți sau copii.

Spre deosebire de zona montană, produsele lactate provin din laptele de vacă. Erau mai multe tipuri de brânză, smântână, ultima fiind adesea folosită în prepararea prăjiturilor (caracteristică a bucătăriei panonice). Prevală alimentele din aluat și din carne. Ciorbele intră în alimentația zilnică, ele fiind de fasole, de varză, proaspătă sau murată, nap, dovleac. O caracteristică a zonei este pre-

pararea supei cu făină neagră (supă *prežgana*). Pentru a da un gust mai bun mâncării, în această zonă se folosește untura de porc în ciorbele de legume, pe când în salate se adaugă ulei de dovleac. Se consumă păsări, în special curcan, în anumite regiuni carne de vită, în timp ce porcul doar în perioada rece. Carnea se afumă sau se face cârnați.

... prăjitura hrapacusa, biscuiții paprenjaci, hârciogi pregătiți la festivalul Puhijada

Pâinea se face din grâu amestecat și se prepară de asemenea pâine dulce. Drojdia se obține atât din aluat uscat, cât și din spuma rezultată din fermentarea strugurilor sau a prunelor, la care se adăugau tărațe. Terciul din porumb (*zganci*) este foarte popular, acestuia urmându-i terciul din orz și cel din mei (*jagla*). Se remarcă o multitudine de fructe, care sunt consumate crude, pe când prunele, perele și merele se conservă și sub formă de gemuri. Primăvara se mâncău melci în untură de porc. Tradițional se mănâncă și ciuperci, fie cu ouă, fie fierte cu ceapă. Băuturile sunt foarte variate, de la sucuri de fructe, coniac, la vin și o băutură

alcoolică asemănătoare cu miedul.

Modelul alimentar al zonei de șes a Croației este și el influențat de relief. Zona se caracterizează prin câmpii întinse, păduri joase, un pământ fertil, adesea udat de râuri mari. Se cultivă grâu, porumb, floarea-soarelui și se cresc animale, cu precădere porci și vite. Alimentația regiunii este foarte bogată, asemănătoare celei ungurești, cu o folosire frecventă a condimentelor, precum boiaua de ardei iute.

Carnea de porc este un element definitoriu al alimentației, din aceasta preparându-se cârnații, șunca. Alte metode tradiționale de conservare a cărnii includ afumarea, prăjirea și păstrarea în untură, ultimul preparat fiind adesea adăugat la ciorbele de legume. Șoriciul de porc se mănâncă separat, cu ouă sau cu paste. Adesea ouăle se prepară prăjite în untură sau fierte cu cârnați, șuncă sau brânză.

Ca și în cazul anterior, lactatele se bazează în principal pe lapte de vacă. Ciorbe de legume se făceau tradițional din fasole, cartofi, napi, varză și de asemenea întâlneam sarmalele. Pâinea se făcea din făină de grâu sau de porumb, uneori consumându-se caldă, cu untură deasupra. Pastele se servesc fie simple, fie cu carne, fie cu alt fel de mâncare, cum ar fi ciorba. Taiței se făceau cu brânză sau cu carne de porc, cu semințe de

mintele cu ramuri de tei și de nuc (simboluri ale limbilor de foc ale Sfântului Duh).

În sâmbăta Moșilor de Cireșe îi părăsesc pe cei dragi și sunt triști. De aceea neamurile dau de pomană mâncare gătită, fierbinte, aburindă, numită în unele locuri „aburel”. Doar așa cred că mirosul bucatelor poate ajunge și în „lumea cealaltă”, pentru a-i îmbuna. Pomana se împarte în vase noi, din pământ, sticlă sau smălțuite.

De Moșii de Cireșe femeile pregătesc mâncărurile preferate ale celor comemorați. În unele sate, în farfurii sau strachini se pune orez cu lapte, iar câniile se umplu cu vin sau apă îndulcită cu miere. De toarta câinii se leagă buchețele din flori de tei, dar și de cireșe. Bucatele, colacii, vinul, coliva și cireșele se duc la biserică pentru a fi sfințite. Mormintele sunt curățate și împodobite cu flori de tei și de nuc și lumânări aprinse. În sate din Prahova, la toarta câniilor se pune câte un fir de trandafir alb. Femeile pregătesc păsat și-l împart în cimitirilor celor mai sărmăni. Vecinilor li se dau de pomană vase cu mâncare, păsat, vin și cireșe, rostind numele celor morți din neam. În Argeș, pe lângă mâncărurile pregătite pentru a fi împărțite, se culeg cireșe și se fac grâmezi mari, care se așază în mijlocul mesei, împreună cu colăcei frământați și copti de gospodină.

Sunt invitați vecinii, rudele și prietenii și sunt îndemnați să se ospăteze în amintirea celor morți. Gospodarii gustă din cireșe abia după ce au împărțit pomenile. În Moldova se gătesc mâncăruri cu carne de miel, plăcinte cu brânză, vârzări, dar și orez cu lapte. În câniile sau ulcelele care se împart se pune vin și „se înecă” un pumn de cireșe, iar tortițele se împodobesc cu crenguțe de tei înflorit, care a fost sfințit la biserică. Oamenii

„Oamenii nu mor când sunt coborâți în mormânt, ci când sunt uitați de noi, când îi îngropăm nu în pământ, ci în uitare.”

(Nicolae Iorga)

păstrează aceste rămurele de tei pentru că le atribuie puteri magice. Puse la streșina casei sau la icoană ocrotesc de necazuri gospodăria și pe gospodari de boli. Florilor de tei sfințite la Moșii de Cireșe li se atribuie puterea de a vindeca surzenia...

Despre Moșii de Cireșe s-au păstrat multe superstiții.

Se spune că sărbătoarea trebuie ținută cu strictețe. Bărbații nu trebuie să facă treabă nici în curte, nici la grajduri,

... și grâmezi de cireșe

iar femeile nu au voie să spele, pentru ca apa de la rufe să nu ajungă în pomana morților; nu trebuie să coasă, să țesă și nici să măture în ziua aceasta, pentru că praful care s-ar ridica ar putea ajunge în ochii celor comemorați; cele care încalcă aceste porunci vor fi lipsite de spor în ceea ce vor dori să împlinescă sau se vor îmbolnăvi „de amorțala” mâinilor. Pentru ca gospodarii care împart să aibă spor în casă și să fie sănătoși, trebuie să pregătească mâncărurile cele mai gustoase și proaspete, din carne de porc sau miel, și plăcintă din brânză, orez cu lapte, iar vasele în care se pun acestea să fie noi, nu din cele folosite în casă.

Tot la Moșii de Cireșe este musai să se împartă ceapă și

usturoi verde, pentru ca gospodarii să le rodească grădinile și tot ce au semănat în câmp. Ziua Moșilor de Cireșe are și alte interdicții: oamenii nu trebuie să treacă pe înserat pe la răscruci de drum sau prin locuri izolate și să nu iasă noaptea din casă pentru a aduce apă de la fântână. Se crede că aceste spații sunt încărcate de duhurile rele care le-ar putea aduce necazuri. Și e bine să doarmă în propria casă, pentru a o proteja, cu ușile încuiate, pentru ca forțele malefice să nu poată pătrunde...

Dacă e neapărată nevoie să scoată apă în această zi, persoana aceea trebuie să arunce un bănuț în fântână, pentru ca din apa aceea să ajungă o parte și la sufletele celor trecuți „dincolo”. Imaginarul colectiv păstrează credința că dacă în ziua Moșilor de Cireșe plouă, anul agricol va fi unul rodnic, cu hambare și cămări pline.

Dincolo de toate cele ce au fost prezentate, Moșii de Cireșe este, cu siguranță, un praznic care ni-i menține vii în suflete „pe cei plecați” din neamul nostru, dintre prietenii noștri, readucându-ne în memorie cuvintele marelui istoric Nicolae Iorga: „Oamenii nu mor când sunt coborâți în mormânt, ci când sunt uitați de noi, când îi îngropăm nu în pământ, ci în uitare”.

De aceea, așa cum spunea Sfântul Ioan Gură de Aur: „Să ne rugăm pentru cei morți, iar dacă cel mort este păcătos, să i se dezlege păcatele, iar dacă este un drept, să câștige prinos de plată și să mijlocească la Dumnezeu pentru noi!” ■

A fost odată ca niciodată

Moșii de Cireșe, sau de Sâmburi, dinaintea Duminicii Rusaliilor, când se sfințesc colive, colaci, bucate ce au plăcut răposatilor...

MOȘII DE CIREȘE

Dr. GEORGETA ROȘU

Moșii sunt sărbători de peste an la care se pomenesc sufletele celor duși în „lumea ailaltă”. Memoria colectivă le-a păstrat diferite nume: Moșii de Iarnă, sau de Piftii, înaintea începerii postului Paștelui; Moșii de Cireșe, de Vară, înaintea Rusaliilor; Moșii de Joimari, în joia din Săptămâna Patimilor, când „se deschid” mormintele, cerul, ușile Iadului și ale Raiului, iar sufletele celor morți se întorc printre cei vii, până la Înălțare; Moșii de Sânziene, când femeile împart colaci; Moșii de Păresimi, sărbătoare care se prăznuiește la 9 martie, când se varsă rachiu la rădăcina viei, pentru ca aceasta să rodească, iar femeile coc și împart colaci și cani de vin și țuică pentru odihna sufletelor celor plecați în „lumea fără de dor”; Moșii de Ispas, sau de Înălțare, când sufletele care au hălăduit 50 de zile pe pământ, printre ai lor, din neam, se înalță la cer și au nevoie de merinde pe drum; Moșii de Arhangheli, în apropierea sărbătorii Sfinților Mihail și Gavril.

Primii dintre Moși, cei de Iarnă, deschid seria celor șapte sămbete în care se face pomenirea morților, serie care se termină cu Sâmbăta lui Lazăr. Sărbătoarea se prăznuiește înaintea începerii Postului Mare al Paștelui, iar femeile pregătesc, pe lângă colivă, colaci și prescuri, mâncăruri din carnea porcului tăiat

la Crăciun. Fac fripturi, sarmale, dar mai ales piftii. Și nu fac niciun fel de muncă în casă sau în curte, pentru că se tem să nu se îmbolnăvească și „să tremure ca piftia”.

Moșii de Cireșe, sau de Sâmburi, preced sărbătoarea Pogorării Sfântului Duh – Duminica Rusaliilor. Imaginarul popular acreditează

ideea că începând din Joia Mare (Joia Neagră) a Săptămânii Patimilor lui Iisus Hristos și până la Rusali, timp de 50 de zile, sufletele se plimbă libere prin locurile în care au trăit. Se mai spune că la plecare se întristează și, de aceea, cei vii din neamul lor săvârșesc rituri de îmbunare: împodobesc gospodăriile și mor-

La grădiniță, într-un grup

Lili și Tilde, cântând la pian

ALBUM ISTORIC

Familia Berman, Raisa și Iosif, cu fetița lor Luiza, alintată Lili, la Istanbul, unde tânărul cuplu a rămas trei ani

Matilda (Tilde), sora mai mică cu patru ani a Luizei, pe oliță

Lili și Tilde, în parc

*Serbare de Crăciun, cu copiii, organizată la ziarul unde lucra
fotograful Berman*

Fetele cu mama lor, în Parcul Carol

Cu un verișor, pe săniuță

regal. Deceniile s-au succedat, ca norii alungați de vânt, pe care Iosif Berman îi iubea atât de mult, încât i se mai spunea și „vânătorul de nori”. Timpul părea că l-a condamnat implacabil la o definitivă absență, îngropându-i amintirea.

Și totuși, după o jumătate de secol, la începutul anilor '90, Berman a fost redescoperit. Minunea s-a înfăptuit, ca într-o poveste, din iubire și cu ajutorul unei... umbre de copil.

Cea care l-a redescoperit pe Iosif Berman a fost chiar fiica sa cea mare, Luiza Berman, de profesie actriță. Această carismatică doamnă mi-a fost prietenă timp de zece ani, din 2001, până în 2011, când a plecat să-și întâlnească părintele drag, în altă lume, la aproape 92 de ani. Cultivată, poliglotă, elegantă, comunicativă și educată, Luiza Berman avea ochi albaștri-viorii, era blondă și întotdeauna frumos coafată și avea un șarm irezistibil, atrăgând simpatia și prețuirea celor care o cunoșteau. Ea mi-a povestit cum a descoperit, cu totul întâmplător, după cinci decenii de absență totală, fotografiile lui Iosif Berman, într-o expoziție organizată la Muzeul Țăranului Român. „O dată la Radio România Cultural am auzit că la M.Ț.R. s-a deschis o expoziție de fotografii interbelice, cu autor necunoscut. Mi-am propus să o vizitez și am avut surpriza să recunosc fotografiile tatălui meu. Am întrebat de unde provin fotografiile și mi s-a spus că sunt dintr-un fond al muzeului, dar nu se cunoștea autorul. Eu le-am spus că sunt ale lui Iosif Berman, care a fost tatăl meu și, ca să mă creadă, le-am arătat, într-una dintre fotografii, o umbră de copil, iar acel copil eram chiar eu. I-am convins pe cei de la muzeu în legătură cu autorul fotografiilor și chiar au editat un mic catalog

Berman. Atunci a fost prima dată, după 50 de ani de la moartea tatii, când se vorbea din nou despre el”, mi-a povestit Luiza Berman. Convingerea ei era că dragostea pentru părintele său, pe care trecerea timpului nu o diminuase, i-a purtat noroc. „Eu am fost cea care i-a spus lui tata «vânătorul de nori», pentru că, cel mai adesea, când mă lua cu el să

fotografieze, aștepta minute în șir până când norii îi aduceau acel efect de lumină pe care el îl pândea. Așa am învățat de la el să am răbdare cu ceea ce îmi doresc, că, până la urmă se va îndeplini, așa cum veneau și norii lui tata pe cer. De aceea am sperat mereu că el va fi redescoperit, până când așa s-a

... și tot acolo, Raisa cu Lili

întâmpalat!”, mi-a mărturisit prietena mea.

Omul cu 1.000 de ochi

Amintirile acestei doamne din interbelic mi-au captivat imaginația timp de zece ani, cât am avut parte de răgazul frumoasei noastre prietenii. Și, întotdeauna, când o vizitam, Luiza însoțea depănarea amintirilor sale cu imaginile din fotografiile pe care mi le arăta. Mereu altele, după cum o îndemna inima. Era singură pe lume și era foarte legată de amintirile ei de familie. Își iubise foarte mult părinții și sora, pe care o pierduse tot prin anii '90, și obișnuia să-mi spună că adevărata fericire ți-o oferă familia. Mereu povestindu-mi despre ai ei am ajuns să-i cunosc bine pe cei patru Bermani: Iosif, soția sa, Raisa, Luiza, mângâiată Lili, și Matilda, sora mai mică cu patru ani, alintată Tilde. Mai mult, prin empatie, reușeam să-mi însoțesc prietena în vremea și în lumea copilăriei și a tinereții sale, pe urmele tatălui iubit, căruia îi semăna în multe privințe. Așa am ajuns să cunosc povestea lui Iosif Berman, celebrul fotoreporter din interbelicul românesc, despre

IOSIF BERMAN REVINE ÎN ACTUALITATE

ADINA ȘTEFAN

*Tilde și norii,
pe care tatăl ei îi aștepta până obținea lumina dorită*

Reporter fotograf al unor publicații interbelice de notorietate din prima jumătate a secolului al XX-lea, precum ziarele Adevărul și Dimineața, dar și revistele Realitatea ilustrată, Gazeta ilustrată, Cuvântul liber, Iosif Berman (Magazin istoric, nr. 8/2003, 9/2013) a fost, ani la rând, coechipier cu ași ai reportajului jurnalistic, precum Brunea Fox sau Geo Bogza. Apreciat la superlativ de sociologul Dimitrie Gusti, ca fiind indispensabil muncii de documentare pe teren, întreprinsă de echipele de cercetători ai vieții satului românesc, iubit de colegii de redacție, care spuneau despre el că are „stofă” de fotoreporter american, prețuit de personalități marcante, printre care George Enescu, Nicolae Iorga, Băzu Cantacuzino, Nicolae Titulescu și însăși Regina Maria, de unii fiind legat chiar printr-o statornică prietenie, Iosif Berman poate fi considerat „un star” al presei interbelice românești, așa cum, de altfel, l-a numit reputatul profesor de istorie a fotografiei, Adrian-Silvan Ionescu.

Între anii 1930 și 1940, Iosif Berman a fost fotograf oficial al Regelui Carol al II-lea, continuând tradiția unor faimoși confracți, precum Carol Popp de Szathmari și Frantz Mandy.

Pentru această înaltă și onorantă funcție, Berman se recomanda cu un palmares impresionant. Iosif Berman era celebru nu doar în țară, ci și în străinătate. El colabora cu mari agenții de presă europene, dar și cu „vedete” ale presei de peste ocean, precum *New York Times* sau *National Geographic*, care ilustrase, în 1934, cu cel puțin 15 fotografii Berman (performanță neegalată, până astăzi, de niciun alt artist fotograf român!) reportajul *The Spell of Romania*

(Vraja României), semnat de jurnalista americană Henrietta Hellen Holmes.

Ultimul fotograf regal

*Iosif Berman cu Lili pe umeri,
la Istanbul...*

Istoria însă nu l-a cruțat pe Berman. Viața lui s-a frânt de timpuriu, în pragul celui de al cincilea deceniu de existență, la data de 17 septembrie 1941, ca urmare a persecuției legionare, căreia i-a căzut victimă, ca etnic evreu. I s-a interzis să mai profeseze și nu a putut supraviețui acestei dureri. Berman avea meseria în sânge, pentru el profesia însemna însăși viața. Ulterior, regimul comunist l-a condamnat total la uitare, tocmai din cauză că fusese fotograf

tânărul cuplu pleacă spre țară cu un vapor care ajunge însă la Istanbul. Vor rămâne în capitala Imperiului Otoman până în 1922, timp în care Berman devine corespondent extern de ziar, trimițând în țară fotografii care până la el se cumpărau de la fotoreporterii străini. În această perioadă, Luiza este fericită, ca unic copil la părinți, cu atât mai mult cu cât tatăl, cel atât de ocupat mai târziu, avea destul timp să stea cu familia. Și, tot acum, Berman abordează o temă în care excelează în mod deosebit: copiii. Îi face multe fotografii Luizei, încă din primele zile de viață și va continua să o fotografieze, pe parcursul celor trei ani petrecuți la Istanbul, avid să-i surprindă expresivitatea, alcătuirea personalității, diferitele clipe de viață. De altfel, fetele sale și mama lor, Raisa, sunt frecvent subiecte ale fotografiilor sale, Berman dovedindu-se și în aceste fotografii un maestru al finiei observații psihologice.

Reveniți în țară, Berman începe cea mai frumoasă și rodnică etapă a vieții sale. În 1923 li se naște al doilea copil, Matilda, foarte iubită de sora mai mare, întreaga viață. Berman îi comunică soției că dorește ca fetele să fie educate în tradițiile românești. Ele urmează prestigiosul Institut Pompilian, fac balet, învață să cânte la vioară și la pian, vorbesc mai multe limbi străine. Ambele vor face frumoase cariere artistice, Luiza în teatru, cu maestre precum Alice Voinescu și Mărioara Voiculescu, iar Tilde, în arta coregrafică, specializându-se la Leningrad.

Berman participă din 1926 până în 1931 la campaniile etnografice coordonate de profesorul Gusti și rămâne în importanțele studii ale Școlii Sociologice de la București drept „coautor al portretului țăranului român”,

datorită calității excepționale a fotografiilor pe care le-a făcut în lumea satului. Prestigiul său profesional este la cote maxime și, ca urmare, devine fotograf oficial al regelui Carol I, lăsând istoriei cronica ilustrată a domniei acestui suveran.

Întâlnirea mea cu actrița Luiza Berman, pe care profesia de jurnalist mi-a scos-o în cale, s-a dovedit un dar providențial. De la ea am moștenit, prin testament, fotografiile sale de familie, cele mai multe făcute chiar de

tatăl său. La apropierea despărțirii ei de această lume, Luiza m-a rugat ca atunci când ea nu va mai fi să fac tot ce-mi va sta în putere pentru a readuce în actualitate memoria părintelui său. I-am promis acest lucru, am numit prețioasa moștenire „Colecția Luiza Berman” și am încercat să-mi îndeplinesc cât mai mult promisiunea. Au trecut de atunci mai bine de patru ani. În acest timp Iosif Berman a devenit un nume cunoscut, care atrage un public numeros și entuziast la expozițiile, prelegerile și evocările care-i sunt dedicate, găzduite de

Altă compoziție cu Lili și Tilde

instituții prestigioase, precum Muzeul Național Cotroceni, Biblioteca Națională a României, Muzeul Țăranului Român, posturi de televiziune etc. În anul 2015, la 3 decembrie, în Aula Magna de la Academia de Studii Economice, am lansat, împreună cu Asociația „România Culturală”, primul album de artă fotografică dedicat exclusiv marelui reporter fotograf Iosif Berman, intitulat *România lui Iosif Berman*, realizat pe baza Colecției „Luiza Berman”.

Promisiunea pe care i-am făcut-o Luizei nu se oprește aici. Pentru că, la fel ca prietena mea, am văzut că uitarea se retrage din fața iubirii adevărate. ■

care nu se învață nici la facultățile de jurnalism și nici la cele de arte vizuale.

Foarte tânăr, imediat după ce-și ia bacalaureatul, Iosif Berman pleacă de la casa părintească din Burdujienii Sucevei, pasionat de arta fotografică, pe care vrea să și-o însușească, în disensiune cu tatăl, David Berman. Acesta era un podgorean înstărit, erou al Războiului de Independență, onorat, prin decret regal, cu cetățenia română, și dorea ca fiul său să îmbrățișeze o meserie „mai serioasă”. Câțiva ani, familia nu mai știe pe unde se află Iosif, dar în 1912, când avea 20 de ani, apare la București, unde își face intrarea în presă, câștigând premiul I la un concurs de fotografie. Nu se știe pe unde a ucenicit după plecarea de acasă, dar încă de la debut Iosif Berman se face remarcat prin noutatea stilului în care fotografia surprinde prin naturalitatea și expresivitatea instantaneelor sale, total diferite de conformismul rigid „ca la fotograf” al majorității imaginilor fotografice care se publicau atunci.

Pe lângă un talent evident, care îl caracteriza, Berman se distingea și printr-un spirit de observație ieșit din comun, având darul de a vedea mai multe detalii semnificative decât toți ceilalți confrăți. Pentru această însușire, Geo Bogza îl supranumise „omul cu 1.000 de ochi”, apelativ prin care era foarte bine cunoscut. „Fotografiile tatălui meu erau mereu autentice, indiferent de subiect. Chiar și pe rege reușea să-l prezinte, în orice ipostază s-ar fi aflat, ca pe un suveran, iar asta nu le prea reușea celorlalți”, spunea Luiza. De altfel, oricine privește fotografiile lui Iosif Berman constată că în ele coexistă adevărul și frumosul, că ating expresivitatea artistică și că autorul lor are ochi de cineast. Berman avea talent la desen, dar avea și cultură plastică, din moment ce era prezent, alături de renumiți

artiști, precum Nina Arbore, I. Anestin, A. Jiquid, I. Ross, Mina Byck-Wepper, Victor Ion Popa, Jules Perahim, Matthias Teutsch în paginile *Cuvântului liber*, publicație apreciată pentru ținuta sa artistică. În plus, Iosif Berman vorbea cursiv germana și franceza și era un mare iubitor de muzică clasică. Prin toate aceste însușiri el avea o precepție complexă și profundă asupra lumii, ceea ce contribuia într-o măsură importantă la modul în care își aborda subiectele. Și nu trebuie ignorată nici experiența lui de viață, cu totul deosebită.

O viață ca-n filme

Spirit intrepid, Berman nu ezita să meargă oriunde era nevoie să fotografieze prin cele mai mărginașe și rău famate străzi și cartiere,

la leprozeria de la Lărgeanca, în mijlocul mulțimilor alungate de urgia războiului, la incendii și accidente etc., dar și la festivitățile regale și din înalta societate, mereu primul, mereu neobosit. Luiza Berman își amintea că atunci când tatăl ei reușea să ia masa în familie, ea

Fetele Berman, trăgând cu ochiul la aranjarea bradului de Crăciun, și tot ele, într-o compoziție fotografică

și Tilde se îmbrăcau în rochii de gală, ca la un mare eveniment.

Foarte visătoare, evoca episodul romantic al întâlnirii dintre părinții ei: „În 1917 tata a fost trimis în Rusia pentru a face fotografii de război. Dar a fost surprins de revoluție și, de la Odesa, pâna la Novorosiisk, la poalele Caucazului, a mers de-a lungul țărmului mării, la limita supraviețuirii. A fost foarte aproape de moarte, dar la Novorosiisk, a fost salvat de un tânăr care l-a dus la el acasă, pentru a se refăce. Aici a întâlnit-o pe mama, care era sora aceluia tânăr. A fost dragoste la prima vedere și, în septembrie 1917, când mama împlinea 20 de ani, s-au căsătorit chiar de ziua ei”. În 1919 se naște prima lor fiică, Luiza, și apoi,

Anna Magnani, în Roma, oraș deschis

În 1945, Reichul milenar al lui Hitler era în ruine, ocupat de armatele aliate victorioase, teritoriul german fiind împărțit în zone de ocupație militară americană, sovietică, britanică și franceză. Populația germană sărăcită, năucită și umilită era supusă unor ample procese de denazificare, mai brutale în estul ocupat de Armata Roșie, mai *soft* în vestul controlat de americani. Conferința de la Potsdam a marilor puteri învingătoare, din iulie-august 1945, a stabilit noile granițe și linii politice generale ale Germaniei postbelice, dar Războiul Rece bătea deja la ușă. La 5 martie 1946 Winston Churchill pronunța verdictul căderii Cortinei de Fier (*Magazin istoric*, nr. 3/2016); în aceeași perioadă, ambasadorul american la Moscova, George Kennan, denunța politicile staliniste în „Telegrama cea lungă” (*Magazin istoric*, nr. 6/2005), iar în Palatul de justiție de la Nürnberg (orașul marilor congrese-paradă naziste) se desfășura, între 20 noiembrie 1945 și 1 octombrie 1946, Procesul principalilor 24 de criminali de război în fața Tribunalului Militar Internațional. Nimic din toate acestea nu putea lăsa indiferent filmul.

Doar în negru

Emblematic pentru modul în care a fost perceput în anii imediat postbelici militarul celui de Al Treilea Reich pot fi considerate filmele *Roma, oraș deschis* – opera fondatoare a neo-realismului ita-

lian, semnată chiar în 1945 de Roberto Rossellini –, *Asasinii printre noi*, produs în partea de est a Germaniei de Wolfgang Staudte, și *Spune adevărul*, de Helmuth Weiss în Germania vestică, ambele în 1946.

Roma, oraș deschis, realizat în decoruri autentice, în momentul în care în vecinătatea Romei se mai dădeau lupte între trupele Wehrmachtului și cele anglo-americane, stigmatiza fascismul drept o bestie cumplită, lipsită de orice urmă de umanitate, mesaj reluat și în *Paisa*, film din 1946: soldații germani, indiferent că aparțineau de Gestapo, SS sau Wehrmacht, executau razii, împușcau, torturau, masacrau

ca niște excrescențe oarbe, nemilos obediente ale monstrului nazist. Cele două prime producții germane postbelice, realizate sub control aliat, începând chiar din titlul lor (*Asasinii printre noi*, *Spune adevărul*) reflectau remușcarea, penitența, trauma poporului german. Cu puțin timp înainte, în 1945, publicul german descoperise, cu stupeoare, în documentarul *Malaxoarele morții*, realizat de Hanus Burger și supervizat de Billy Wilder pe baza filmărilor operatorilor armatei americane, oroarea, grozăvia lagărelor de exterminare naziste.

Tot pe baza unui manicheism simplist, în care dreptatea și omenia erau doar de partea glorioasei Armate Roșii, iar dușmanul fascist german nu putea fi înfățișat decât ca o fiară inumană, ce trebuia zdrobită fără milă, au fost concepute și marile filme staliniste din anii 1949-1950. Aceste filme de propagandă, destinate în primul rând anestezierii suferințelor postbelice ale publicului sovietic, combinau imaginile de arhivă cu reconstituiri cinematografice de mare amploare (mii de soldați, sute de tancuri și tunuri, zeci de avioane): *Întâlnire pe Elba* (filmul lui Grigori Aleksandrov, din care răzbeau deja încrâncenările ideologice ale Războiului Rece), superproducția lui Vladimir Petrov, *Bătălia Stalingradului*, sau *Căderea Berlinului*, de Mihail Ciaurelli. Reliefaarea vreunui personaj german în aceste filme ar fi fost considerată de Stalin drept ofensă și trădare.

Exact în această perioadă, la doar o lună distanță, în septembrie-octombrie 1949, au fost proclamate cele două state germane: R.F.G. și

Arde Parisul?

Istorie și film

SOLDATUL GERMAN ÎN PELICULE POSTBELICE

CĂLIN HENTEA

Firească și inevitabil, lung-metrajul de ficțiune a fost și rămâne oglinda timpului în care a fost produs. Într-un anumit fel, filmul poate fi privit și ca un izvor istoric, deoarece ilustrează preocupările și mentalitățile epocii. Modul în care a fost înfățișat în filmele hollywoodiene și europene postbelice soldatul celui de Al Treilea Reich prilejuiește o incursiune în istoria politică și socială a Europei, și nu numai.

Bătălia din Ardeni

R.D.G., fiecare aflându-se sub dominația totală a celor două mari superputeri devenite rivale înverșunate, U.R.S.S. și S.U.A., având regimuri politice și economice diferite, poziții cvasi-inamice și fiind despărțite de o frontieră strășnic păzită. Cu puțin timp înainte, la 4 aprilie 1949, drept răspuns la agresiunile expansioniste ale Moscovei în estul Europei, țările din vestul continentului s-au refugiat, în scop de apărare, sub umbrela protecție a Statelor Unite, semnând, la Washington, Tratatul Atlanticului de Nord. Ulterior, Germania Democrată a fost înregimentată la 1 mai 1955, alături de alte state est-europene aflate sub ocupația Armatei Roșii, în Tratatul de la Varșovia. Aproape simultan, potrivit logicii Războiului Rece, Germania Federală a fost primită și ea, la 6 mai 1955, în NATO (an în care a fost creat și Bundeswehru). În acest timp, propaganda sovietică nu înceta să acuze Bonnul de perpetuarea militarismului german și recuperarea ofițerilor celui de Al Treilea Reich.

Beneficiind din plin de avantajele Planului Marshall, Germania Federală începuse în acei ani să se redrezeze economic sub conducerea cancelarului Konrad Adenauer (1949-1963), fiind integrată în sistemul economico-militar occidental. În 1957 Germania Federală a fost unul dintre membrii fondatori ai Comu-

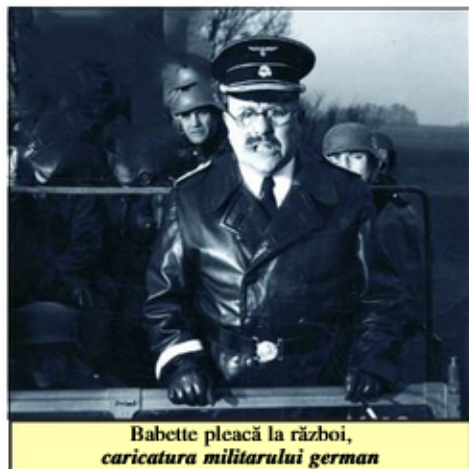
nității Economice Europene. În acest timp, est-germanii, deveniți constructori ai socialismului și membri C.A.E.R. din 1950, trăiau sub presiunea politică a Moscovei și a STASI, înghițind stipendii sovietice și gândindu-se doar cum să fugă spre libertatea și prosperitatea deja evidentă a Vestului. Ceea ce a dus la ridicarea în august 1961 de către sovieticii lui Hrușciov a Zidului Berlinului, o nouă rană cusută cu sârmă ghimpată în inima continentului.

Primele nuanțări

La zece ani de la încheierea războiului, Germaniile nu mai erau deloc un teren de ruine și nici germanii un popor înfrânt și umilit. Drept pentru care în filmele de ficțiune soldatul german putea ieși din anonimatul unei mase de brute disciplinate și, chiar dacă nu era nici pe departe absolvit de vina războiului, personajul întruchipat de uniformă germană putea prezenta unele nuanțe. Este momentul în care cinematografia europeană, eliberată de angoasele remanente ale războiului, a abandonat retorica patriotică, glorios-romantică, și a început să abordeze pers-

pectiva cumplitelor costuri umane ale conflagrației mondiale. În prim-plan s-a aflat sacrificiul individului în lupta contra nazismului.

Filmul din 1961 al lui Stanley Kramer, *Procesul de la Nürnberg*, fără a ocoli imaginile oribile cu excavatoarele de cadavre din lagărele de exterminare, este construit tocmai din nuanțe privind profilul și responsabilitatea soldatului celui de Al Treilea Reich, fie acesta și un ofițer care nu făcuse parte dintre „stăpânii celui de Al Treilea Reich”. Etalând o distribuție de prim rang (Burt Lancaster, Spencer Tracy, Marlene Dietrich), ce va deveni o caracteristică a filmelor de război în anii următori, Stanley Kramer a avut inteligența de a nu da verdicte asupra vinovățiilor

Babette pleacă la război, caricatură militarului german

germane, ci doar de a ridica problema acestora într-un mod mai onest decât cel manicheist din anii precedenți. Simptomatic, în anul următor, 1962, s-a desfășurat în Israel răsunătorul proces al criminalului de război Adolf Eichmann, eveniment ce i-a oferit Hannei Arendt prilejul unei adânci meditații asupra „banalității răului”.

Călător prin timp

OHRIDA

Fortăreața țarului Samuil

VASILE LECA

Nu vei putea fi scuzat niciodată dacă ai călătorit prin Balcani fără să fi vizitat Ohrida din Macedonia. Acest oraș, o perlă a Balcanilor, a fost trecut în patrimoniul universal în 1979, sub patronaj UNESCO.

Pentru autorul rândurilor de față, șansa a fost generoasă. Am putut vizita orașul beneficiind de prezentările unor specialiști macedoneni de clasă în domeniul istoriei și culturii acestei țări. Frumusețea Ohridei este legată de lacul cu același nume cu o milenară existență (patru milioane ani vechime). Țărmlu lacului are o lungime de 80 km, dintre care 50 km partea macedoneană și 30 km ai Albaniei vecine. Lacul are o adâncime de aproximativ 289 m și o suprafață de cca 350 km². Este situat la 700 m altitudine, fiind străjuit de Muntele Galicica. Acesta are în spate un lac, Prespa, aflat la o altitudine mai mare, care, printr-un sistem ingenios, creat de natură, se infiltrează prin munte și devine unul dintre izvoarele Lacului Ohrida. Printr-o altă

minune, izvoarele traversează lacul formând râul Drim cel Negru, care se varsă lângă o localitate învecinată, Struga, de unde își continuă drumul spre Albania și mai departe, până la Marea Adriatică. Lacul Ohrida este cunoscut și prin speciile de pește, printre care păstrăvul de Ohrida și țiparul european. Prima specie ajunge și pe mesele suveranilor Marii Britanii. Cea de a doua călătorește din Atlantic, timp de 300 zile, pentru a depune icrele, după care se întoarce și sfârșește în Marea Sargaseilor.

Cunoscut la începuturi și sub denumirea Lychnidos, orașul Luminii, cum îl numeau grecii, a devenit din 879 d.H. Ohrida. Legenda spune că fortăreața țarului Samuil a fost construită de soldați care au cărat pietrele

Submarinul...

înseamnă că militarii germani au fost uitați pentru masacrele comise în timpul războiului, precum cel din fosele Ardeatine din 24 martie 1944, zugrăvit în *Masacru la Roma* – 1973, cu Richard Burton în rolul șefului Gestapoului din Roma, în care soldații germani care trebuia să-i împuște pe cei 335 de ostatici nevinovați erau stimulați cu... lăzi întregi de coniac.

Apare soldatul Ryan

Efectele acestui nou statut pe care Germania Federală îl cucerea pas cu pas în politica și economia europeană și apoi în cea mondială nu s-au resimțit imediat în filmele despre Al Doilea Război Mondial, pentru simplul motiv că acest subiect a pălit puternic în fața mult mai actualei teme a Războiului din Vietnam, care a dominat ecranul filmelor de război americane din anii '70 și '80. Doar iugoslavii aflați încă sub conducerea lui Tito au continuat neabătut tradiționala lor producție de filme cu partizani. În zeci de filme aceștia au luptat neînfricați și în minoritate împotriva puternicilor germani mult-mai-bine-înarmați și i-au înfrânt fără greș, cu mari pierderi, pe demonicii naziști. Așa s-a întâmplat, de exemplu, în *Walter*

apără Sara-jevo – 1972, *Bătălia de pe Neretva* 1969 (cu o prestigioasă distribuție internațională) sau *Sutjeska* – 1973, cu Richard Burton în rol

lui lui Tito.

Germania Federală a continuat însă să-și afirme cu mult curaj și fără niciun fel de complexe de vinovăție propria perspectivă asupra universului german din timpul ultimei conflagrații mondiale, în producții remarcabile precum *Toba de tinichea*, de Volker Schlöndorff, în 1979 (Oscar și Palme d'Or), *Lili Marleen*, de

... și Stalingrad au adus pe ecran imaginea unui militar german care se comportă asemenea omologilor săi

Reiner Werner Fassbinder, din 1981, sau *Submarinul* (*Das Boot*), din 1981, un film care oferea o nouă imagine a eroismului și puterii de sacrificiu a soldatului din Kriegsmarine. Aceași viziune eroică despre capacitatea combativă și de rezistență a soldatului german, care nu era lipsit de sentimente și slăbiciuni perfect omeneste, poate fi întâlnită în *Stalingrad*, realizat de Joseph Vilsmaier în 1993, ce poate fi considerat o replică germană la producțiile sovietice pe aceeași temă ce nu au conținut să demonizeze fascismul și militarismul german și pe reprezentanții săi.

Un nou profil al soldatului german din timpul celui de Al Doilea Război Mondial, eliberat de prejudecățile și clișeele deceniilor precedente, poate fi sesizat abia în filmele de după încheierea Războiului Rece și după reunificarea Germaniei, devenită o mare putere economică mondială, cu un nou statut internațional, ce se simte îndreptățită să pretindă un loc permanent în Consiliul de Securitate al O.N.U. Un bun exemplu pentru noul tratament, de la egal la egal, pe care Hollywoodul îl acorda soldatului german este multi-oscarizatul *Salvați soldatul Ryan*, semnat de Steven Spielberg, în 1998. Spre deosebire de *Ziua cea mai lungă*, din 1962, germanii îi măcelăresc foarte convins pe americani în momentul debarcării, iar apoi sunt capabili de contraatacuri puternice. În *Inamicul e aproape* (*Enemy at the Gates*), din 2001, lunetistul sovietic interpretat de Jude Law se duela, tot de la egal la egal, cu cel german, interpretat de Ed Harris, dar rolul bestiei criminale era rezervat comisarilor

sovietici ce împingeau la moarte sigură carnea de tun rusă. Realistă este și producția americană din 2014, *Furia* (*Fury*), cu Brad Pitt în rolul principal, în care, pe durata asediului final al Germaniei naziste, un tanc Sherman se duela de la egal la egal cu mult mai blindatul Tiger, iar un tânăr german dovedea că până și în rândul trupelor SS mai supraviețuiseră urme de umanitate.

O evoluție similară a cunoscut și imaginea ofițerului german din Al Doilea Război Mondial.

(Va urma)

Mănăstirea Sf. Naum

apare de departe ca o copie a uneia de pe vremea romanilor. În imediata apropiere, într-un mic golf – Golful Oaselor, numit după numărul mare de oase de animale găsite aici –, se desfășoară ochilor un muzeu în aer liber, pe apă. O așezare de case din stuf și chirpici din vechime formează un complex arheologic unicat, întins pe o suprafață de 8.500 m². Sunt case ridicate pe piloane pentru a oferi protecție contra vizitatorilor nepoțiți. Pe malul Lacului Ohrida se înalță, la câțiva kilometri de localitatea Ohrida, Mănăstirea Sf. Naum. Mai departe, lângă granița cu Albania, se află Mănăstirea Zaum (secolul al XIV-lea). Legenda locului povestește despre curiozitatea fiicei unui pescar, care a dorit să măsoare lacul, deși acest lucru nu era permis. A legat o frânghie de mal și a încercat să traverseze lacul. La mijlocul lacului, o furtună puternică s-a iscat din senin, a rupt frânghia, barca fiind la un pas să se scufunde. Fata s-a rugat Fecioarei Maria să o ajute să ajungă la mal. Rugămintea i-a fost ascultată și în locul în care a ajuns a fost construită Mănăstirea Zaum, al cărei nume înseamnă „De aducere aminte“.

Ohrida este un oraș vechi și nou, în care trecutul încearcă să se împletească cu modernul. Orașul are o stradă

comercială ce se distinge de altele din Balcani pentru că adună tot ce este vechi și nou, fără să le amestece identitatea.

Vestitele perle de Ohrida au fascinat-o și pe regina Marii Britanii. Istoria producerii acestor perle începe cu Nicola Filevi. El angajează în restaurantul său, în 1921, un rus venit din zona Baikal. După o anumită perioadă, drept mulțumire pentru ospitalitatea și prietenia cu care a fost primit, rusul îi dezvăluie secretul obținerii perlelor. De atunci, familia Filevi transmite din generație în generație secretul producerii manuale a perlelor.

În anul 2006, am avut mai multe întâlniri în numele Ambasadei României la Skopje cu oficialitățile din Ohrida, pentru a materializa o idee mai veche, aceea de a înfrăți această perlă a Balcanilor cu perla Carpaților din

Mănăstirea Zaum

Romania, Sinaia. Frumusețea și istoria celor două orașe erau argumente pentru a dezvolta legături de cooperare. În plus, două localități vecine, Bitola și Struga, aveau o semnificație aparte pentru noi. Prima era un fost oraș aromân, unde nu aveai nevoie de translator și în care funcționaseră un liceu aromân și o biserică și unde se întâlnesc și astăzi aromânii din zonă. Cealaltă rămâne pentru totdeauna în inima românilor iubitori de poezie, prin festivalurile care se organizau aici. ■

Amfiteatrul

de la baza dealului către vârf, însoțindu-și eforturile cu exclamația „Oh, ce deal!” (în macedoneană *rid* înseamnă „deal”, deci „Ohid!”). Ohrida a fost capitala Primului Ţarat Bulgar și tot aici și-a avut sediul Patriarhia bulgară în timpul Primului Ţarat Bulgar. În 1014, Vasile al II-lea „Bulgaroctonul” („Omorătorul de bulgari”), în fruntea unei armate bizantine, învinge oștirea bulgară, punând capăt astfel existenței primului stat bulgar. De acel moment se leagă o serie de legende, printre care și cea a celor 99 de prizonieri bulgari orbiți de Vasile al II-lea; celui de al 100-lea i-a scos doar un singur ochi, pentru a-i călăuzi pe ceilalți 99.

La 1700, un călător nota că în jurul lacului se găseau 365 de biserici și capele, câte una pentru fiecare zi a anului. Lăcașele care înconjurau lacul au dat naștere comparației cu Ierusalimul.

Cunoașterea frumoaselor vestigii ale orașului vechi poate începe de la un obiectiv păstrat din perioada elenistică, amfiteatrul, primul teatru antic din Macedonia. Construit în jurul anului 200 î.H., acoperit cu pământ după retragerea romanilor, a rămas așa până în anul 1980, când întâmplarea a făcut să fie descoperit în urma unor săpături pentru fundația unei construcții. Astăzi, pentru a reînvia timpurile de altă dată, găzduiește festivalul de vară de la Ohrida și alte spectacole în aer liber.

Vizita poate continua la Galeria de icoane bizantine, una dintre cele mai vechi din lumea ortodoxă, întrecută doar de celebrele colecții de la Muntele Sinai și de la Moscova. În apropiere se află Biserica „Maica Domnului Perivleptos” și Biserica „Sf. Constantin și Elena”, care îți dau, după ce ai pătruns în spațiul lor, o liniște pregătitoare pentru meditație. Fortă-

reața țarului Samuil, situată pe partea cea mai înaltă a așezării cu ziduri (refăcute) de 3 km lungime și 16 m înălțime, oferă o panoramă a orașului și lacului de neuitat.

In secolul al IX-lea s-au născut la Salonic doi frați, Chiril și Metodiu, care au creat primul alfabet slav. Printre învățăceii lor s-au aflat și Naum și Clement care, ajunși în

zona Ohrida, au perfecționat alfabetul magiștrilor și l-au denumit, în cinstea Sf. Chiril, alfabetul chirilic. Sf. Clement a tradus Biblia, a pus bazele școlii de la Ohrida și și-a legat viața de creștinarea macedonenilor. Cei care au învățat la școala din Ohrida au devenit misionari și s-au împrăștiat în Peninsula Balcanică și în Rusia, unde au introdus scrierea chirilică.

Complexul arheologic Plaosnik este un loc venerat în Macedonia. Biserica din complex a fost reconstruită și sfințită prin 2002, pe fundațiile vechii biserici ctitorite de Sf. Clement, care-și odihnește somnul de veci în cripta pregătită din timpul vieții lui. În perioada otomană aici a funcționat o moschee. După retragerea otomanilor, biserica a fost resfințită. Deosebită este pictura din biserică, în stil ortodox, care, nerestaurată – ochii sfinților pictați au fost scoși în timpul stăpânirii otomane –, a rămas o mărturie a credinței acestor oameni și a puterii lor de a rezista vicisitudinilor vremii. Puțin mai încolo, pe o stâncă semeață, pe marginea lacului se înalță Biserica „Sf. Iovan Kanco”, caracterizată de elementele arhitecturale bizantine și armenesti, alături de fresce păstrate în interior. Biserica „Sf. Sofia”, cea mai veche din Ohrida (secolul al X-lea), a fost și ea transformată în moschee. Picturile i-au fost majoritatea acoperite cu var alb și abia mai târziu, când a redevenit biserică, au fost scoase la lumină revenind la frumusețea trecută. Una dintre ele o reprezintă pe Fecioara Maria cu pruncul Iisus aflat într-un ou. Peretele cu picturi a fost amenințat cu prăbușirea. În timpul procesului de consolidare picturile au fost îndepărtate de pe zid și au fost lipite pe un material textil, revenind la loc după restaurarea peretelui.

Ca să se ferească de urgia năvălitorilor, pe malul lacului a fost construită o fortăreață care

Eugen Luchian, al doilea din dreapta, la o vânătoare

țial cinegetic al României nu era folosit în mod corespunzător și, pe cale de consecință, nici profiturile obținute de statul român nu se situau la un nivel optim. Potrivit baronului, țări mult mai sărace în resurse cinegetice, precum Polonia, Cehoslovacia și chiar Ungaria, realizau profituri incomparabil mai mari decât România.

Cea mai bună cale pentru a spori sumele de bani în valută încasate de statul român ar fi fost organizarea unui parc de vânătoare model, în cadrul căruia să se desfășoare partide de vânătoare cu „succes garantat”, hazardul specific acestui gen de activitate trebuind să fie limitat la maximum. Detaliind organizarea parcului, Élie de Rothschild era de părere că „populația” acestuia ar trebui constituită nu numai din „fazani și animale mici, ci și din mistreți și vânat mare”. Pe de altă parte, insistând asupra acestui din urmă aspect, vânătorul parizian atrăgea atenția oficialilor români că „oricât de mare ar fi abundența mistreților, ea nu trebuie lăsată totuși la voia întâmplării”. Cu alte cuvinte, nu era suficientă crearea unei

simple rezervații, în care fauna să se dezvolte după legile proprii, ci trebuia înființată o crescătorie de mistreți, care să ofere „o abundență constantă de vânat”. În plus, nu era necesar ca mistreții să aibă dimensiuni mari, fiind chiar mai indicat ca dimensiunile lor să fie mai modeste, întrucât, potrivit experienței sale, la preconizatele partide de vânătoare urma a veni nu doar vânători experimentați, „capabili să aștepte două-trei zile un mistreț”, ci și „mulți snobi, care vor pretinde să vadă și să tragă încă din prima zi în vânat”. Desigur, așa cum sublinia baronul, „nimeni nu va fi vinovat că mulți dintre aceștia nu vor nimeri, organizatorii români nefiind răspunzători de calitatea de trăgători a vânătorilor”.

Pentru succesul comercial al viitorului parc de vânătoare se aprecia că o condiție esențială urma a fi „primirea excelentă” a vânătorilor, la un nivel apropiat de cea de care beneficiase inițiatorul proiectului. Alături de aceasta, erau avute în vedere și anumite operațiuni psihologice, „de influențare pozitivă” și persuadare a

vânătorilor cu portofele bine garnisite.

Astfel, baronul Élie de Rothschild sugera ca, la hotelurile și cabanele unde vor fi găzduiți vânătorii, să ruleze obligatoriu, într-un moment bine ales din punct de vedere psihologic eventual după o partidă de vânătoare reușită, un film despre vânătoarea de urși și cerbi. După această „încălzire”, ghizii și călăuzele care însoțeau vânătorii urma să le sugereze „spectatorilor”, cu mult tact, că o asemenea vânătoare ar putea fi organizată și pentru ei, dar că obținerea unui trofeu (blănuri de urs, coarne de cerb etc.) costă destul de scump (cca 1.000-1.200 de dolari). Baronul, bun psiholog și rafinat cunoscător al potențailor vremii, își exprima convingerea că „niciun vânător bogat nu va rezista tentației de a cere organizarea unei astfel de partide și pentru el”.

Cunoașterea psihologiei viitorilor clienți ai parcului este relevantă și de sugestia lui Rothschild de a fi „eliminate tracasarile vămale și administrative” ale acestora. În acest sens, el era de părere că s-ar putea organiza un sistem

Să urmărim partea a doua a poveștii de vânătoare – nu vânătoarești – în care eroul principal a fost bancherul francez Elie de Rothschild.

VÂNĂTOAREA BARONULUI DE ROTHSCHILD

FLORIAN BANU,
LUMINIȚA BANU

Vânătoarea de mistreți s-a desfășurat a doua zi la punctul de vânătoare Chevereșu, între orele 08.30 și 15.30. După încheierea vânătorii, a urmat deplasarea cu autoturismele la Timișoara, pentru un dejun la casa de oaspeți a Comitetului Județean P.C.R. Timiș, desfășurat în acordurile unor formații de muzică populară și ușoară. A doua zi a vizitei în România a luat sfârșit la ora 22.00, când, îmbarcați într-un tren special, vânătorii au plecat spre București (mai puțin I.Gh. Maurer, care, însoțit de suita sa, a coborât la Predeal).

Ziua următoare a fost rezervată afacerilor, între orele 11.30 și 13.30 fiind purtate o serie de discuții cu cei doi oameni de afaceri francezi de către Gh. Rădulescu, la reședința din Șoseaua Kiseleff, încheiate printr-un dejun intim. La ora 16.15 oaspeții francezi au fost îmbarcați în mașini cu destinația Predeal, unde au fost cazați la vila „Izvorul”. Ziua s-a încheiat cât se poate de plăcut cu un dineu la restaurantul „Carpați” din Brașov, urmat de o „seară de bar”.

Sâmbătă, 21 februarie, era programată cea de-a doua

vânătoare de mistreți, de această dată la Baraolt. Programul zilei a început la ora 06.30 cu un mic dejun la vila lui Ion Gh. Maurer din Predeal, urmat de vânătoarea propriu-zisă, care s-a întins până la ora 16.30. După dejunul luat la cabana de vânătoare „Esigman”, a urmat plecarea cu mașinile spre Predeal, iar la ora 22.15 spre București.

Vizita în România s-a încheiat la 22 februarie 1970, baronul Élie de Rothschild și Alfred Fischler fiind conduși la aeroport de Gheorghe Rădulescu, Eugen Luchian și un vicepreședinte al B.R.C.E.

Elie de Rothschild (stânga) și prințul Ali Salman Aga Khan, al treilea soț al actriței Rita Hayworth și reprezentant permanent al Pakistanului la O.N.U.

(Ilie Voicu plecase între timp în R.F.G.).

Fără formulare inutile

Vădit impresionat de bogăția de vânat și de farmecul peisajelor din România, bogatul vânător parizian s-a gândit la o modalitate de a îmbina plăcutul cu utilul, astfel încât, la scurtă vreme după revenirea la Paris, în primele zile ale primăverii anului 1970, a venit cu o propunere surprinzătoare pentru autoritățile române.

În opinia lui Élie de Rothschild, extraordinarul poten-

getare și a prezervării fondului cinegetic, problemă rămasă deosebit de acută până în ziua de astăzi.

Vânătoarea pe valută în anii '70

Prin Legea nr. 26 din 5 noiembrie 1976 privind economia vânatului și vânătoarea au fost introduse reglementări stricte în acest domeniu, plecând de la considerentul că „în Republica Socialistă România, vânatul constituie o bogăție naturală de interes național, prin rolul pe care îl are în menținerea echilibrului ecologic, prin importanța sa socială în valorificarea frumuseților patriei”. Principalele atribuții în domeniu au fost încredințate Departamentului Silviculturii, din Ministerul Economiei Forestiere, și Asociației Generale a Vânătorilor și Pescarilor Sportivi, iar fondurile de vânătoare erau clasificate astfel: fonduri de vânătoare gospodărite de unități de stat; fonduri de vânătoare date în folosință Asociației Generale a Vânătorilor și Pescarilor Sportivi; fonduri de vânătoare folosite în scop științific sau didactic.

Din nefericire, modul în care autoritățile locale au înțeles să „valorifice” potențialul cinegetic s-a dovedit dezastruos. Într-o relatare din

anii 2000, Ion Stănescu, fost președinte al Consiliului Securității Statului și fost ministru al Turismului, așadar un bun cunoscător al problemei, aducea o importantă mărturie despre ceea ce a însemnat în epocă vânătoarea „pe valută” și despre distanța dintre prevederile legale și realitățile din țară.

Astfel, dacă accesul ornitologilor în Delta Dunării era restricționat de autori-

de băutură frumos ambalată și colorată, un binoclu, câteva zeci de cartușe ori pentru un pachet de țigări”. La rândul lor, mai-marii paznicilor, în schimbul unor comisioane substanțiale, „permiteau așazișilor vânători, fără etică și moralitate, să tragă până se înroșea țeava la pușcă”.

Goana după valută, atât a statului, cât mai ales a mărunților satrapi locali, ajunsese să pună în pericol fondul cinegetic al României, căci

lucrurile nu erau prea diferite nici în alte areale de vânătoare. Astfel, conform relatărilor fostului șef al C.S.S., „vânătorul străin obținea autorizație să vâneze un cerb, iar el, cu concursul pădurarilor și al responsabililor din domeniul silviculturii, culca la pământ trei-patru, până își alegea

Bogăția fondului cinegetic al României nu era exploatată la potențialul maxim, potrivit lui Elie de Rothschild

tățile vremii, întrucât aceștia erau „înarmați” cu aparate de fotografiat, în schimb „erau căutați cu înfrigurare vânătorii occidentali, în special italieni și spanioli, cu armele lor performante, care făceau prăpăd în păsărețul autohton și cel de pasaj”. Potrivit lui Ion Stănescu, acești vânători, cu concursul unor organizatori români, „doborau două-trei sute de exemplare, mai ales rațe și găște, iar pentru a șterge urmele, le incinerau”. Paznicii de vânătoare închiudeau ochii „pentru o sticlă

trofeul cel mai convenabil, pe care, cu același concurs criminal, îl depunea, pentru a plăti cât mai puțin”.

De altfel, potențaii regimului comunist au înțeles și ei că pot trage „un ce profit” de pe urma extraordinarelor exemplare de vânat din pădurile României. Astfel, Vasile Patilineț, numit la 24 ianuarie 1972 ministru al Economiei Forestiere și al Materialelor de Construcții (funcție păstrată până la 15 decembrie 1977), i-a sugerat generalului Nicolae Doicaru ca, prin intermediul ofițeri-

prin care vânătorii să predea armele și munițiile la Paris, unde să fie sigilate de vameșii francezi, și să le primească la sosire, prin vama românească, „fără a mai fi nevoie să se completeze formulare inutile“. Eventual, „un acord vamal între cele două țări în această problemă ar putea aranja lucrurile“, astfel încât „onorabili vânători“ să nu fie stresați de chestiuni administrative.

Ceașescu se opune

De altfel, referindu-se la modalitățile practice de organizare a parcului, Élie de Rothschild era de părere că această întreprindere, chiar dacă formal va fi subordonată Oficiului Național de Turism, va trebui să-și păstreze o oarecare independență, în sensul de a fi condusă de oameni de specialitate. În acest fel nici nu ar fi fost nevoie de reclame sau afișe, precum în cazul activităților turistice „clasice“, întrucât partidele de vânătoare organizate în acest parc „nu vor fi accesibile masei largi de turiști, ci numai oamenilor bogați și foarte bogați“.

Transpunerea în practică de către partea română a acestor recomandări organizatorice minimale ar fi permis, în opinia baronului, garantarea faptului că „cei ce vor veni o

dată, vor reveni și în viitor și, la rândul lor, vor face o propagandă reușită condițiilor de vânătoare din România“.

Pornind de la aceste considerente, baronul de Rothschild a arătat oficialilor români că „ar fi gata să ia asupra sa organizarea unui astfel de centru, bineînțeles în schimbul unei cote din beneficiu sau a concesiunii pe o perioadă de timp, pro-

astfel de parc de vânătoare se întrezărea, pe lângă beneficiile economice, posibilitatea unor viitoare acțiuni de acest tip, care să fie desfășurate asupra altor personalități din Occident.

Ca urmare, la 21 mai 1970, Ion Stănescu, președintele Consiliului Securității Statului, informa conducerea superioară a partidului că baronul de Rothschild, în

dorința de a realiza o înțelegere concretă în această problemă, invita la Paris, în prima jumătate a lunii iunie, doi reprezentanți români, „oameni de specialitate“ din conducerea O.N.T. sau din alt departament, pentru a pune la punct diferitele aspecte practice ale proiectului. Acțiunea preconizată de

Ion Stănescu obținuse deja aprobarea lui Iosif Banc, la acea dată vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, dar, după câte se pare, Nicolae Ceaușescu nu a împărtășit entuziasmul celor doi și a stopat proiectul.

Totuși, fără a plăti „drep-turi de autor“, proiectul „parcului de vânătoare model“ nu a fost dat uitării, conducerea de atunci a României conștientizând tot mai bine valoarea extraordinară a fondului cinegetic național și necesitatea administrării cât mai chibzuite a acestuia în scopul sporirii încasărilor bu-

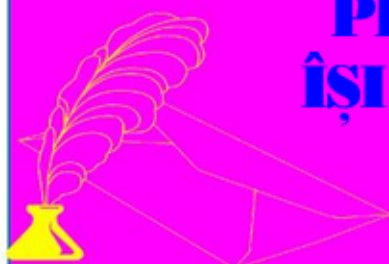
Un alt pasionat vânător, Nicolae Ceaușescu

porțională cu investițiile făcute“. Cea de-a doua variantă era și cea dezirabilă pentru inițiatorul proiectului, baronul sugerând faptul că, fără doar și poate, „concesionarea ar fi o formă mai convenabilă părții române, întrucât riscurile inerente începutului vor fi suportate numai de banca sa“.

Propunerea baronului a fost primită cu interes de partea română, conducerea Securității apreciind că materializarea sa ar fi un pas înainte în acțiunea de influență desfășurată asupra acestuia. Totodată, prin crearea unui

PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

GEORGETA FILITTI

Correspondența, atât cea diplomatică, dar mai ales cea particulară, ajunsese din păcate târziu la cunoștința marelui public, reconfigurază foarte adesea peisajul politic, ajută la înțelegerea mai corectă a unor evenimente. Și, lucru de căpetenie, relevă anume permanente în devenirea istorică a unui popor.

E și cazul celor două scrisori publicate mai jos.

Gestul – de demnitate neașteptată pentru Marile Puteri –, făcut de principele A.I. Cuza, în 1863, prin secularizarea averilor mănăstirești (ceea ce readucea în patrimoniul țării 27% din suprafața agricolă exploatabilă) e taxat cu duritate tipică britanică. H.L. Bulver (1801-1872), ambasadorul englez la Istanbul, îi indică principelui ce trebuie să facă (adică să accepte o comisie internațională de mediere) spre a nu supăra Marile Puteri, altfel...

A doua scrisoare îl pune la curent pe I. Ghica, fost prim-ministru al țării până în martie 1871 (silit atunci să demisioneze deoarece n-a putut gestiona criza exprimată în manifestații de stradă pro-franceze la București contra unei sărbătoriri a împăratului Prusiei), cu climatul politic de sub noul guvern condus de Lascăr Catargiu. Se vede de aici că susținerea internațională, în primul rând de către Germania, a lui Strousberg (Magazin istoric, nr. 2-5/1979) n-a fost împărțită de principele Carol. Apoi procese încheiate inechitabil, ocupări abuzive de posturi și tot felul de povești la marginea legalității.

Scrisorile, aflate la Biblioteca Academiei, au fost traduse de noi din limba franceză.

Alexandru Ioan Cuza a reușit, în ciuda presiunilor internaționale, să ducă la capăt procesul de secularizare a averilor mănăstirești

H.L. Bulver către A.I. Cuza

Constantinopol,
19 iulie 1864

Principe,

Am primit scrisoarea voastră și răspund cu prietenie și sinceritate.

Dați-mi voie să vă arăt calea de urmat, dacă aș fi în locul

Vostre – singura care îmi pare simplă și mai ferită de greutate.

M-aș pune bine cu Poarta și cu reprezentanții [puterilor europene de acolo]. N-aș mai pretinde să mă manifest, ceea ce la urma urmei e o farsă, fără bază reală, și niciodată nu oferă un temelie solid celui care încearcă așa ceva.

Ce vă face să credeți că Principatele sunt mai puternice de-

cât lumea întreagă și să lăsați această idee să-și facă loc în opinia publică?

Demagogii vor folosi totdeauna așa ceva, dar Voi, care trebuie să conduceți un guvern practic, vă veți afla mereu într-o postură falsă și periculoasă.

Ar fi mai bine să rezolvați această problemă odată pentru totdeauna. Acceptați des-

lor de informații externe, să identifice pe piața occidentală amatori pentru blănurile de urs provenite din partidele de vânatoare organizate de D.G.I.E. în cadrul unor „acțiuni speciale”. Potrivit relatărilor colonelului Vasile Goga, ofițerul însărcinat de Doicaru cu această misiune, au fost vândute în Kuweit și R.F.G. cel puțin 30 de piei de urs care-i aparțineau lui Patilineț personal, contra a 4.000 de dolari bucata.

Epilog „vânătoresc”

Chiar dacă proiectul parcului de vânatoare imaginat

de bancherul francez nu a prins contur, „influențarea pozitivă” a acestuia pare să fi dat roade: Banca Franco-Română a început să funcționeze la Paris la 1 septembrie 1971. Ulterior, bancherul a mai vizitat România, participând și la alte partide de vânatoare, desfășurate în condiții la fel de bune ca și cea relatată în paginile de față. De altfel, moartea baronului Élie de Rothschild, la 6 august 2007, când avea 90 de ani, s-a petrecut în urma atacului de cord suferit în timpul unei vânători desfășurate în apropierea satului Scharnitz din Tirol.

La rândul lor, ofițerii de Securitate și-au continuat „brichiseala” lor asupra „obiectivelor”, făcând uz de cele mai diverse mijloace și „arme”, aflate, de altfel, în panoplia tuturor serviciilor secrete. *À la guerre comme à la guerre...*

Poate nu lipsit de interes este și faptul că proiectul parcului de vânatoare model a prins contur în anii din urmă, sub bagheta unui bogat om de afaceri român, partidele de vânatoare organizate aici, la care participă potențați din lumea întreagă, reținând, nu o dată, atenția mass-media. ■

UN SCANDAL ÎN FAMILIA REGELUI CAROL I

(Urmare din p. 9)

Fiica mea a greșit că nu mi-a spus imediat tot adevărul și atunci situația ei ar fi fost alta și nu ar mai fi trecut prin acele suferințe îngrozitoare și nu ar mai fi suportat acele insulte pe care oricine se credea îndreptățit să i le arunce. Greșeala ei a fost imensă și impardonabilă, dar păcatul celor care au răspândit scandalul în toată Europa este de zece ori mai mare și i-am spus-o deschis și Regelui! Ți-o spun și dimitale acum și nu am cuvinte suficient de dure ca să condamn așa o rușine și preocupările pentru asemenea procedee împotriva unei principese de rang așa de înalt cum este fiica mea, înrudită îndeaproape cu toți suveranii Europei. Dvs. și cu Regele discutați permanent despre educarea nepotului meu în respectul celor mai înalte principii ale onoarei și ale datoriei, voi doi, care nu vă jenați să aruncați cu noroaie în mama copilului? Și care îi disprețuiți tatăl și nu i-ați permite să spună niciun cuvânt despre fiul său? Dar noi am fost crescuți în respectul principiului sfânt că trebuie să cinstești pe

mama și pe tatăl tău (ați auzit adesea despre așa ceva în biserica dvs.)”

Dar totul este bine când se termină cu bine. Guvernanta a fost concediată în aprilie 1900. Ferdinand și-a iertat soția, care, la 6 ianuarie 1900, la castelul din Gotha, a adus pe lume o fetiță. Principesa spusese mamei sale încă din iunie 1899, că dacă va fi fată avea intenția să o numească Maria, ceea ce s-a și întâmplat. „De-ar fi băiat tant mieux! Dacă va fi o fată ar fi mare păcat, dar oricum o să-i spun Maria și te rog să-i fii nașă, dar o să-i spun Mărioara, așa se spune aici la Maria, și nu va fi nicio confuzie cu fiica cea dulce a Sandrei [Alexandra von Hohenlohe-Langenburg].

Mă simt în continuare mizerabilă și opri-mată, dar cum trăiesc absolut închisă nu plictisesc pe nimeni decât pe mine însumi. Nando este încântat, se simte mândru și fericit și nu-i pasă câtuși de puțin de suferințele mele. Missy.”

Regele Carol I a respectat decizia nepotului său și, după câteva luni petrecute în străinătate, le-a reprimat pe Maria și pe micuța Mărioara. ■

nuri rurale de 8.000 de franci, cam cât revin minorilor. Îi voi da 5-6.000 de franci ca acoperire. Mă caută Goleescu ca să-mi dea bani, se pare. Cred că e pentru arenda Tunarilor. Am să-i întrebunțez potrivit instrucțiunilor ce ai să-mi dai.

Radu Goleescu mi-a dat, prin fratele său, cam 2.300 de franci pe poliță; m-a plătit aproximativ, căci mi-a dat toți banii ce îi avea.

Mitică, nimic, nimic. Alexandru Goleescu pleacă astăzi la Viena și o să te întâlnească desigur acolo. Nu știu dacă ai primit deja scrisoarea prin care ți se cere consimțământul pentru căsătoria Licăi Băleanu cu tânara beizadea Costache. Multă vreme m-am îndoit de chestia asta, dar acum pare adevărată.

Pe aici lucrurile se agravează pe zi ce trece, și situația internă și cea externă sunt determinate direct de influența pe care una o poate exercita asupra celeilalte.

În ceea ce privește situația internă, guvernul se cufundă zilnic într-o politică reacționară și de presiune. Izolarea lui e certă. Ceea ce dă o formă de credibilitate (!) guvernului este opoziția. Cred că dacă aceasta ar dispărea un moment, s-ar vedea îndată cei câțiva prieteni fugind, ca să nu fie îngropați în catastrofa iminentă.

Procesul Mihailescu s-a încheiat. Vei fi aflat poate că a fost condamnat, în

Lascăr Catargiu

pofida tuturor legilor. Tribunalul s-a declarat competent, în ciuda textului formal al legii care trimite la jurați rezolvarea delictelor politice. Mihailescu a fost condamnat la șase luni de închisoare, iar autorii, majori, doar la o lună.

Autoritățile simt nevoia să se arate pretutindeni, așa că suntem plăcut surprinși și încântați de noile uniforme. Avem șefi de escadroane poștale, colonei de timbre și generali de telegraf. Ordinul Hohenzollern răsplătește Poliția și celelalte instituții asemănătoare. Toate astea se potrivesc așa de puțin cu țara noastră, încât părem aproape un oraș cucerit.

Îți amintesc acest amănunt în treacăt, fiindcă nu ajută la nimic, situația fiind din nenorocire prea tensionată. Prințesa de Wied e aici și se pare că rămâne până în decembrie, adică până la convocarea Parlamentului. Primește, se informează, se îngrijorează de toate. E un sfat potrivit. Se vor gândi de două ori înainte de a pedepsi.

Știi, fără îndoială, până să pleci, că afacerea Strousberg părea îngropată, măcar în ceea ce privește diplomația oficială. N-a fost așa. S-au agitat la Constantinopol și noii miniștri s-au crezut datori să trimită o notă, al cărei conținut nu-l cunosc, dar care probabil e foarte serioasă de vreme ce a provocat, în răstimp de 24 de ore, două consilii de miniștri. Strat a venit pentru asta la București. În ce îl privește, nu m-aș mira ca holera să-l fi făcut să creadă că e de neînlocuit la București.

Îmi vorbești de broșură și îmi spui că ți se pare stângace; aceeași opinie o au și puținii care au citit-o. Continuă con-

jecturile și în afacerea Radovitz [J.M.R., diplomat german din cauza căruia s-au declanșat manifestațiile pro-franceze la București]; cum se va rezolva, sau mai curând cum vor scăpa, nimeni nu știe. S-a aflat doar că o satisfacție deosebită a fost oferită țării: prințul a spus unui apropiat, să zicem d. Hiott sau

Heinrich Strousberg

chis atitudinea adoptată de Puteri față de Principate. Declarați în mod fățiș acest lucru și țineți-o tot așa fără să vă pese de cei care vor să facă din asta un roman.

Așa, veți găsi aici tot sprijinul dorit ca să vă mențineți la putere, fapt de reală utilitate pentru întreaga Europă.

Forma de guvernământ adoptată spre a consolida asemenea stare de lucruri ni se va părea cea mai bună și totul va fi limpede pentru Voi.

Această politică va fi cu atât mai rezonabilă pentru Voi

*Ion Ghica și soția,
Alexandrina Mavros*

cu cât țara Voastră are nevoie de liniște. Dacă veți continua altă strategie, dacă veți continua s-o faceți pe europenii, să vă gândiți la independență, amintiți-vă cuvintele mele: „Europa vă suportă de multă vreme, așa cum înduri un țăntar care-ți bâzâie la ureche când vrei să dormi; în cele din urmă, te strădui să te scoli și omori țăntarul.“ Așa se va întâmpla și cu Principatele care de câțiva ani nu ne dau pace.

Să mă iertați că vă vorbesc așa de deschis, dar nu știu să fac bine și să vorbesc într-alt chip.

Și acum să discutăm problema zilei, cea a mănăstirilor.

Doresc, Alteță, să vă ajut să ajungeți la o înțelegere; fac tot ce pot să vă scutesc de încercături inutile, dar nici Voi nu trebuie să ni le faceți nouă. Comisia [de reglementare a diferendului privind despăgubirea călugărilor greci pentru secularizarea averilor mănăstirești din Principate], condusă cum trebuie, va însemna o modalitate de a încheia prompt această afacere, cu sau fără concursul popilor, și a-i aduce la un compromis corect; dar se spune că refuzați să trimiteți un delegat pentru că nu recunoașteți comisia. Or, asta nu-i o copilărie? Cum să nu recunoașteți un lucru care există în ochii întregii Europe? Cum să credeți că Puterile care și-au trimis comisari din toate părțile vă vor îngădui să nu recunoașteți un act atât de solemn și admis în mod public?

N-ar fi mai ușor și mult mai simplu de spus adevărul și să le ziceți acelor domni de la dvs. că nu puteți risca soarta țării voastre, punându-vă în flagrantă opoziție cu toate Puterile care au creat-o și care îi garantează existența; că urmând această cale aveți toată nădejdea – puteți spune certitudinea – că vă veți atinge scopul și că țara trebuie să se încreadă în Voi și în guvernele care până acum s-au arătat a fi adevărații ei prieteni? Sunt convins că printr-o astfel de purtare bărbătească și expli-

cită și cu convingerea de a fi sprijinit, veți dobândi o poziție mult mai înaltă, mai pozitivă, decât favorizând idealuri vagi și nerealistice care, dacă le încurajați, vă vor face guvernarea imposibilă într-o zi, iar situația Principatelor va ajunge de nesuportat pentru toată lumea.

D. Bordeanu [însărcinatul cu afaceri al agenției diplomatice române la Constantinopol] ar putea fi numit ca delegat pentru a evita trimiterea unui om anume de la București.

Dacă-mi urmați sfaturile, dragă principe, vă voi duce la liman și, făcând tot ce trebuie pentru călugări, vom căuta să împăcăm la fel de corect drepăturile Principatelor și să vă provocăm cât mai puține ne cazuri.

Va trebui să vă obișnuți cu aceste imperative.

H.L. Bulver

*Ion Ion Câmpineanu
către Ion Ghica
București,
18/30 septembrie 1871*

Dragă vere,

Nu te mira dacă îți scriu așa de târziu; scrisoarea ta e datată pe 20 și eu am primit-o abia ieri. Aș începe prin a-ți spune că tribunalul a dispus plata către C.E.C. A fost eșalonată în rate, eu am plătit totuși la Ministerul de Finanțe pentru moșiile tale.

Topoloveanu păstrează chitanțele.

Îndată ce voi încasa restul, adică în trei zile, îi voi spune lui de Hertz să cumpere bo-

Nu este cunoscut cu certitudine anul în care a început să funcționeze Cafeneaua „Corso“, nu cu mult mai puțin cunoscută decât sora ei mai vârstnică, Cafeneaua „Capșa“ (Magazin istoric, nr. 7, 9/2007). După datele pe care le avem, putem afirma, fără să greșim, că firma care o patrona, cunoscută sub titulatura „Societatea anonimă Café Braserie Corso“, a luat ființă puțin după încheierea Primului Răz-

boi Mondial. Dar cu tot renumele și căutarea de care s-a bucurat, spre deosebire de Cafeneaua „Capșa“ căreia, de la desființarea ei în 1936, i-a luat practic locul, Cafeneaua „Corso“ a avut o viață mult mai scurtă, fiind „sacrificată“, ca și alte clădiri și firme ce-i erau vecine, precum Hotel „Imperial“, Cinematograful „Forum“ sau Cofetăria „C. Zamfirescu“, în vederea sistematizării și remodelării Pieței Palatului Regal, definitivată în 1939.

CAFENEUA „CORSO“

Dr. MIOARA IONIȚĂ

Localul care adăpostea la mezanin Cafeneaua „Corso“, iar la etaj, se pare, primul sediu al Automobil Clubului Român, era situat pe Calea Victoriei nr. 90, colț cu strada Franklin, ce o despărțea de grădina Ateneului Român. Pentru ca locuitorii de astăzi ai Bucureștilor să aibă o mai exactă localizare a clădirii la care ne referim, trebuie să spunem că ea se afla aproximativ în fața Restaurantului „Cina“ care, după înfățișarea exterioară de acum, pare dezafectat, peste drum aflându-se Palatul Regal. Un vad extrem de profitabil!

Braserie și restaurant

Și înainte de a păși, peste timp, în universul atât de special al Cafenelei „Corso“, este interesant și totodată necesar să ne oprim puțin asupra alcătuirii și funcționării „Societății anonime Café Braserie Corso“, una dintre numeroasele societăți anonime cu capital particular ce au funcționat la noi în perioada interbelică, ca și asupra celor care-i coordonau activitatea, făcând parte din obișnuitul Consiliu de Administrație.

Spațiul în care-și desfășura activitatea „Café Braserie Corso“ cuprindea practic două saloane: unul foarte mare, la parter, având o capacitate de 320 de locuri, și al doilea, mai mic, la mezanin, cu doar 70 de locuri. Salonul de la parter, înalt de șase metri, cu vitrine mari, rabatabile în timpul toridelor veri bucureștene, și partajat, pe lateral, în loje frumos mobilate, cu mese dreptunghiulare și canapele tapisate, iar în mijloc având „mese rotunde și scaune de lemn, cu spătare împletite din fire de bambus, ușoare, trainice și comode“ (I. Paraschiv și T. Iliescu, *De la hanul Șerban Vodă la Hotel Intercontinental*), avea între orele 11.00-13.00 și 17.00-20.00 regim de braserie cu preparate specifice, iar între orele 13.00-16.00 și 20.00-23.00, dar și după 23.00, regim de restaurant. În cel de-al doilea salon, de la mezanin, mai mic, dar suficient de spațios, era „sediul“ Cafenelei „Corso“, dotată și cu un fel de sală de biliard adăpostind șapte biliarde mari, patru mici și patru biliarde rusești. În afara celor două săli menționate deja, localul mai cuprindea și un bar de zi, „Corsoleto“, cu 30 de locuri, situat pe strada Franklin, unde-și avea și intrarea.

d. Zissu, care i-a spus d. Zissu sau d. Hiott, că era foarte supărat pe Bismarck, că nu va mai purta ordinele prusiene, că nu se va mai duce, o vreme, la Metz. De altfel, s-a băgat de seamă că de zece zile nu și-a mai pus la gât vreun ordin prusian. Gestul a fost remarcat și considerat ca foarte grav. S-a vorbit în câteva saloane conservatoare și țara trebuie să se felicite că are în frunte un principe care se desparte de țara sa natală pentru țara de adopție. Un lucru de care te pot asigura, eu, un profan, e că asta nu înseamnă o scrisoare adresată lui Auerbach.

Am avut prilejul să stau de vorbă cu apropiați ai baronului Offenbergh și să-i întreb ce cred despre formula de acum. Mi-au spus toți că nu se pronunță. Dacă alăturăm această atitudine bârfelor de femeie bătrână, să fii convins că tac pentru a nu fi obligați să vorbească alt cum decât gândesc.

Nu știu dacă ți s-a vorbit de audiența contelui Vrana la d. de Remusat [ministru de Externe francez]. Vrana ar fi vrut să se hazardeze în explicații despre afacerea Strousberg. I s-a răspuns că afacerea e foarte binecunoscută și că guvernul francez n-o socrate de natură politică sau internațională, ci doar o chestiune particulară. De altminteri, aceasta era și părerea guvernului englez și a celui rusesc. Nu știu cum a fost primită, dar mă îndoiesc, oricum, că va fi adusă în fața Parlamentului. În ajunul alegerilor, țării i se vor oferi doar noutăți senzaționale și false. De două ori s-a spus că au intrat turcii în țară. Să vedem ce o să

mai inventeze data viitoare. Abdicări ca să ne înspăimânte [aluzie la scrisoarea către Auerbach], femei gravide [aluzie la sarcina principesei Elisabeta, soția prințului Carol], ca să ne asigure să vedem ce ne rezervă viitorul. Se spune că e menit poporului român să uimească prin fapte neașteptate. A cui e vina dacă aici în țară ne lăsăm surprinși de aventurieri precum Strousberg et Co.

Observ că fac tot felul de considerații și nu acesta e rostul scrisorii mele. Așa că mă opresc. Poți să le spui obișnuiților din curtea acoperită de la „Grand Hotel” că au aceleași distracții, mai numeroase și mai felurite, și la București. În acest sens a apărut un cerc nou la „Grand Hotel”. Nu te îndoi din cine e format; e de ajuns să știi că sunt așteptați cei doi Mihai.

Sunt curios să văd dacă îți parvine scrisoarea mea, și asta din mai multe pricini, de care să nu te îndoiești.

Lui Dêmètre i-a fost amânat de două sau de trei ori concursul. Ultima dată, un domn Nițulescu, protejat de Tell, șef de serviciu la Culte, și care a acceptat concursul, a fost în mod dezagreabil surprins de numărul mare de concurenți. Tânărul Laurian și un oarecare Zotu, ca și acest Domn au cerut juriului să renunțe la examen, deoarece catedra îi aparținea de la sine, fără concurs, în temeiul funcțiilor sale dinainte. Cred că a fost vorba de o punere în scenă, așa că juriul n-a mai avut ce raporta ministrului. Bârfă și tovarășie.

Al tău,

Ion Câmpineanu ■

Știința în cuvinte potrivite

La Radio România Cultural
Cu Corina Negrea și Dan Manolache
Luni-vineri, de la ora 13.20

o oferea personalul localului. La toate acestea se adăuga și atmosfera plăcută, dată de întreaga înfățișare a restaurantului, începând cu fețele de masă și șervetele de un alb strălucitor, continuând cu vesela din porțelan și tacâmurile din alpaca argintată și terminând cu sistemul de iluminat. De altfel, pe acesta din urmă, conducerea „Café-ului Braserie Corso” își permitea, în luna septembrie a fiecărui an, să-l înlocuiască cu unul mai modern, același lucru întâmplându-se și cu rufăria de local, cu tapetul sau cu vesela.

În aceeași categorie a modalităților prin care localul – mai precis administratorii săi – își răsfăța și își arăta respectul față de clienți, se înscrie și organizarea revelionului în spațiul restaurantului, prilej cu care avea loc și un program muzical, lucru neîntâlnit în restul anului, iar participanților le erau oferite mici cadouri-surpriză constând în agende, stilouri, tirbușoane, sticle cu băuturi străine, ciocolată.

Dar cine erau administratorii „Societății anonime Café Braserie Corso”? Principalii acționari din Consiliul de Administrație al respectivei societăți și, în același timp, cei care conduceau afacerea și luau hotărâri în numele întregului consiliu erau Philip Finkelstein și David Haimovici. Primul dintre ei, ziarist de

profesie, dar cu o bogată activitate anterioară în domeniu – în 1923 îl întâlnim ca reprezentant general în plasarea produselor întreprinderii pentru fabricarea bomboanelor, ciocolatei și patiseriilor, patronată de „Societatea anonimă Capșa S.A.R.” –, era și reprezentantul unor firme străine de băuturi fine, precum Cointreau, Branca, White Horse sau Sandeman. În ce-l privește pe David Haimovici, el practicasese în tinerețe meseria de chelner, apoi fusese patronul mai multor restaurante din București. Ceilalți membri ai Consiliului de Administrație erau mai mult sau mai puțin cunoscuți, dar oricum mult mai puțin vizibili – cei doi frați Gelber, Butnaru, Tomulescu și avocatul Ștefănescu, care era și consilierul juridic al întreprinderii.

„Masa inteligentei” și „dineul corsarilor”

Să coborâm însă, prin salonul cel mare al restaurantului, la mezanin în încăperea, destul de spațioasă, în care funcționa cafeneaua propriu-zisă de la Corso, încăperea ce era plină, ba adeseori arhiplină, aproape la orice oră din zi, începând de dimineața devreme, când își deschidea porțile. Primii care îi treceau pragul

Piața Palatului Regal, încă destinată promenadelor, nu exclusiv mașinilor

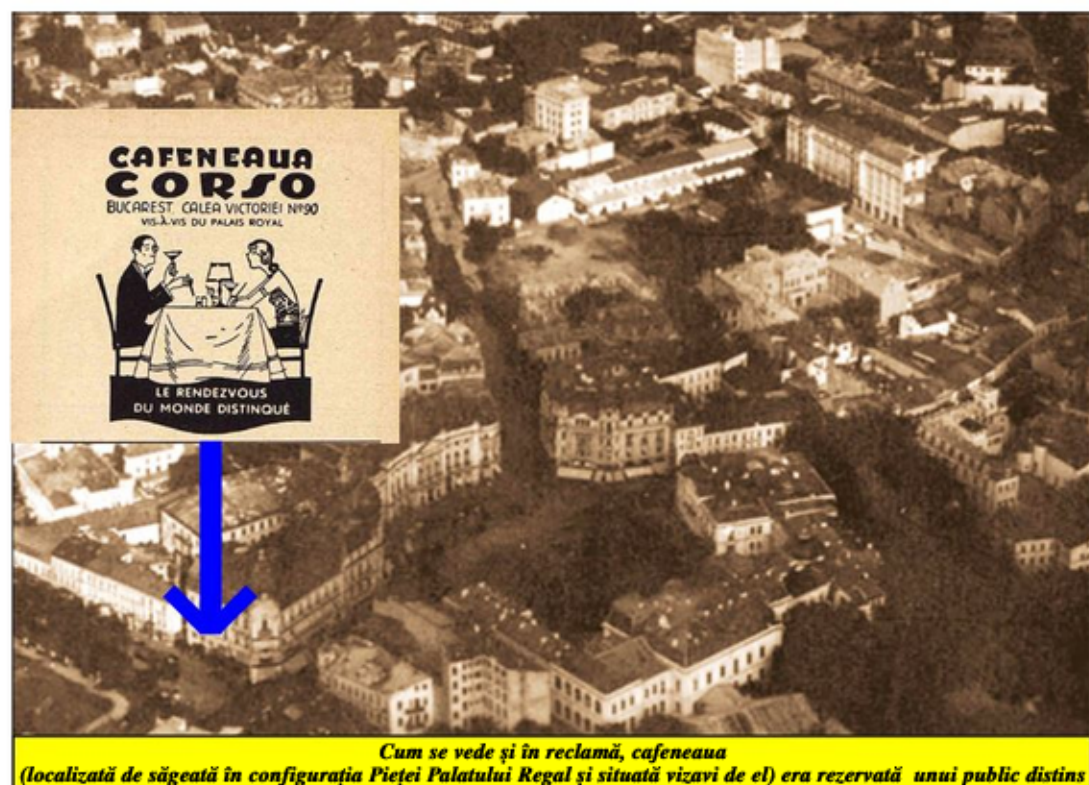
Pentru cei care vor să știe cât de bine se putea mânca în localurile bucureștene din perioada interbelică – este vorba aici, bineînțeles, de un local de lux inaccesibil tuturor buzunarelor, dar la fel de bine se putea mânca și în localurile din cartierele mărginașe ale Capitalei, însă bucate mai puțin sofisticate și elaborate –, să consultăm lista preparatelor ce erau servite de pildă între orele 11.00 și 13.00, respectiv băuturi, aperitive și gustări. Băuturile erau turnate clienților chiar la mese, din sticlele originale de Vermut Branca, Vermuth Cinzano, Dubonnet sau Mastică de Hios, în timp ce două cărucioare încărcate cu chifteluțe calde, ficăței de pasăre prăjiți, pateuri cu carne și brânză, șalau, ciuperci umplute, ciuperci à la grec, crenvurști cu hrean circulau printre mese, astfel că fiecare client își alegea mâncarea preferată, care i se servea pe loc.

Tot în regim de braserie, între orele 17.00-20.00, clienții puteau consuma de la lapte bătut la cele mai fine băuturi indigene și străine. „Corso“ era local unicat în București în ce privește servirea berii, care se făcea direct de la butoi, fără acid, în pahare „balon“ și „sonde“ care-i dădeau un aspect plăcut și apetisant. Atunci când sala cea mare „devenea“

restaurant, adică în timpul dejunului (13.00-16.00), al cinei (20.00-23.00) și al supeului (23.00-1.00), ea îmbrăca strai sărbătorească plăcut și distins, cu fețe de masă și șervete din olandă albă, iar cele două cărucioare circulau printre mesele clienților încărcate cu salată de icre de crap și știucă, cu șalau, morun, nisetru, cegă, lin, păstrugă, calcan, crap, știucă, scrumbii de Dunăre, găuite în multe feluri, cu ficat de gâscă în aspic, preparate de porc, vită, vițel, pasăre și vânat, cu ouă și legume din belșug, iar, la cerere, bucătăria putea oferi preparate calde și minuri, ciorbe, supe, consomeuri sau creme.

Cadouri-surpriză pentru clientelă

Trebuie menționat că, dacă în timpul zilei, la dejun și cină, clientela restaurantului era cea obișnuită de zi cu zi, fidelă acestui local, clientela selectă de după orele 23.00 era formată mai ales din cei care ieșeau de la spectacolele de la Ateneu sau de la Teatrul Național, dar și din numeroși membri ai corpului diplomatic, atrași de calitatea preparatelor și de servirea exemplară pe care

Cum se vede și în reclamă, *cafeneaua* (localizată de săgeată în configurația Pieței Palatului Regal și situată vizavi de el) era rezervată unui public distins

sau liberali – Gheorghe Tătărescu, Gheorghe Brătianu.

Dar la „Corso” veneau și personaje mai puțin obișnuite sau pitorești, așa cum era, de exemplu, Gross Cagero, „unul dintre cei mai mari escroci ai timpului care, pentru un șvarț și o țigară de foi havană, arunca o bancnotă de 500 lei (consumația costa doar... 120 lei) și se simțea jignit dacă i se dădea restul”. Tot aici putea fi întâlnit directorul ziarului *Credința*, Sandu Tudor, cu barbă scurtă și bine îmbrăcat, afișând un aer superior și privind pe toată lumea de sus, în timp ce în mână stângă purta o carte groasă ca o biblie, întocmai cum l-a caricaturizat Neagu Rădulescu pe care, de altfel, l-a și dat în judecată pentru ultragiu.

Din amintirile unui lucrător al Cafenelei „Corso” aflăm că aici venea și ex-secretarul gangsterului Al Capone din Chicago, Sinkovski, în permanent conflict cu un fost campion la lupte greco-romane, Petrică Sonda, pe un motiv numai de ei știut. Un personaj aparte era și colonelul Pompiliu, care, atunci când poposea la „masa generalilor” de la „Corso”, dădea comanda pentru un șvarț, ca la armată, fiind servit în aceeași manieră militărească.

Referindu-se la această lume cu adevărat pestriță care frecventa Cafeneaua „Corso”, Zaharia Stancu îi face, cu obișnuitul său sarcasm, o descriere cât se poate de realistă: „La «Corso», ziua și noaptea, clienții erau cu nemiluita și de toate soiurile; javre care trăiau împărătește din afaceri făcute pe picior, rentieri, generali și magistrați scoși la pensie, scriitori

care-și căutau de ani și zadarnic inspirația în ceașca de cafea, ziariști în goană după noutăți senzaționale, cuconițe coapte și răscoapte, dudui abia date în pârg, ieșite și unele și altele să fie văzute, mai ales să fie văzute, pentru că fețișoara vindea inimioara..., pești, codoși și codoașe, popi răspopiți și tot felul de faliți”.

Printre particularitățile Cafenelei „Corso” se număra și aceea că, aici clientela avea la dispoziție, zilnic, fără a i se percepe vreo taxă, așa cum proceda celebrul Lambru la „Capșa”, pe lângă presa cotidiană și un număr impresionant de reviste românești, cam toate publicațiile străine care ajungeau în Capitală: *New York Times*, *Herald Tribune*, *Le Figaro*, *L'Intransigent*, *Paris Soir*, *Freie Presse*, *Wiener Presse*, *Vie à la Campagne*, *Science et Vie*, *Vie Parisienne*, *Candide*, *Marianne*, *Femina*, *Die Damme* ș.a. Pentru a putea fi citite comod, dar și pentru a nu fi deteriorate de prea multă folosire, ziarele erau puse pe rame ușoare, cu mâner, iar revistele erau așezate în coperte speciale.

Când, în primăvara lui 1939, Cafeneaua „Corso”, împreună cu întreaga clădire în care se afla au fost dărâmate, ca și alte construcții din preajmă, în vederea sistematizării și lărgirii Pieței Palatului Regal, clienții ei credincioși s-au mutat, aproape cu toții, așa cum o făcuseră cu câțiva ani mai înainte, în 1936, mulți dintre confracții lor de la „Capșa”, la „Café de la Paix”, situată pe partea cealaltă, la jumătatea distanței dintre cele două, pe aceeași bătrână, dar veșnic tânără și frumoasă Cale a Victoriei. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 iunie 2016, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– Cine a construit clădirea care adăpostește azi Muzeul Național de Istorie a Moldovei?

Răspunsul corect la Blitz... Concursul din luna aprilie 2016 este:

Răul Vadului

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de domnul **Mircea Ungureanu**, din **Târgu Jiu**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2016.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, C.P. 15-702, Of. P. 15, sect. 1, București

Actorul și regizorul de teatru Puiu Iancovescu (1889-1966)...

tre care se infiltrau și persoane versate, dar nu tocmai cinstite – marii afaceriști pe picior, vânzători de influențe și intervenții.

Tot de pe la orele 10.00 începea să soscască în localul Cafenelei „Corso“ un alt fel de clientelă, formată din ziariști de renume, scriitori, artiști plastici, critici literari sau de artă, care își ocupă locul la celebra masă situată pe latura cafenelei dinspre strada Franklin, masă pe care unul dintre clienții obișnuiți de aici, criticul și istoricul literar Șerban Cioculescu, o botezase cu umor, dar și cu dreptate, „masa inteligenței“. Ziariștii, fie că se numeau Mircea Damian, N.D. Cocca,

Alexandru Mihăileanu, Scarlat Calimachi sau Pamfil Șeicaru, erau cei mai vocali, discutând știrile care se regăseau în ziarele de dimineață sau cele ce trebuia să apară peste zi, iar unele chiar în zilele următoare, iscând deseori aprige controverse, participând însă cu aplomb și la disputele literare ce aveau loc. Între „notabilitățile“ locului se numărau dramaturgul Victor Eftimiu, care,

așezat întotdeauna în capul mesei, prezida distinsa adunare, Șerban Cioculescu, pe care l-am menționat deja, poetul Stamatiad, scriitorii Ionel Teodoreanu, Ion Marin Sadoveanu, Zaharia Stancu, Geo Bogza, Isac Peltz, cărora li se alăturau uneori și George Călinescu, Panait Istrati sau Alexandru Sahia, criticii Tudor Vianu și Petru Comarnescu, dar și cunoscutul actor Puiu Iancovescu, baritonul Petre Ștefănescu-Goangă, basul George Niculescu-Basu, muzicienii Alfred Alexandrescu, Ionel Perlea, George Georgescu. Accidental, scriitorii care frecventau cu precădere Cafeneaua „Corso“ se aflau în... ospetie, prin alte cafenele. Așa se întâmplă de pildă, în noiembrie 1935, când la Capșa are loc „dineul corsarilor“, ce prilejuiește un spumos schimb de epigrame între „clienții“ de la „Corso“ și cei de la „Capșa“, respectiv între Șerban Cioculescu și Victor Eftimiu, pe de o parte, și Radu Cioculescu și Tudor Mușatescu, pe de altă parte. Rezultatul cu care se încheie acest „război“ literar aparte și, totodată, concluzia lui aparțin talentatului Radu Cioculescu: „Corsarii toți s-au adunat/ La Capșa de s-au ospătat/ Dar Spiritul și l-au lăsat/ La Corso ca un șvarț uitat“

Oameni politici, escroci, gangsteri, javre

Printre cei ce frecventau Cafeneaua „Corso“ erau și destul de numeroși oameni politici, fie ei țărâniști – Armand Călinescu, Ilie Lazăr, Grigore Gafencu, Ion Mihalache –

...și romancierul Ionel Teodoreanu (1897-1954) făceau parte din clientela fidelă braseriei

Elegantul director de ziar Sandu Tudor

Pictorița Tia Peltz, cu tatăl ei, scriitorul Isac Peltz

Promisiunile lui Vodă

Mulți călători străini care au ajuns în Țara Românească au poposit și la Telega. Au fost îngroziți de ceea ce vedeau și au făcut rapoarte către stăpânire prin care cereau îmbunătățirea condițiilor de arest, proces aflat în plină desfășurare în lumea occidentală. Antoine Thouvenel (ambasador al Franței în Imperiul Otoman, 1855-1869, și ministru de Externe între 1860 și 1862) constata schimbările produse de Regulamentul Organic la șapte ani de la aplicare. Era mulțumit că pedeapsa cu moartea, a tăierii mâinilor, tortura și confiscarea fuseseră abolite; că sângele nu avea să mai curgă în piața publică. Însă ar mai fi trebuit eliminată și condamnarea la ocnă, deoarece nenorocirii care erau încarcerate în măruntălele salinelor spuneau adio pentru totdeauna luminii și ajungeau să regrete sabia călăului. J.A. Vaillant (profesor, traducător, lingvist și istoric, implicat în evenimentele de la 1848 din Țara Românească) a vizitat penitenciarul, care avea două săli mari unde ocnașii stăteau întinși pe o rogojină, cu piciorul stâng legat de o piedică comună, încuiată cu lacăte din loc în loc. Pantalonii și mantaua țineau loc de pătură sau pernă. A dorit să cunoască pe câțiva dintre ei și faptele acestora.

Primul prezentat comisesse un patricid, pentru a se căsători cu mama lui, fiind condamnat pe viață; al doilea omorase un boier craiovean, faptă pentru care primise 25 de ani; și ultimul avea de ispășit 20 de ani pentru uciderea unui evreu.

Condamnat pentru crimă

Medicul Joseph Caillat, în anul 1847, a coborât în ocnă suspendat pe un bușean legat de un cablu. Nu toți aveau acest curaj. Un inginer german, care fusese chemat de autorități pentru a aplica sistemul de exploatare a sării prin galerii, a renunțat la misiune pentru că n-a avut îndrăzneala să intre în hăul de peste 100 m. Când l-au văzut pe medic, osândiții s-au arătat surprinși, deoarece nu mai văzuseră de foarte mult timp un străin, pentru că dreptul de a intra în ocnă îl aveau doar boierii, iar aceștia nu îl revendicau niciodată. Sufărurile îndurate de condamnați l-au impresionat atât de mult, încât considera că pedeapsa cu moartea, aplicată

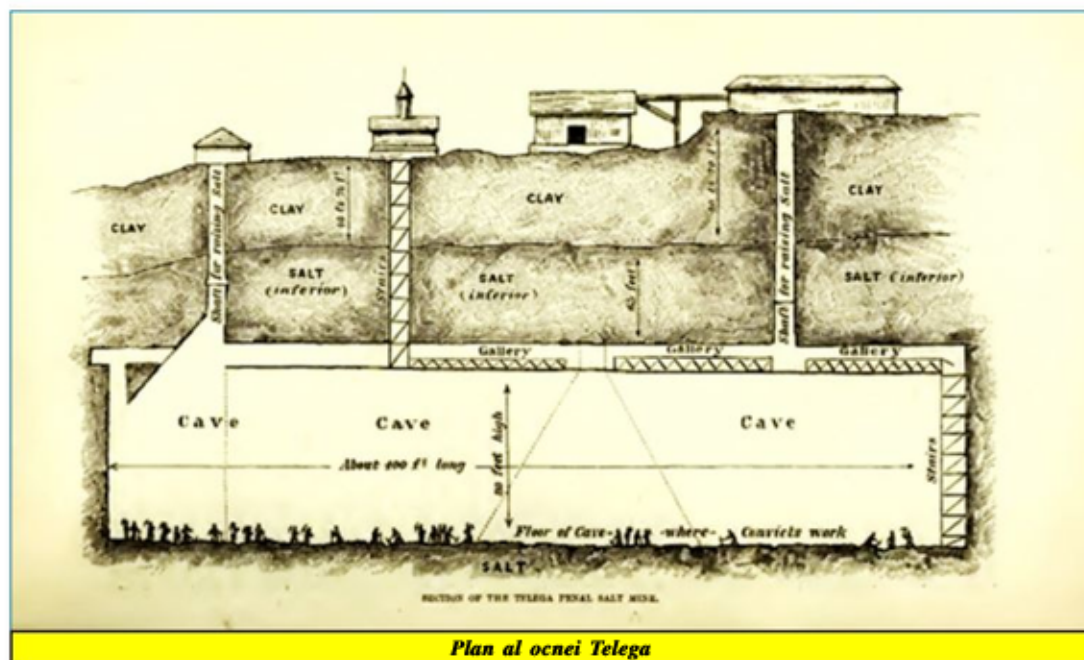
imediat, ar fi fost mai umană decât acea agonie de trei sau patru ani.

În toamna anului 1851, Nicolas Appert (militar, scriitor și filantrop) ajungea pe meleagurile Principatelor, cu scopul de a cerceta starea spitalelor și a spațiului concentraționar. A alcătuit un tabel cu toate temnițele statului, numărul deținuților și delicturile acestora. În penitenciarul Telega se aflau 58 de osândiți pe viață și 125 temporar, iar la Ocnele Mari erau 213 condamnați, dintre care unul pe viață. Despre Telega impresiile sunt mai degrabă pozitive. Chiar și cei care nu ieșeau în fiecare seară din mină puteau să o facă o dată la trei zile. Nu este o schimbare radicală a condițiilor de detenție, ci doar o manipulare a comisiei venite în control, pentru că inspecția fusese anunțată.

Însuși domnul țării, Barbu Știrbei, ajunsese aici la 27 iulie 1851, atât pentru a se asigura că totul este în ordine, cât și pentru a fi în temă cu noua legislație. *Vestitorul Românesc* a publicat o scrisoare a unui abonat de la Ocna Telega, martor la eveniment. Măria Sa a vizitat ocnele, cazarma și temnița, unde a făcut iertări și micșorări de osânde. Masa de seară a fost luată în grădina cămărașiei, sub un pavilion împodobit cu flori și garnisit cu sare cioplită de jur împrejur. În fața pavilionului ardeau zece piramide din lemne îmbibate în țigeci și un vulcan de flăcări, ca o artifice măreață, dintr-o groapă umplută cu păcură. După masă, înalții oaspeți au asistat la un spectacol de dansuri populare. Dimineața, Barbu Știr-

Penitenciarul Doftana în anul 1911

Plan al ocnei Telega

LA OCNĂ, LA TELEGA

Prof. GHEORGHE BÎLGĂ
(Colegiul „Spiru Haret”, Ploiești)

Cei găsiți vinovați de hiclenie, răzmeriță, crime cu premeditare, brigandaj, furt cu recidivă, recunoscuți incorijibili, erau trimiși la Telega, la ocna! Oricât de bogată ar fi imaginația unei persoane, n-ar fi în stare să schițeze tabloul unui asemenea mormânt. Mii de oameni, mai mult sau mai puțin vinovați, au sfârșit în iadul de acolo. Faima rea a temniței l-a determinat pe domnul Țării Românești, Ion Caragea, să-l osândească pe Iancu Jianu la Telega, și nu la Ocnele Mari. Nicolae Filimon, în romanul Ciocoi vechi și noi, a ales Telega ca loc de supliciu pentru Dinu Păturică.

Sursele istorice nu fac o distincție clară între ocna părăsită și cea în exploatare. Probabil, doar incorijibili și inapții de muncă rămăneau în cea abandonată, ceilalți deținuți munceau la tăierea sării. Până la construirea unor penitenciare, așa cum prevedea Regulamentul temnițelor, rezultat al aplicării Regulamentului Organic (1831), toți dormeau în ocne, unde aveau așternuturi cu paie, fân sau șovar. Clădirea de la

suprafață a îmbunătățit, firav, condițiile doar pentru condamnații cu soroc, pentru că osândiții pe viață rămăneau tot timpul în salina lucrativă, unde peste noapte se întindeau pe împletituri de paie, de-a lungul pereților.

Începând cu secolul al XIX-lea apar semne ale modernizării detenției. În prima parte persecuțiile, răzbunările politice, execuțiile arbitrare și cruzimile au început să mai conțină, iar pedepsele au

fost aplicate mai cu măsură. Tratatul fizic al deținuților a fost ceva mai omenesc față de torturile și schingiuirile anterioare. Uneori existau grațieri, făcute de obicei cu ocazia sărbătorilor de Paște, însoțite de o anume solemnitate. Atunci când mitropolitul ajungea la pasajul „precum și noi iertăm greșelile greșiților noștri”, logofătul dreptății prezenta o listă domnului cu numele condamnaților și cu reducerile, după caz.

închisori un nou regim, mixt sau auburnian al cărui principiu fundamental consta în izolarea celulară noaptea și munca în comun în timpul zilei, cu obligativitatea tăcerii. Sistemul fusese aplicat pentru prima dată în 1820, la închisoarea Auburn din S.U.A.

Telega rămânea, alături de Ocnele Mari și Târgu Ocna, un penitenciar de muncă silnică, pentru pedepsele cele mai aspre. Procentul luat de stat din munca ocnașilor era de 70%. Jumătate din suma ce rămânea se capitaliza și urma să fie primită, neatinșă, la eliberare, iar cealaltă jumătate putea fi cheltuită în închisoare pentru îndulcirea traiului, cumpărând în cantități limitate unele alimente. Pe lângă îmbrăcămintea obișnuită, condamnaților li se asigurau niște brăuri de aba, pentru a-i proteja de hernie, făcută din cauza greutatea mari ridicate. Hrana zilnică s-a îmbunătățit, iar de Paște și Crăciun primeau în plus ouă roșii și vin.

Preoții duc băuturi pușcăriașilor

Pentru a verifica modul în care este aplicată noua lege și impactul avut asupra deținuților, principele Carol a făcut o vizită la Telega, la noua salină Doftana, în ziua de 20 august 1875. Îndușat din nou de condițiile osândiților, a grațiat patru persoane, a redus din pedeapsă altora cinci și a comutat pedeapsa pentru șase condamnați, din muncă silnică pe viață într-una între 20 și 25 de ani.

Condamnați la Doftana:
Zdrelea și Popa (stânga)

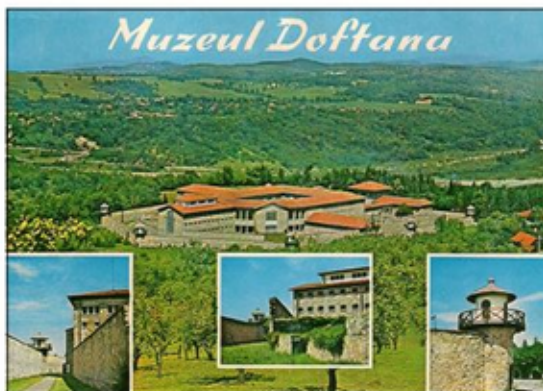
A propus noi modificări legislative, puse în aplicare începând cu martie 1877. Oarecum mulțumit de schimbări, l-a invitat pe vărul său, prințul moștenitor al Suediei și Norvegiei (viitorul rege al Suediei, Gustav al V-lea) să viziteze salina Doftana, în 1879. Tocmai împlinise 40 de ani și a dorit să arate oaspetelui, venit să-l sărbătorească, cât mai multe impresii din România.

În dimineața zilei de 10 aprilie 1879, altelele lor regale au plecat către Telega, împreună cu câțiva miniștri.

Pentru câteva minute, trenul special a oprit la Ploiești, unde Regimentul 7 Dorobanți a dat onorul, în prezența autorităților și localnicilor. La Podu Vadului, urarea de bun soț a fost făcută de săteni în frunte cu primarul. Convoiul de trăsură a fost aclamat pe traseu, până la Telega. Aici au fost primiți de primar și administratorul ocnei, D. Cariagdi, cu pâine și sare. Dejunul a fost luat la casa intendentului, unde soția acestuia i-a întâmpinat cu buchete de flori. Numeroși săteni, unii veniți din împrejurimi, au încins o horă mare în cinstea înalților oaspeți, care i-au urmărit și aplaudat de la balconul casei.

La 13.30 au intrat în salină prin puțul cu scări. Galeria, aflate la adâncimea de 60 m, erau mai luminate ca niciodată. Lucrătorii au scos un bloc de sare și au executat diferite operații de extracție. Vizita s-a sfârșit la orele 15.00, convoiul pornind către Podu Vadului, unde trenul era pregătit pentru înapoierea la București.

Chiar dacă timpul favorabil a făcut călătoria de două ori mai frumoasă, arestații care lucrau în ocna, fără soare, fără aer curat, cu muncă chinuitoare și lipsiți de orice bucurie, i-au pricinuit iarăși tristețe lui Carol. În următoarea perioadă a încurajat și alte schimbări în favoarea lor, dar apăreau în societate noi probleme, tot mai complexe. Dacă înainte se putea face o separație între condamnați și lucrătorii liberi, acum era mai dificil. Noile tehnologii presupuneau mână de lucru

bei a stat de vorbă cu ciocănașii locuitori, promițându-le că-i va sprijini în judecata lor cu Mănăstirea Mărgineni și că peste puțin timp urma să se introducă un nou sistem de tăiere a sării, prin care coborârea în ocnă se făcea în siguranță. După-amiază a mers la Sinaia, ca să viziteze drumul spre Brașov, aflat în lucru.

Carol I impune

Faima rea a Penitenciarului Telega nu a dispărut odată cu aceste înalte vizite și nici ca urmare a noului Regulament al închisorilor, sancționat de Cuza prin Decretul domnesc nr. 630 din 11 august 1862. Ea transpune și în pamfletul din ziarul *Românul*, care trimitea pe părintele principului separației puterilor în stat, Montesquieu, pentru a ține un curs de constituționalism la „facultatea” de la Telega. Totuși, unele progrese sunt evidente: hrana mai consistentă, mai multe haine și opinci, iar munca pușcăriașului începea să fie plătită.

Regimul moral al închisorilor în această perioadă nu s-a îmbunătățit. Au rămas doar niște stabilimente de reprimare, nu și de corecție. Se luaseră măsuri pentru tratamentul fizic al arestaților, însă fără a se face ceva pentru componenta morală. În societate mulți se întrebau: de ce ar fi necesară atâta îngrijire, milă, filantropie pentru criminali?

Carol de Hohenzollern a avut de luptat cu astfel de idei. Pentru a cunoaște realitățile românești, prințul se hotărăște să facă o vizită în zona Prahovei. În zorii zilei de 24 iulie

Convoi de ocași, în drum spre munca câmpului, ieșind pe poarta închisorii

1866, pleacă într-o trăsură spre Mănăstirea Sinaia, însoțit de Dimitrie Sturdza, Carol Davila și maiorul Fălcoianu. La ora nouă, delegația oficială a intrat în Ploiești, unde a vizitat la spital doi bolnavi de holeră. După puțin timp alaiul domnesc s-a pus în mișcare pe ruta Călinești-Florești-Băicoi, cu scurte popasuri la primele două moșii. Dejunul a fost oferit de prințesa Trubetzkoi (fostă Ghica), la Băicoi. Aceasta i-a povestit amănunte de la nunta părinților, la care a participat împreună cu soțul ei, care era atașat la Legația rusă din Karlsruhe. S-a continuat drumul către singuratică Mănăstire Sinaia. Starețul, călugării și diaconii, în haine

de sărbătoare, au prezentat prințului Crucea și Evanghelia pentru a le săruta. S-a continuat cu un scurt serviciu divin, după care a urmat cina, la care s-au servit pui și pâstrăvi cu mămăligă.

A doua zi, la ora cinci dimineața, călătorii au fost în picioare. Îndată ce condamnații înlanțuiți, folosiți la tăierea sării, l-au văzut pe domnitor, s-au aruncat în genunchi și au cerut iertare. Principele a fost adânc emoționat de condițiile mizere în care își ispășeau pedeapsa. A profitat de prerogativele avute în domeniul grațierii pentru 30 de ocași. Nemulțumirea domnitorului față de condițiile arestaților s-a manifestat și prin înlocuirea prim-procurorului tribunalului Prahova, I. Vlădescu, cu Ioan Sc. Urlățeanu, fost prim-procuror de tribunal. După ce a fost inspectată ocna Telega, înalții oaspeți au încălecat pe cai și au urmat drumul Slănicului, apoi s-au îndreptat către București, unde au sosit la două noaptea.

Cutremurat de ce văzuse în ocna Telegii, Carol a conștientizat că trebuie făcut ceva pentru ca lucrurile să se schimbe. La deschiderea Corpurilor Legiuitoare din 1871, suveranul anunța că se vor supune Camerelor proiecte de legi pentru

modificarea sistemului penitenciar. Pentru că nu se întâmplase nimic, mesajul a fost reluat doi ani mai târziu, când domnitorul a insistat pe necesitatea „Legii asupra regimului închisorilor” și construcția de noi penitenciare. Prin noua lege, sancționată la 26 ianuarie 1874, se instituia în

Un grup de condamnați, la percheziție, înainte de a intra în celule

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

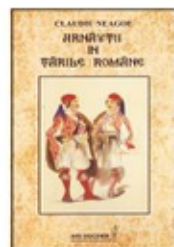
● **Matei Cazacu – AU CARRE-FOUR DES EMPIRES ET DES MERS** (sub egida Academiei Române, Institutul de Arheologie din Iași)

Editura Academiei Române-Editura Istros, București-Brăila, 2015, 476 pp.

● **Vlad Mischevca – ANUL 1812. DOUĂ SECOLE DE LA ANEXAREA BASARABIEI DE CĂTRE IMPERIUL RUSIEI**

Institutul de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău, 2015, 183 pp.

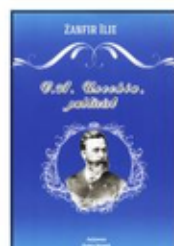
● **Claudiu Neagoe – ARNĂUȚII ÎN ȚĂRILE ROMÂNE**

Editura Ars Docendi, București, 2010, 146 pp.

● **Dorin Stănescu – REPUBLICA DE LA PLOIEȘTI**

Editura Ploiești-Mileniul III, Ploiești, 2016, 194 pp.

● **Ilie Zanfir – V.A. URECHIA, PUBLICIST**

Editura Acțiunea, Piatra Neamț, 191 pp.

● **Gabriel-Octavian Nicolae, Marian Moșneagu – 1914. VIZITA ȚARULUI NICOLAE AL II-LEA LA CONSTANȚA**

Editura EX PONTO, Constanța, 2014, 168 pp.

● **Cristian Troncotă – DUPLICITĂȚII**

Editura Elion, București, 2014, 447 pp.

● **Robert D. Kaplan – BUTOIUL CU PULBERE AL ASIEI. MAREA CHINEI DE SUD ȘI SFÂRȘITUL STABILITĂȚII ÎN PACIFIC**

Editura Litera, București, 2016, 271 pp.

● **ASOCIAȚIA „6 DOROBANȚI” 2004-2014. THE „6 DOROBANTS” ASSOCIATION** (coordonare și prefață **Adrian-Silvan Ionescu**)

Editura Oscar Print, București, 2016, 363 pp.

● **Maria Pilar Queralt del Hierro – REGINE DIN UMBRĂ. AMANTE ȘI CURTEZANE CARE AU SCHIMBAT ISTORIA** (prefață de **Diana Mandache**)

Editura Corint, București, 2014, 223 pp.

● **TRANSYLVANIAN REVIEW**

Vol. XXV, No. 1, Spring 2016, 160 pp.

● **CAIETE SILVANE** (Revistă de cultură editată de Centrul de Cultură și Artă al Județului Sălaj, sub egida Uniunii Scriitorilor din România)

Serie nouă, Anul XII, Nr. 3 (134), martie 2016, 48 pp.

calificată, greu de găsit printre arestați. Cererea tot mai mare de sare a condus la noi angajări, muncitori care, inevitabil, intrau în contact cu pușcăriașii. De aici și până la creșterea infraționalității nu a fost decât un pas. Lucrătorul vedea cum arestatul muncește mai puțin, este hrănit și îmbrăcat de stat, ba are chiar mai mulți bani decât cel care hrănea o familie numeroasă, și nu mai punea mare preț pe libertatea sa.

La Telega situația era și mai complexă. După închiderea vechilor ocne, penitenciarul se afla la o distanță de peste 2 km față de noua salină Doftana. Pentru a merge la lucru, deținuții treceau prin centrul satului, creându-se o situație stânjenitoare. Localnicii priveau acea coloană de osândiți încătușați, iar copiii se jucau însoțindu-i. În drumul lor, condamnații care aveau parale corupeau pe soldați, pentru a le permite să vorbească cu cine le place și chiar să aibă întâlniri cu femei, ce trăiau numai de pe urma lor. Introducerea în penitenciar a băuturilor alcoolice devenise o problemă. Nu numai paznicii făceau asta, ci și preoții, angajați pentru îndreptarea sufletului, care ascundeau pe sub sutană sticla cu alcool, pentru care primeau împătrit de cum îl cumpăraseră. O posibilă rezolvare venea din schimbarea raportului dintre sumele primite în penitenciar și cele capitalizate. Deținuții nu ar mai fi avut cu ce corupe, iar la eliberare puteau începe o viață nouă; altfel recidivau. Un condamnat la Telega, grațiat după 12 ani fără niciun ban pentru că nu mun-

Contele de Belmont, condamnat la 10 ani de detenție pentru implicare în complotul Suveranilor (1922), a beneficiat de un regim special, lucrând în grădina închisorii Doftana separat de restul celor închiși

cise în detenție, a ucis un țăran care se întorcea de la târg, pentru a-i fura banii. Soluția găsită însă de autorități a fost construcția unei noi închisori, cât mai aproape de salină, unde să se implementeze sistemul auburnian. Așa s-a ajuns la ridicarea celui mai modern penitenciar din Vechiul Regat. Era împlinirea dorinței regelui Carol de a îmbunătăți condițiile de detenție! Toate celelalte motive legate de apariția Dof-tanei, menționate aiurea, chiar și în emisiuni TV, sunt simple speculații. Aici pușcăriașii aveau infirmerie cu loc special pentru contagioși, săli de mese, spălătorie, băi,

capelă, lumină electrică, apă curentă pompată din râul Doftana, încălzire centrală etc.

Însă după numai trei ani de detenție în noul penitenciar, ocnașii părăseau pentru totdeauna Telega, pentru că salina Doftana și-a oprit producția în anul 1900, din cauza infiltrațiilor de apă și a pericolului de prăbușire a tavanului. Mașinile performante au fost mutate la Slănic Prahova, care și-a dublat producția, pentru a acoperi golul lăsat. Cu timpul, pe acel loc s-a format lacul Doftana, unic în România, deoarece la suprafață apa dulce permite existența vieții acvatice.

Clădirile vechiului penitenciar Telega au dispărut la puțin timp după relocare. Fundațiile acestuia au dat de cap autorităților comuniste, care au construit acolo un teren de fotbal pe care a jucat echipa Șoimii Telega, în anii '70. Masivul de sare existent la câțiva metri a provocat denivelări profunde, fapt ce a determinat mutarea stadionului pe malul râului Doftana.

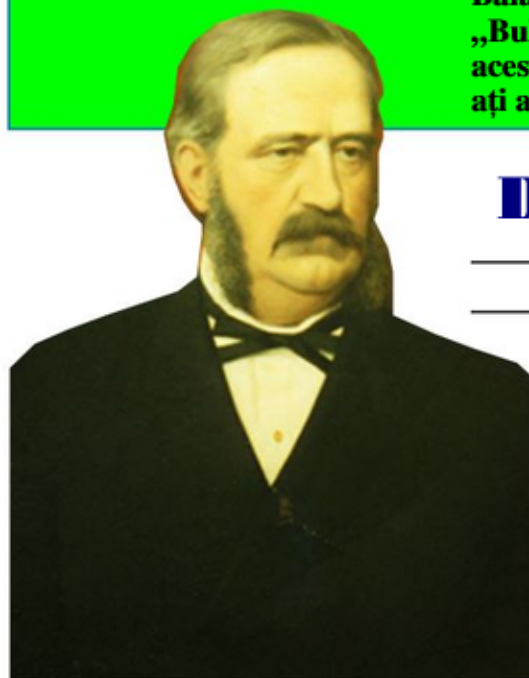
După închiderea salinei, penitenciarul Doftana a rămas unul de corecție și pentru recidiviști. Dărămat în mare parte la cutremurul din noiembrie 1940, închis complet în următorii ani, a fost transformat în muzeu (1949) de autoritățile comuniste. Începând cu anul 1990, muzeul a ajuns pe mâ-

nile autorităților locale. Acest obiectiv istoric s-a distrus. Pentru a se acoperi faptele, autoritățile locale l-au lăsat pradă jefuitoarelor de fier vechi. Acum natura împlinește ceea ce oamenii nu au reușit. ■

Doftana, astăzi în ruine

Chipuri uitate

Știți cine a fost constructorul care a realizat Ateneul Român, Biserica „Domnița Bălașa”, Liceul „Gheorghe Lazăr”, Hotelul „Bulevard”? Dacă ați citit prima parte a acestui articol (Magazin istoric, nr. 5/2016), ați aflat deja.

DOBRE NICOLAU

NICOLAE NOICA

Biserica „Domnița Bălașa”. Biserica a fost clădită întâia oară la anul 1774 de Domnița Bălașa, fiica lui Constantin Brâncoveanu, și reînnoită în 1831. După marele cutremur din 1838, ea a fost reconstruită de Safta Brâncoveanu, în anul 1841, pe vechile temelii. În anul 1881, constatându-se crăparea zidurilor, dar și umezeala pereților din cauza inundațiilor Dâmboviței, „s-a recunoscut necesitatea dărâării ei și înlocuirea cu un nou edificiu religios, construit din temelie”.

Pentru ca noua clădire să întrunească condiții de soliditate și de estetică „în armonie cu înaltele sentimente ce trebuie să insuflă un templu al sântei și strămoșești noastre religii”, Epitropia a încredințat întocmirea planurilor unei comisii de arhitecți compusă din Alexandru Orăscu, Carol Benesch (numele îi apare în diferite grafii) și Hartman, luând și avizul arhitectului Lecomte du Noüy.

Biserica Domnița Bălașa este o construcție impunătoare, înaltă și bine proporționată, în stil bizantin. S-a realizat din cărămidă aparentă, cu fâșii de tencuială pentru a imita piatra, întrebunându-se materiale de cea mai bună calitate.

După întocmirea planurilor și a devizului edificiului s-a procedat la darea construcției în antrepriză. Lucrarea s-a

adjudecat „după patru licitațiuni succesive, asupra Dlui Dobre Nicolau, unul din principalii constructori români”.

Măști, la 14 iunie 1881, a fost pusă, în prezența regelui și a reginei, piatra fundamentală a Bisericii „Domnița Bălașa”.

Iată cum descria ceremonia Constantin Bacalbașa. „După ce serviciul divin a fost oficiat de mitropolitul primat, s-a procedat la semnarea actului comemorativ al clădirii. Acest act a fost închis într-un tub de sticlă unde au fost introduse și câte o piesă nouă din toate monedele românești de metal ale epocii, de la piesa de 1 leu până la cea de aur de 20 lei. Tubul a fost învelit în câte o foaie din toate ziarele ce apăreau atunci și a fost introdus într-un tub de metal.

Regele, regina, mitropolitul primat și doamnele de onoare

au primit câte un șorț de satin alb cu ciucuri de aur. Apoi regele, cu unelte de argint ce i s-au dat, a pus întâia cărămidă pe piatra fundamentală sub care a fost închis tubul, a doua cărămidă a pus-o regina, a treia mitropolitul și așa mai departe.

Arhitectul a fost Alexandru Orăscu asistat de Dobre Nicolau și Beneș [Benesch].

Amintim că lucrările din marmură artificială au fost făcute de frații Axerio, pardoselile cu pietre de marmură albă și neagră în formă de parchet s-au lucrat de sculptorul C. Storck, iar pictura de I. Kott, unul dintre principalii artiști decoratori din Viena.

Mausoleul din marmură făcut pentru osemintele Domniței Bălașa a fost lucrat de artistul român C. Georgescu.

Suma totală care s-a cheltuit cu construcția propriu-zisă a

CITREȘAR

3

1610. Arbella Stuart – verișoara regelui englez Iacob I, care putea pretinde la tron și care tocmai de aceea a fost îndepărtată de la Curte, și soțul ei, William Seymour, înmormântat în Turnul Londrei, travestită în bărbat și însoțită de un servitor evadează, îndreptându-se spre Tamisa. Urmează să-și întâlnească soțul acolo. Evadarea ei este simplă. Nu era strict supravegheată, din cauza rangului și pentru că acuza mereu slăbiciune trupească. Urcă pe cal și pornește în galop, asemenea unui bărbat. Nici evadarea lui William nu este dificilă. Avea apartament mobilat în Turnul Londrei. Mai greu le este celor doi să se sincronizeze pentru a ajunge pe continent, în Franța. Arbella îl așteaptă cât poate, apoi merge singură în portul Leigh, de unde urcă pe o ambarcațiune cu destinația Calais. William nu este la bord, cum credea ea. Arbella este disperată. Vântul schimbă mereu direcția și îngreunează drumul. Aflat pe o altă navă, William ajunge în Belgia. Iacob I reacționează isteric. Trimite o mică flotă pe Canalul Mânecii, în căutarea fugarilor. Oamenii regelui deschid focul asupra navei Arbellei, apoi o conving să se predea. De fapt, ea este adevăratul trofeu pentru Iacob. La locul soțului ei în Turnul Londrei, de unde nu va mai ieși în viață. Refuză mâncarea și se stinge încet. Are 40 de ani.

5

1249. În cadrul Cruciadei a șaptea, organizată și finanțată, după patru ani de pregătiri, de regele francez Ludovic al IX-lea, trupele acestuia debarcă în Egipt, pentru a-și face o bază acolo și apoi a traversa Sinaiul către Ierusalim. Debarcarea este un succes. Orașul-port Damietta cade a doua zi. Dar atacul contra Mansurahului, așezare de pe un braț al Deltei Nilului, se încheie dramatic pentru suveranul francez și armata sa. Sarazinii se află pe malul opus al brațului; cruciații, care încearcă să construiască un drum din pietriș spre ei, sunt bombardați cu foc grecesc. Cavaleria trece totuși printr-un vad, pătrunde în Mansurah, dar este nimicită pe străduțele lui. Ludovic ordonă retragerea, apoi cade prizonier. Sarazinii cer o mare răscumpărare, plătită prompt. Damietta este restituită egiptenilor, cruciații pleacă. Majoritatea lor. O parte rămâne alături de rege, care merge în Țara Sfântă, de unde va reveni acasă abia în 1254.

17

1760. Jean-Jacques Rousseau îi scrie în această zi o scrisoare dramatică lui Voltaire, cei doi filosofi având o relație conflictuală de lungă durată, izvorâtă din vanitățile fiecăruia. Motivul imediat al nemulțumirii lui Rousseau este că o epistolă trimisă de el celuilalt, cu comentarii despre cutremurul de la Lisabona, din 1755, a apărut într-un ziar berlinez, aparent din neglijența unui prieten al lui Voltaire, căruia acesta îi împrumutase scrisoarea. Rousseau îi reproșează publicarea, pe care el nu a autorizat-o, apoi continuă: „Nu vă iubesc, domnule. Mie, discipolul vostru fervent, mi-ați provocat cele mai dureroase răni [...] Pe scurt, vă urăsc, pentru că asta v-ați dorit; însă vă urăsc cu sentimentul unui om capabil încă să vă iubească. Dintre toate sentimentele care-mi umplu inima în ceea ce vă privește, nu mai rămâne decât admirația pentru geniul vostru și dragostea pentru cărțile voastre. Dacă vă prețuiesc doar talentele, nu este vina mea.” Voltaire nu îi răspunde, însă în privat nu-l scoate pe Rousseau din „șarlatan”, „nebun”, „maimufică”, „mizerabil dement”.

19

1822. O mică flotă grecească comandată de amiralul Konstantinos Kanaris distruge flota otomană în Marea Egee. Este o acțiune dintr-o suită, începută în ianuarie același an, când o adunare greacă de la Epidaur a proclamat independența Greciei față de Imperiul Otoman, stăpân în zonă de câteva secole. De fapt, a fost doar o declarație de intenție, dar răspunsul otomanilor este sălbatic: ocupă insula Chios, masacrează locuitorii, vând supraviețuitorii ca sclavi. În iulie o armată otomană invadează Grecia, ocupând centrul țării. Pe continent însă, gherilele grecești provoacă pierderi semnificative armatei otomane de ocupație. Șase ani mai târziu Grecia va fi complet independentă.

Ateneul Român, plan și construcția finală

hitectul F. Muntureanu pentru elaborarea proiectului noului local. Pentru amplasamentul liceului, ministerul cumpără de la arhitectul Benesch un teren în vecinătatea grădinii Cișmigiu, ulterior primind și de la Primăria Bucureștiului o parcelă.

După primirea planurilor și devizului se organizează o licitație, pentru darea în întreprindere a construcției, în zilele de 14 și 15 iulie. În urma depunerii ofertelor și cercetării documentelor se hotărăște a încredința lucrarea antreprenorului Dobre Nicolau, cu care se încheie un contract la 2 august 1889.

La 20 mai 1890 se oficiază sărbătoarea punerii pietrei fundamentale, la care participă regele Carol I, regina Elisabeta, principele Ferdinand, prim-ministrul G. Manu, ministrul Instrucțiunii Publice, Teodor Rosetti, și primarul Capitalei, Emanoil Pake Protopopescu. Planurile școlii au fost concepute pentru a se integra în țesutul urban, fără a provoca vreun „inconvenient estetic pentru viitoare aliniere”. Din aceste motive, fațada principală, somptuos tratată, este dispusă spre Bulevardul Regina Elisabeta.

Clădirea liceului a fost realizată din zidăria de cărămidă cu mortar de var hidraulic și fundații din beton. Piatra s-a întrebuințat numai la ancadramele intrării principale, deoarece era scumpă.

Construcția liceului a început la 21 august 1889, când

Orașului București la 1 septembrie 1889, sub nr. 556, fiind semnată de directorul lucrărilor publice.

Construcția de roșu se va încheia la 17 noiembrie 1890, când antreprenorul Dobre Nicolau solicită recepția provizorie.

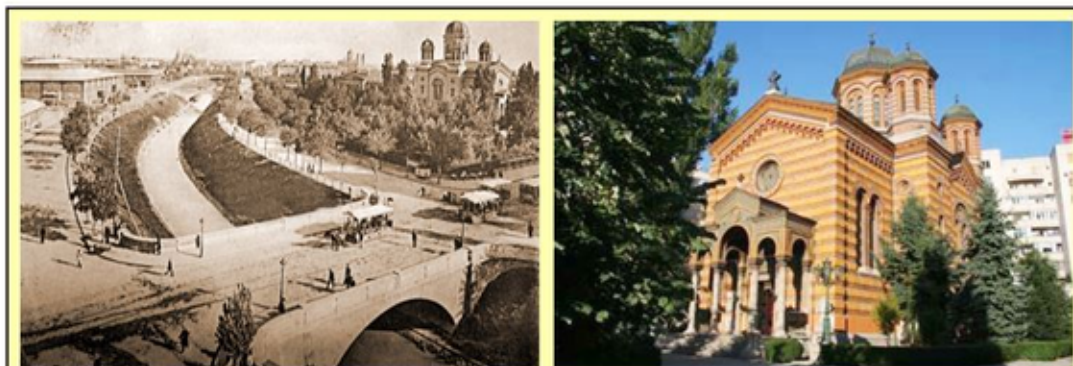
Casele lui Dobre Nicolau. Într-o monografie dedicată cartierului Cotroceni se afirmă că Dobre Nicolau locuia la începutul activității sale, în perioada 1843-1850, pe strada Foca.

În anul 1851, Dobre Nicolau împreună cu asociatul său, Dumitru Dinu, cumpără un teren „în ulița cea din dosul Cavafilor în preț de lei 40.000”. Împreună, ei vor înălța într-un an o clădire cu parter și etaj și poartă la mijloc. La finele lui februarie 1853 cei din asociație își împart pe din două clădirea, păstrând în comun intrarea. În februarie 1872, Dobre Nicolau, având obligația contractuală cu Eforia spitalului civil de a construi un etaj deasupra clădirii centrale a spitalului Filantropia, garantează lucrarea cu imobilul din strada Gabroveni, obținut prin partajul din 1853 și evaluat la

„mi s-a dat planurile și croit cu dl arhitect diriginte clădirea pe fața pământului, pornind îndată la săpătură”. (Arhivele Naționale, Fond: Ministerul Culturii și Instrucțiunii Publice, dosar 414/1889, fila 71).

Autorizația de construcție a fost eliberată de Primăria

Biserica „Domnița Bălașa” și o imagine a amplasamentului ei din perioada interbelică

bisericii a fost de 571.434 lei (aur), din care pentru clădire 313.339 lei.

La 29 septembrie 1885 Biserica „Domnița Bălașa” a fost sfințită în prezența regelui Carol I.

Din cauza sistemului de fundare, biserica a avut de suferit în timp. Cum amplasamentul era pe malul Dâmboviței, într-un teren slab construit din aluviuni, nisipuri cu mături, antreprenorul Dobre Nicolau a aplicat măsurile cunoscute atunci de fundare indirectă. Astfel pe fundul șanțurilor s-au bătut „piloni” lungi de 2 m din lemn, numiți „taraci”. Peste acești piloni s-au așezat patru rânduri de „poduri lungi de câte 4 stânjani (8 m) lungime, grosime o palmă domnească, legate cu gheornele bătute cu piroane”. Deasupra podinei s-a executat fundația din zidărie de patru cărămizi „în înălțime de zece palme”.

În urma lucrărilor de regularizare a Dâmboviței din anii 1930, pânza freatică a fost coborâtă și „taracii au început să putrezească”.

La propunerea academiciului Aurel Beleş și a profesorului Ion Stănculescu, în anul 1959 s-au executat lucrări de subzidire și consolidare a clădirii bisericii.

Ateneul Român. În anul 1886, din inițiativa unor personalități ale lumii noastre culturale în frunte cu Constantin Esarcu, a început construirea Palatului Ateneului Român.

După ce problema terenului și a fondurilor a fost rezolvată, Comisia pentru execuția Palatului a încheiat, la 24 mai 1886, contractul pentru întocmirea proiectului cu arhitectul Albert Galerou.

Pentru a nu mai întârzia lucrările, la 20 iunie 1886 se hotărăște numirea lui Constantin Băicoianu ca arhitect-diriginte și darea în licitație numai a construcției de roșu, la care sunt invitați: Societatea de Construcții, Întreprinderile de lucrări publice C. Olănescu și N. Cuțarida, antrepriza Ion N. Socolescu și antrepriza Dobre Nicolau.

În urma cercetării ofertelor, lucrările de roșu au fost date spre execuție antreprenorului Dobre Nicolau, din strada Știrbei Vodă, care ofertase „cu un scăzământ de 5 lei la sută sub deviz”. Cu el se încheie contractul de execuție la 1 iulie 1886, prin care se preciza că antreprenorul are a „conduce lucrările cu cea mai mare activitate”, pentru a le termina la termen. Ca anexă la contract găsim și seria de prețuri pe

baza căruia Dobre Nicolau se angaja, sub semnătură, la 27 iunie 1886, să execute lucrările.

Imediat au început lucrările, astfel că la 15 decembrie 1886, după șase luni, au fost finalizate lucrările de construcție ale subsolului, iar la 10 noiembrie 1887, după alte 11 luni, se va termina „construcția la roșu” a edificiului.

Clădirea corpului principal al Ateneului s-a realizat între anii 1886 și 1889. Ea s-a compus dintr-un subsol, parter, etajul I, „fiind acoperită cu o cupolă metalică remarcabilă”.

Liceul „Gheorghe Lazăr”. Gimnaziul „Gheorghe Lazăr” s-a înființat printr-un decret domnesc în anul 1859, iar deschiderea școlii a avut loc în anul următor, la 18 ianuarie. Școala va funcționa în diverse clădiri. Pe la 1888, clădirea în care funcționa se afla într-o stare improprie. Problema construcției unui local propriu se va soluționa în anul 1889.

Atunci, în mai 1889, Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice i se alocă suma de 200.000, prin buget, pentru un local al liceului.

Ca urmare se încheie, în luna iunie, un contract cu ar-

Pastila de cuvinte

Numele proprii din care provin cele mai multe eponime din limba română aparțin, cum se va vedea mai jos, Antichității greco-latine. Câteva au însă ca sursă nume de personalități, culturale sau politice, din alte zone spațio-temporale.

EPONIME LIVREȘTI

Academician MARIUS SALA

Câteva eponime care trimit, prin originea lor îndepărtată, la nume de filozofi din Grecia antică sau la mitologia greacă.

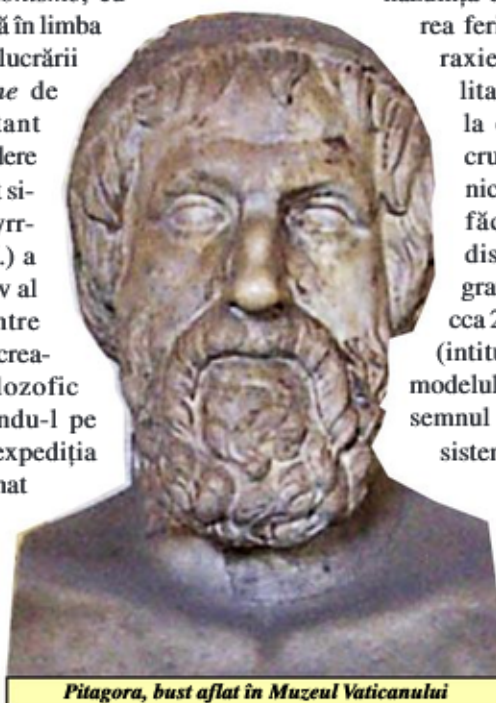
Pironism se numește „doctrina filozofului sceptic grec Pyrrhon“, cuvânt împrumutat din fr. *pyrrhonisme*, cu prima atestare lexicografică în limba română în ediția a III-a a lucrării *Dicționar de neologisme* de Florin Marcu și Constant Maneca (1978). Prin extindere de sens, cuvântul a devenit sinonim cu *scepticism*. Pyrrhon (cca 365-cca 275 î.H.) a fost inițial pictor, apoi elev al lui Anaxarcos, unul dintre discipolii lui Democrit, și creatorul scepticismului filozofic în Grecia antică. Însoțindu-l pe Alexandru cel Mare în expediția din Asia, a fost impresionat de insensibilitatea fahurilor la durere și a avut prilejul să cunoască filozofia unor asceți indieni, denumiți gimnosofiști de către greci. În concepția sa, omul nu are posibilitatea de a ajunge la cunoașterea adevărului, având ca principal argument caracterul iluzoriu al informațiilor senzoriale;

în consecință, senzațiile și opiniile noastre nu pot fi nici adevărate, nici false. Singura năzuință a unui filozof ar fi atingerea fericirii negative (numită ataraxie), definită prin impasibilitate, deci prin abținerea de la orice afirmații asupra lucrurilor. Pentru că nu a lăsat nicio scriere, doctrina sa a fost făcută cunoscută de către discipolul său Timon Sillograf, filozof și poet (cca 320-cca 230), autor de poeme satirice (intitulate *Silles*) în care, după modelul magistrului său, pune sub semnul îndoielii și ia în râs toate sistemele filozofice. „Îndoielile“

lui Pyrrhon se regăsesc, într-o oarecare măsură, în operele lui Montaigne, Bayle, Hume sau Kant.

Pitagorism (cu varianta *pitagoreism*), alt termen din același domeniu, denumește atât

un „curent filozofic care considera că esența tuturor lucrurilor este numărul și că întregul univers constituie o armonie de simboluri

Pitagora, bust aflat în Muzeul Vaticanului

Liceul „Gheorghe Lazăr“

suma de 3.206 galbeni. În aprilie 1895, la partajul intervenit între moștenitorii lui Dobre Nicolau, imobilul din strada Gabroveni 22 revine fiicei Maria, căsătorită Ioanid.

La 21 ianuarie 1892 Dobre Nicolau depune o solicitare pentru autorizarea construcției „unei case cu parter și etaj și parțial subsol, situată pe colțul străzii Știrbei Vodă cu strada Berzei“. Planurile construcției au aparținut arhitectului Toma Dobrescu. Stilul adoptat poate fi apreciat ca tributar studiilor sale academiste beaux-arts, de factură neoclasică.

Din păcate, această casă a fost demolată în decembrie 2010 pe parcursul lucrărilor la magistrala Uranus-Berzei, în ciuda eforturilor Uniunii Arhitecților din România de a o clasa și salva.

O altă casă ce a aparținut lui Dobre Nicolau se găsea pe strada Fântânei nr. 63. Terenul a fost cumpărat de Dobre Nicolau de la preotul Lazăr în 1846. Cu această casă a înzestrat-o Dobre Nicolau, la 2 decembrie 1872, pe fiica sa, Maria, în vederea căsătoriei cu Nicolae Ioanid. În planul cadastral din 1911, imobilul de la adresa Gabroveni 22,

învecinat, la nr. 20, cu Hotelul „România“, are ca proprietari pe Sevesta Săvulescu și pe Ioanid.

Clădirea, ruinată, există și astăzi, având adresa Gabroveni 22. Este încă o dovadă a „recunoștinței“ pe care, noi cei de astăzi, o arătăm celui care ne-a construit clădirea simbol al Bucureștiului, Ateneul Român.

În privința averii pe care antreprenorul Dobre Nicolau o lasă moștenire copiilor săi să urmărim informațiile oferite de domnul Narcis Ispas. „După decesul lui Dobre Nicolau averea partajabilă a acestuia, evaluată la suma de 1.319.000 lei, revine celor patru moștenitori: Dimitrie Dobrescu, Toma Dobrescu, Maria Ioanid și Aneta Cristescu, care decid ca mama lor să primească în folosință pe tot restul vieții imobilul din str. Știrbei Vodă nr. 116 (casa părintească), precum și o rentă viageră de 12.000 lei pe an. Toma Dobrescu primește moșia cu pădure Brezoaia-Cărmărașu din județul Ilfov, azi în județul Dâmbovița, evaluată la suma de 500.000 lei, și imobilul donat de tatăl lui din strada Fântânei nr. 71. Dimi-

trie Dobrescu primește imobilul din strada Știrbei Vodă colț cu strada Berzei și imobilul donat de tatăl lui din strada Știrbei Vodă nr. 105. Aneta Cristescu, înzestrată de tatăl ei cu imobilul din strada Fântânei nr. 75, evaluat la 30.000 lei, primește imobilul din strada Știrbei Vodă nr. 144, lipit de casa părintească, evaluat la 40.000 lei, și o jumătate din vila de la Sinaia, strada Izvor nr. 1. Maria Ioanid, înzestrată de tatăl ei cu imobilul din strada Fântânei nr. 87, evaluat la 80.000 lei, primește cealaltă jumătate din vila de la Sinaia și imobilul din strada Gabroveni nr. 22, evaluat la 50.000 lei. În afara averii partajabile mai rămân moștenite în indiviziune următoarele: fabrica de cărămidă din Șoseaua Ștefan cel Mare, lângă spitalul Colentina, în suprafață de 12 hectare, și imobilul din strada Știrbei Vodă nr. 146 (casa părintească). Moștenitorii mai stabilesc terminarea cavoului și construirea capelei din cimitirul Bellu conform planului și devizului aprobate, lucrări evaluate la 25.000 lei.“

Trebuie amintit că Dobre Nicolau a fost unul dintre membrii de bază ai Societății Politehnice înființată în anul 1881, în prezența regelui Carol I, după inaugurarea primei linii ferate Buzău-Mărăești, construită numai de antreprenori români.

De asemenea, el a ajuns să ocupe în a doua jumătate a secolului al XIX-lea un loc în Consiliul Comunal al Capitalei și a fost ales și deputat în Colegiul al II-lea București.

S-a prăpădit la 6 iulie 1894 și își doarme somnul de veci în capela pe care „și-a zidit-o solid“ în Cimitirul Bellu. ■

rile pitice (din fr. *jeux pythiques*), concursuri muzicale, literare și întreceri atletice organizate la Delfi, din patru în patru ani. *Pitia* era numele preotesei din templul lui Apollo de la Delfi, care intra în transă și transmitea oracolele zeului în formule sibiline, interpretate apoi de preoți. Numele acesteia este folosit și ca substantiv comun, *pitie* (din fr. *pythie*) cu sensul de „prezicătoare”; cuvântul are și un sinonim învechit, *pitonisă* (din lat. *pythionissa*, fr. *pythionisse*), atestat prima dată în *Dictionariu rumânesc, latinesc și unguresc* (apărut în două volume la Cluj, în 1822-1823) și preluat în alte dicționare de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului trecut (cuvântul figurează și în dicționarele actuale de neologisme, deși pare a nu mai fi în uz).

Nu are însă nicio legătură cu Grecia antică cuvântul omonim *piton* „instrument metalic în formă de țărș, folosit de alpinști pentru a se asigura în timpul escaladărilor”, împrumutat din fr. *piton*, cuvânt care are la bază o rădăcină romanică *pitt-* „vârf” (conform explicațiilor etimologice oferite în ediția din 2010 a dicționarului *Nouveau Petit Robert*).

Platonism este un termen la originea îndepărtată a căruia se găsește numele filozofului atenian *Platon* (427-347 î.H.),

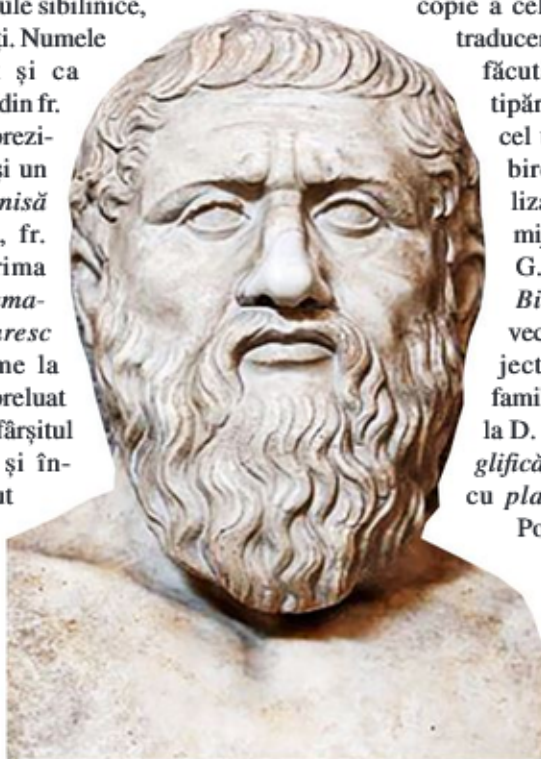
discipol al lui Socrate. A fost împrumutat din fr. *platonisme* cu ambele sensuri: cel inițial este „filozofia lui Platon și a adepților săi, în concepția cărora lumea ideilor ar fi singura

realitate obiectivă, lumea materială fiind o copie a celei dintâi” (atestat într-o traducere din „limba elinească”

făcută de Eufrosin Poteca și tipărită la Buda, în 1829) și cel ulterior, figurat, este „iubire pură, ideală, spiritualizată” (atestat în română la mijlocul secolului trecut, la G. Călinescu, în romanul *Bietul Ioanide*). Cea mai veche atestare o are un adjectiv învechit din aceeași familie, *platonicesc*, care apare la D. Cantemir, în *Istoria ieroglifică* (scrisă în 1704), sinonim cu *platonice* (atestat tot la E.

Poteca) din fr. *platonique* și cu *platonian* (în *Studiile critice* de C. Dobrogeanu-Gherea, la începutul secolului trecut), acesta fiind derivat în limba română de la *Platon* cu sufixul *-ian*. Substantivul corespunzător este *platonician*

„adept al filozofiei lui Platon” (atestat în lucrarea lui Ion Vlasiu *Drum spre oameni*, 1961) și provine din fr. *platonicien*. Din *platonism* cu al doilea sens s-a creat în română verbul derivat regresiv (cu eliminarea sufixului *-ism*) (*a*) *platonice* „a iubi platonice”, folosit în registrul argotic; tot în argou circulă și substantivul *platoneală* „iubire platonice”, derivat de la verb cu sufixul *-eală*. ■

Bustul lui Platon din Muzeul Pio Clementino

**Radio
România
București fm [98,3 FM]**

numerice“, cât și „școala matematică din Grecia antică întemeiată în secolul al VI-lea î.H. de către Pitagora (cca 570-cca 500)“, matematician, filozof și doctrinar în domeniul religiei, care, după ce a călătorit în Egipt, în diverse părți din Grecia, dar și în Orient, până în India, s-a exilat la Crotona, în Italia, unde a creat comunități

filozofice și politice ai căror adepți împărțeau o morală ascetică și unde se practica un învățământ cu caracter inițiativ de inspirație orfică, prin unele dintre credințe (metempsihoza). Ca și Pyrrhon, nu a lăsat nicio scriere, iar descoperirile care i se atribuie (tabla înmulțirii, sistemul decimal, teorema care îi poartă numele) sunt neîndoiește rezultatul cercetărilor tuturor membrilor școlii sale. Termenul *pitagorism* este un neologism provenit tot din franceză (*pythagorisme*), consemnat lexicografic prima dată în volumul al III-lea din *Dicționar enciclopedic român* (București, Editura Politică, 1965, s.v. *Pitagora*). În română, cuvântul are o familie relativ bogată: *pitagorician* „adept al pitagorismului“ (atestat într-un număr din 1956 al revistei *Contemporanul*), împrumutat din fr. *pythagoricien*, cu sinonimul *pitagoreic*, folosit și ca adjectiv „referitor la pitagorism sau la Pitagora“ din germ. *pithagoreisch* (atestat în lucrarea în care apare și *pitagorism*), dar și *pitagoric*, cu cea mai veche atestare în construcția *tabla pitagorică* „tabla înmulțirii“ (la Amfilohie Hotiniul, în *Elementi aritmetice arătate firești*, publicată la Iași, în 1795), cuvânt cu etimologie multiplă: it. *pitagorico*, fr. *pythagorique*.

Piton „gen de șerpi constrictori de talie mare, neveninoși, din Africa și din sudul Asiei, prezentând rudimente de membre posterioare sub formă de resturi de gheare“ este un cuvânt împrumutat din fr. *python*, care a fost înregistrat lexicografic în 1957, în volumul al III-lea din *Dicționarul limbii române literare*

Lupta lui Apolo cu Python, miniatură medievală

contemporane. La originea termenului se găsește numele propriu al șarpelui *Python* din mitologia greacă, un balaur cu 100 de capete care vărsa flăcări din cele 100 de guri, zămislit de Geea și avându-și sălașul pe muntele Parnas, aproape de Delfi; conform unor legende, ar fi fost tatăl Gorgonei, al Cerberului, al Hidrei din Lerna,

al vulturului care devora ficatul lui Prometeu și al Sfinxului, iar la cererea Herei o persecuta pe Leto, titanida iubită de Zeus, mama gemenilor Apolo și Artemis. Pentru a-și răzbuna mama, Apolo îl ucide cu săgeți pe

Leda cu gemenii

Python lângă orașul Delfi, care a căpătat numele de Pytho, își atribuie sieși supranumele de *Apolo Pitianul* (din fr. *Apollon pythien*), iar pentru a cinsti această victorie instituie jocu-

fără antene, și garda paralelipipedică, grea. Lama metalică era protejată de o teacă din lemn cu marginile întărite cu metal și terminată în buterola semisferică (capătul inferior al unei teci de sabie).

Pe întreaga durată a Republicii, luptele de gladiatori se găsesc menționate din ce în ce mai des în sursele scrise, semn că erau gustate de către locuitori. Pentru a înțelege ce importanță au câștigat luptele de gladiatori în această perioadă, este semnificativă întâmplarea din anul 160 î.H. când, în timp ce la teatru era reprezentată o piesă a poetului comic Terențiu, lansându-se zvonul că urma să înceapă o luptă de gladiatori, spectacolul teatral a fost întrerupt, pentru că spectatorii părăsiseră teatrul și se îndreptau spre locul de desfășurare a luptelor.

Un instrument

Organizarea luptelor de gladiatori era apanajul societății bogate. Dacă inițial spectacolele erau asimilate cu ritualul funerar, în secolul I î.H. această caracteristică se pierde, devenind numai un pretext. Luptele de gladiatori devin un mijloc de atragere a maselor de partea unui personaj care aspira la înalte magistraturi în stat. Nicio sărbătoare nu trecea la Roma fără reprezentații cu gladiatori. În acest fel a procedat Iulius Caesar, care în anul 65 î.H., sub pretextul onorării memoriei tatălui său mort cu 21 de ani înainte, a organizat lupte de gladiatori în calitatea sa de edil. În anul 63 î.H., Cicero a propus un senatus-consultum (decretul Senatului), cu-

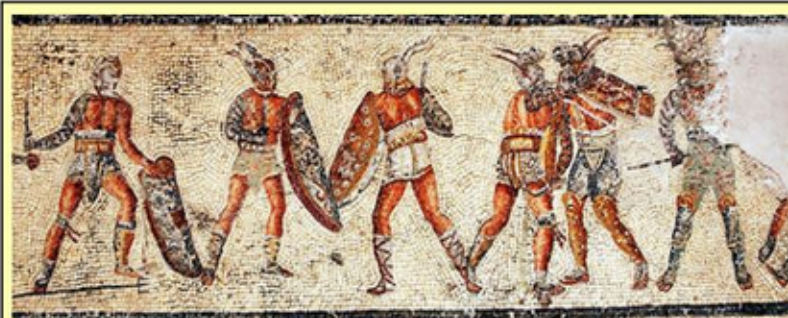
noscut sub numele de „Lex Tullia“, pentru a împiedica un candidat care aspira la o magistratură să ofere publicului lupte de gladiatori în cei doi ani care precedau alegerea sa.

Chiar și după ce a fost adoptată această lege, situația nu s-a schimbat cu nimic, din contră, numărul spectacolelor a crescut și odată cu el numărul gladiatorilor, inclusiv al celor deținuți de o persoană. În anul 49 î.H., Caesar avea 5.000 de gladiatori ce se antrenau la Capua, lucru care nu l-a împiedicat să deschidă o altă școală la Ravenna. Ca urmare a creșterii numărului de luptători a fost adoptată o altă lege prin care numărul de luptători deținuți de un personaj era limitat. Legea se dorea un mijloc pentru a împiedica alcătuirea unei armate personale. Dar, în anul 57 î.H., un anume Clodius s-a folosit de trupa de gladiatori a fratelui său, pentru a porni o răscoală prin care să oprească vota-

rea unei legi.

Luptele de gladiatori au devenit o puternică unealtă politică. În mentalul colectiv nu se punea întrebarea dacă se vor da lupte de gladiatori, ci când se vor da, cât de des, cât de mărețe și cine va fi binefăcătorul acestor evenimente care îi vor aduce prestigiu și susținerea plebei. Împăratul Augustus a oficializat instituția luptelor cu gladiatori și a construit infrastructura administrativă necesară. Augustus a delegat pretorilor organizarea spectacolelor obișnuite, cât și a *munera imperiale* (jocurilor imperiale). Pe lângă contribuția lor bănească primeau un ajutor din partea statului. Toate

Mozaicuri ce înfățișează lupte de gladiatori în arenă; ...

LUPTELE DE GLADIATORI ÎN ROMA ANTICĂ

Mozaic bizantin de secol V d.H. ce prezintă lupta în arenă dintre gladiatori și animale, aflat la Istanbul

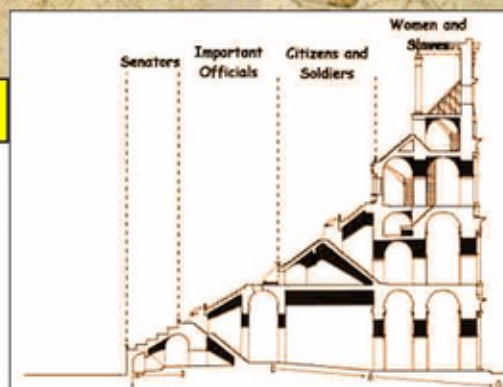
MARIUS STREINU

Există trei teorii cu privire la apariția luptelor de gladiatori. Prima dintre ele este aceea conform căreia luptele își trag originile de la greci. În cântul XXIII din Iliada lui Homer sunt menționate lupte ritualice organizate de Ahile în cadrul ceremoniei funerare a lui Patrocle.

A doua teorie atribuie preluarea de către romani a luptelor de gladiatori de la populația etruscă.

Cea de-a treia este întemeiată pe relatarea lui Titus Livius, conform căreia romanii au preluat de la campanieni (populație din sudul Italiei) acest obicei. Cert este însă că luptele de gladiatori au fost atestate pentru prima dată la Roma în anul 264 î.H. Valerius Maximus menționează că la funeraliile lui Iunius Brutus Pera, fiul acestuia, Marcus și Decimus Iunius Pera, au prezentat trei perechi de gladiatori care s-au luptat până la moarte în Forum Boarium.

Nu putem continua periplul nostru în interesanta istorie a gladiatorilor fără a ne lămuri cu privire la originea cuvântului gladiator. Provine de la termenul *gladius*, denumirea sabiei cu care erau echipați soldații

Repartizarea spectatorilor în amfiteatru în funcție de statutul social: pe gradenele de jos stăteau senatorii, urmași de oficiali imperiali de rang înalt, mai sus erau cetățenii romani și soldații, iar în ultimul rând se aflau femeile și sclavii

legiunilor romane. Aceasta era, de fapt, o spadă scurtă, cu lamă lată cunoscută în Roma regală (753 î.H.-510/9 î.H.) și pe întreg cursul secolului al IV-lea î.H. Principalele caracteristici constau în mânerul cu capul sferic,

nează Cassius Dio, în timpul acelor zile ar fi luptat 10.000 de gladiatori și au fost ucise aproape 10.000 de animale sălbatice și domestice. Atât de mare fusese numărul prizonierilor de război care au luptat în arenă, încât numele de gladiator devenise sinonim cu cel de dac. În anul 109, Traian a organizat lupte navale în amfiteatru, iar după încheierea acestora, a hotărât ca toți supraviețuitorii să fie lăsați liberi.

Domnia lui Commodus, cunoscut ca împăratul gladiator, a fost o etapă importantă în istoria luptelor cu gladiatori. Niciun alt împărat nu a avut pasiunea lui Commodus în ceea ce privește luptele de gladiatori. El a participat la peste 1.000 de lupte în arenă. Și-a falsificat biografia spunând că tatăl său, împăratul Marcus Aurelius, fusese de fapt un gladiator celebru. Se credea reîntruparea eroului Hercule, scandalizându-i pe senatori ori de câte ori apărea în timpul ședințelor publice purtând costumul de luptător în arenă.

Un alt personaj controversat, împăratul Heliogabal (218-222), obișnuia ca înaintea unui ospăț să organizeze lupte de gladiatori sau lua masa pe cea mai înaltă grădenă a amfiteatrului, de unde putea să observe nestingherit vânătorile de animale și *damnatio ad bestiam* (osândirea la moarte în arenă prin aruncarea condamnaților la animale sălbatice fără a avea posibilitatea de a se apăra). Lui Gallus (251-253) îi plăceau în mod deosebit spectacolele sângeroase, punând gladiatorii să se ucidă între ei în lupte

de pugilat, privind reprezentațiile cu o satisfacție ieșită din comun. Gallienus (253-268) a organizat sărbătoarea unui deceniu de domnie, unde au participat 1.200 de gladiatori. Împăratul Aurelian (270-275), după ce l-a înfrânt pe Tetricus I (supranumit Împăratul Galiei, 271-274), în anul 274, și a recăștigat Gallia și Britannia, a oferit cetățenilor spectacole de circ, teatru, și lupte de gladiatori la care au luat parte 800 de perechi de luptători.

Secolul al IV-lea a marcat începutul declinului luptelor de gladiatori, declin datorat în mare parte creștinismului. Împăratul Constantin, prin edictul de la Berytus dat la 1 octombrie 325 d.H., a adus prima măsură legislativă care afecta una dintre sursele de recrutare a gladiatorilor, aceea judiciară. Condamnații obișnuiți, precum și celor condamnați să lupte cu animalele sălbatice li s-a comutat pedeapsa în mine, *ad metalla*. Valentinian I (364-375) a reînnoit interdicția prin două noi edicte, din 15 ianuarie 365 și din 9 aprilie 367. În anul 402 d.H. împăratul

Honorius a interzis cu desăvârșire luptele gladiatorilor la Roma, ca urmare a presiunilor creștinilor. Această interdicție nu a fost aplicată în tot Imperiul. Au mai fost organizate lupte de gladiatori în anii 410 d.H. și 430 d.H.. În anul 438, Valentinian al III-lea a aplicat aceleași măsuri pe care le-a aplicat și unchiul său Honorius, astfel că după această dată nu au mai existat mențiuni legate de *munera*. ■

Gladiatori în timpul încheștării mortale

MITOLOGICĂ (Criptografie: 7, 7, 2, 5)

V G R L P U

Laurian BUTURE – Bacău

Soluția rebusului GHEORGHE LAZĂR, din nr.5/2016

AVRIG – RADICS – LAZAR –
NETO – VACARESCU – RM – ADO –
MICU – INO – SOTE – TA – BLES –
IVARE – MARIA – LI – NICOLAE – P
– ETOE – OSLI – ER – SASII – EGALI
– O – STEFAN – BEM – TITUS – SAVA
– TRESTIANU – R

Soluția jocului „BUCUREȘTI DE ALTADATĂ”, din nr. 5/2016

CONSTANTIN BACALBAȘA;
CĂRTURAR

(CONSTANT – ÎN – B – A / CA – L
– B / AȘA CA R T / U RAR)

luptele erau aprobate oficial de Senat. Împăratul a introdus reguli pentru conduita din timpul spectacolelor prin *lex Iulia theatralis*. La fiecare spectacol public organizat în indiferent ce loc, primul rând de scaune era rezervat senatorilor. Se interzicea ca ambasadorii națiunilor libere și aliate să se așeze *ima cavea* (primul inel de scaune, aflate de jur împrejurul arenei) deoarece constatare că unii dintre aceștia erau liberi. A separat soldații de popor, a stabilit locuri rezervate pentru plebeii căsătoriți, tinerilor care purtau *toga praetexta* (o mantie albă, mov pe margine, purtată de tinerii romani) le-a dat un sector lângă pedagogii lor și, alături, percepătorilor. A interzis celor îmbrăcați în negru să se așeze pe locurile din mijloc ale amfiteatrului, iar femeilor nu le-a permis să urmărească luptele de gladiatori împreună cu bărbații, ci doar singure și numai de pe băncile din sectoarele superioare. Totodată a interzis tinerilor de orice sex să asiste noaptea la vreun spectacol sau joc fără a fi însoțiți de o rudă în vârstă. Mai mult chiar, a introdus reguli în ceea ce privește și luptele de gladiatori în sine, astfel interzicând lupta gladiatorilor fără pauză.

Prin această reformă a sistemului, spectacolele devin cel mai bun mijloc de a controla masele, acesta fiind și motivul pentru care au fost ridicate locuri special amenajate pentru desfășurarea luptelor: amfiteatrele (*amphitheatra*).

Împărați gladiatori

În epoca imperială gladiatorii erau instruiți prin grija curții imperiale și sub supravegherea

Școala de gladiatori de la Carnuntum, provincia Pannonia Superior, Austria de azi

unor funcționari speciali, în școli special amenajate, conduse de gladiatori care își câștigaseră libertatea, deveniți antrenori.

Majoritatea împăraților au încurajat luptele cu gladiatori. Caligula a organizat numeroase lupte de gladiatori, aducând în arenă cei mai

buni luptători din Africa și Campania. În anul 43 d.H., cu ocazia celebrării cuceririi Britanniei, împăratul Claudius a oferit în tabăra pretorienilor lupte de gladiatori, la care a luat el însuși parte și în care au luptat și prizonieri din Britannia. Patru ani mai târziu, în anul 47 d.H., au fost organizate lupte de gladiatori în care s-au confruntat, obligați fiind, numeroși liberi de origine străină și prizonieri britanici. Nero a organizat un număr foarte mare de spectacole de diferite tipuri (jocurile tinerețului, de circ, reprezentații teatrale și lupte de gladiatori) participând la acestea.

Un episod extrem de interesant a fost legat de folosirea gladiatorilor în conflictele armate, așa cum s-a întâmplat în timpul războiului civil din anul 69 d.H., când Otho (împărat între 15 ianuarie-16 aprilie 69) a folosit 2.000 de gladiatori imperiali de la Roma. În urma acestui război Vespasian ajunge împărat, iar în anul 75 d.H., a început construcția celui mai mare amfiteatru din imperiu, cunoscut sub numele de Colosseum, pe care împăratul nu mai apucă însă să îl vadă terminat. Titus, fiul lui Vespasian, a terminat și inaugurat Colosseumul în anul 80 d.H. organizând jocuri foarte costisitoare, printre care și lupte de gladiatori, preferații lui fiind gladiatorii traci.

Traian, după cucerirea Daciei, a organizat la întoarcerea sa la Roma, în anul 107, 123 de zile neîntrerupte de jocuri. După cum mențio-

... în ultima reprezentare o panteră ucide un condamnat la moarte

obligat guvernul, pentru prima oară, să accepte o dezbatere parlamentară pe marginea securității. A urmat acuzația făcută într-o carte, în 1981, de Chapman Pincher, că Sir Roger Hollis a fost o „cârțiță sovietică”, premierul fiind obligat să facă o altă declarație în Parlament prin care să îl declare nevinovat pe fostul director general al Serviciului. Totuși, Margaret Thatcher a insistat atunci că principiul respectat de toți predecesorii ei fusese acela de a nu discuta în Parlament probleme de securitate.

A fost obligată să încalce din nou acest principiu în timpul conflictului din Insulele Falkland. Acuzată că ignorase avertismentele serviciilor despre pregătirea invadării insulelor de argentinieni, a trebuit să numească o comisie de șase persoane care să investigheze problema. Era pentru prima oară când se instituia o astfel de comisie. Christopher Andrew – autorul

unei istorii oficiale a MI5 (*The Defence of the Realm. The Authorised History of MI5* – Apărarea Regatului. Istoria autorizată a MI5, Allen Lane, Penguin Books, 2009, XXIII +1032 pp.) –, își amintește că atunci când propusese, în 1977, alcătuirea unui comitet atent selecționat dintre parlamentari care să examineze problemele de securitate, ideea a fost primită la guvern cu entuziasmul rezervat îndeobște pentru insultele aduse familiei regale.

Operațiunile antitero au fost cele care au propulsat în atenția opiniei publice activitatea serviciilor de informații. Impactul lor nu putea fi escamotat, ca în cazul activităților de spionaj. Mai ales într-o lume atât de preocupată de drepturile omului, chiar și atunci când omul respectiv este cel care le omoară ființele cele mai dragi cu bombe ascunse în avioane, trenuri, metrou, mașini sau declanșate sinucigaș în locuri aglomerate.

O astfel de operațiune antitero, cu numele de cod „Flavius”, terminată nu tocmai cum

fusese planificată, a avut loc în martie 1988, în Gibraltar, posesiune britanică pe teritoriul Spaniei.

La 6 martie 1988, trei membri ai organizației teroriste irlandeze PIRA (Sean Savage, Danny McCann și Miread Farrell), care pregăteau un atac contra garnizoanei britanice din Gibraltar, au fost împușcați mortal de militari în haine civile. Cei trei erau supravegheați de mai multă vreme de MI5, care bănuia că pregăteau un atentat în

timpul ceremoniei schimbării gardzii. Atentatul a fost amânat, pentru că ceremonia fusese suspendată din cauza lucrărilor de renovare la camera de gardă și la drumul pe care se desfășura. Cea care trebuia inițial să fie a treia membră a echipei, Siobhan O'Hanlon, o altă expertă în explozibili, a fost urmărită în februarie în

Siobhan O'Hanlon fotografiată de filajul MI5

Gibraltar cum examina un afiș care anunța reluarea ceremonialului de schimbare a gardzii. A intrat apoi într-o catedrală și a aprins o lumânare. A doua zi i-a telefonat lui McCann, căruia i-a spus că are vești foarte bune și va rămâne până pe 23 februarie, adică data când se relua ceremonialul. Descoperind supravegherea la care era supusă, ea s-a întors în Irlanda și a fost înlocuită cu Farrell.

La 4 martie, cei trei membri ai echipei s-au întâlnit pe aeroportul din Malaga. Peste câteva ore, un comandament de criză s-a reunit în Gibraltar și ținea legătura prin radio cu o echipă de 70 de oameni care acționau pe teren. Rolul MI5 era să coordoneze culegerea de informații. S-a cerut omologilor spanioli să nu-i urmărească pe cei trei după ce s-au întâlnit pe aeroportul din Malaga, de teamă să nu se repete povestea cu O'Hanlon. S-au amplasat echipe de supraveghere la frontiera Gibraltarului, care să-i identifice în momentul când pătrundeau pe teritoriul coloniei.

Sediul MI5 (stânga), stema Regatului Marii Britanii și sediul MI6

● Informațiile sunt o treabă pentru adulți, nu pentru băiețași, adică Parlament și opinia publică ● Lupta democratică pentru drepturile omului (terorist) ● „Flavius” din Gibraltar ● Mașina care nu avea o bombă și teroriștii care nu aveau arme ● Thames Television reconstituie ce nu s-a petrecut și primește premiul BAFTA

SLUJITORII MAIESTĂȚII SALE, CARE NU... EXISTĂ

CRISTIAN TRONCOTĂ, DORIN MATEI

În anii '80 ai secolului trecut, două schimbări majore au modificat activitatea serviciilor secrete ale Marii Britanii, ca și raporturile lor cu societatea. Despre prima modificare am mai vorbit. Spre sfârșitul Războiului Rece, activitățile de subversiune și cele de spionaj s-au redus substanțial. A sporit în schimb amenințarea teroristă. Tot mai multe resurse alocate primelor două amenințări au fost redirijate către noul pericol.

A doua modificare majoră a afectat ultimul tabu al societății britanice. În primii 70 de ani de activitate, prin consens politic, activitatea serviciilor de informații a fost ferită de ochii publicului sau de examinarea parlamentară. Funcționa principiul că activitatea de informații nu putea fi discutată în public, nici măcar în Parlament. În 1924 Sir Austen Chamberlain, ministrul de Externe, declara în Camera Comunelor: „Esența unui serviciu secret este să fie secret și odată ce ai început să faci dezvăluiri, este evident pentru mine, ca și pentru onorabili membri ai opoziției că nu mai există un serviciu secret și trebuie să te descurci fără el”. Era o idee similară cu cea victoriană că viața civilizată se prăbușea dacă se vorbea în public despre sex. O spunea în 1985

Sir Michael Howard, un istoric oficial al serviciilor britanice de informații din timpul războiului: „În Marea Britanie activitățile serviciilor de informații și de securitate au fost întotdeauna privite în mare măsură precum sexul în cadrul căsătoriei. Toată lumea știe că se întâmplă și se bucură că se întâmplă așa, dar să vorbești, să scrii sau să pui întrebări despre asta este privit ca o dovadă de proastă creștere.” În consecință, era o treabă pentru adulți, nu pentru băiețași (adică Parlamentul și opinia publică). Până la începutul anilor '80, aceste idei nu au fost puse sub semnul întrebării. Odată cu mandatul de prim-ministru al doamnei Margaret Thatcher, lucrurile s-au schimbat.

Demascarea lui Anthony Blunt făcută de Margaret Thatcher în Camera Comunelor a

ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 ANI

Prima zi a lunii mai însemna, pentru mulți bucureșteni, trezirea cu noaptea în cap, pentru a merge, obligatoriu, la defilarea în cinstea Zilei internaționale a celor ce muncesc. Apoi, pe traseele pe care se retrăgeau, îi așteptau tarabele cu crenvurști. La 1 mai 1966, în Capitală s-au vândut 40 t crenvurști (cu muștarul corespunzător), 70 t dulciuri, 600.000 sticle cu răcoritoare, 800.000 sticle cu bere, 50.000 sticle cu apă minerală, 300.000 brichete de înghețată.

În ultimele zile a fost o vreme foarte călduroasă, peste 30° C, așa că sâmbătă, 7 mai, s-au deschis strandurile. La Floreasca 1 și 2, care au împreună 23.500 locuri, suprafața a fost extinsă cu 5.000 m². Nisipul fin pentru plajă a fost adus de la cariera din cartierul Balta Albă. La sugestia a numeroși cetățeni, I.C.A.B. a amenajat pe malul lacului Băneasa două plaje pentru nudiști, cu 600 locuri, una pentru femei și alta pentru bărbați.

La 29 mai însă a pătruns un aer rece. Fenomenul s-a intensificat a doua zi. Vântul ciclonic a suflat cu putere mai ales în Câmpia Dunării, atingând și 100 km/h. Au fost ploi abundente cu descărcări electrice. La munte a nins, stratul de zăpadă atingând și jumătate de metru. Vremea se menține neschimbată până în jurul datei de 6 iunie, când începe un proces de încălzire. Și ca să rămânem în domeniu, să amintim și eclipsa de Soare parțială, din 20 mai, începând cu ora 10.20. Faza maximă a fost atinsă la ora 11.44 și s-a încheiat la ora 13.14. Discul Soarelui a fost acoperit în proporție de 87%.

În cinstea zilei de 8 mai, când se aniversa crearea, în anul 1921, a partidului comunist, la 6 mai a fost inaugurat noul Muzeu

de istorie a Partidului Comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România. La începutul lunii iunie, prin Hotărâre a Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., Școala Superioară de Partid se transformă în Academie de Științe Social-Politice „Ștefan Gheorghiu”, de pe lângă C.C. al P.C.R. Va funcționa cu trei facultăți: de filozofie și științe politice, de istorie a mișcării muncitorești și de economie.

Un eveniment tragic are loc în ultima zi a lunii mai și amplexarea lui impune un scurt comunicat în presă. La ora 16.15, trenul accelerat 703, care pleca din București către Galați, s-a ciocnit, între km 8 și 9, cu cursa 8.040, care venea dinspre Otopeni spre București Triaj. Au murit 38 persoane, iar alte 65 au fost rănite. Ministrul Căilor Ferate, Dumitru Simulescu, a fost destituit și în locul lui a fost numit Florian Dănilache.

În luna mai se sting pe rând: Alfred Mendelsohn, vicepreședintele Uniunii Compozitorilor, prozatorul Alexandru Cazaban, în vârstă de 94 ani, și scriitorul Oscar Walter Cisek.

S-a hotărât extinderea actualului local al Institutului de Științe Economice din București. Pe lângă clădirea din Piața Romană, se vor mai construi alte

1 Mai muncitoresc

La 6 martie, o zi de duminică, în jur de 25.000 de persoane au trecut frontiera. Cei din postul de observație dispuneau de 5-10 secunde pentru a supraveghea fiecare mașină. Așa că l-au scăpat pe Savage, care a trecut într-un Renault 5, de dimineață. La 12.30, acesta își parca mașina în apropiere de locul unde trebuia să aibă loc ceremonia de schimbare a gărzii în dimineața zilei de marți, 8 martie. McCann și Farrell au trecut frontiera pe jos, la ora 14.25, și nu au mai scăpat celor care supravegheau punctul de trecere. La 15.10, toți trei stăteau pe o bancă, într-un parc, privind cu atenție către mașina Renault 5 cu care venise Savage. Când au pornit înapoi către frontieră, s-a dat ordinul să fie arestați. Între timp, cel care comanda echipa de neutralizare a explozibililor, după o inspecție fugară a mașinii, a raportat eronat că se pare că în mașină era o bombă. Pe când cei trei se apropiau de periferia Gibraltarului, au surprins echipa de militari care se pregătea să îi aresteze. Ce a urmat rămâne controversat până azi.

Un documentar realizat de Thames Television (și care a putut fi urmărit și de telespectatorii români) prezenta martori care susțineau că au fost împușcați pe când se pregăteau să se predea. Militarii implicați au susținut că mișcările pe care cei trei le-au făcut indicau fie că se pregăteau să detoneze mașina, fie că erau gata să riposteze cu armele. Nu există dovezi că decizia de a-i împușca ar fi fost premeditată. Dacă ar fi fost așa, ar fi existat o versiune pregătită din timp pentru presă. Dar nu s-a întâmplat astfel și a rezultat o stare de confuzie totală. Într-un interviu acordat la scurt timp după incident, ministrul Apărării a declarat că s-a găsit o mașină plină de explozibili.

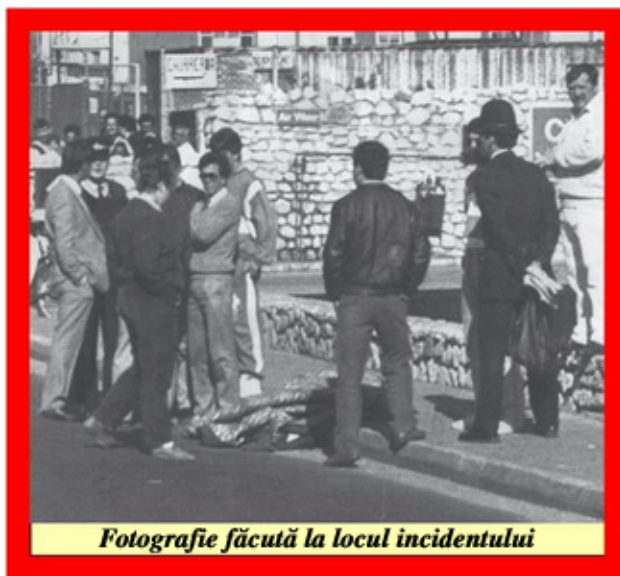
În aceeași zi, ministrul de Externe a oferit o altă explicație. El a spus că în timp ce cei trei teroriști se îndreptau către frontieră, forțele de securitate au avut impresia că se pregăteau să facă uz de arme, punând în pericol viața celor din jur. După ce au fost împușcați, s-a descoperit că nu purtau arme. El a adăugat că nu se descoperise nicio mașină cu explozibili. De fapt, la câteva zile a fost descoperit într-o parcare subterană un Ford Fiesta, în care se găsea o bombă cu 64 kg explozibil și muniție. S-a presupus că puseseră mașina Renault ca să ocupe un loc în parcare și la 8 martie urma să o înlocuiască cu Fordul.

Au început să curgă acuzațiile că cei trei fuseseră împușcați cu premeditare. Ulterior, Thames Television a nuanțat afirmațiile marturilor care spusese că cei trei atentatori nu făcuseră gesturi de amenințare. Docu-

mentarul ignora și rugămintea britanicilor către spanioli de a nu-i urmări pe cei trei, oferind telespectatorilor reconstituirea urmăririi pe care serviciile secrete spaniole ar fi făcut-o. O altă afirmație greșită a fost aceea că l-au identificat pe Savage încă de la intrarea în Gibraltar și l-au lăsat în pace. Comentatorul se întreba de ce a fost lăsată să treacă o mașină, care peste numai două ore devenea suspectă.

La 30 septembrie 1988, un juriu din Gibraltar a decis că forțele de securitate au acționat legal. Margaret Thatcher i-a scris Directorului general al MI5 și l-a rugat să transmită subordonaților lui mulțumirile sale. Documentarul Thames Television a avut însă un mult mai mare impact la public și a primit premiile pentru cea mai bună realizare din partea Broadcasting Press Guild și din partea British Academy of Film and Television Arts (BAFTA).

(Va urma)

Fotografie făcută la locul incidentului

La 31 decembrie 1966 își încetează valabilitatea vechile tabele pentru atribuirea de locuințe. Pentru întocmirea celor noi, solicitanții vor depune individual cereri la conducerile întreprinderilor sau instituțiilor, urmând ca delegații acestora să le înainteze centralizat la serviciile raionale de reglementare a spațiului locativ. Pensionarii, salariații casnici, cooperatorii cu munca la domiciliu, colaboratorii externi vor depune cererile la spațiul locativ al raionului unde domiciliază. Dacă într-o familie sunt mai mulți salariați, pe tabel poate fi trecut oricare, cu condiția ca solicitantul să anexeze adeverințe din care să rezulte că ceilalți nu sunt trecuți pe tabelele din unitățile respective.

La 16 mai la o serie de magazine cu autoservire s-a introdus servirea pe bază de comandă telefonică. Zilnic, între orele 06.30-11.00 se

primesc comenzile, iar cumpărătorul vine și le ridică la ora pe care o indică el. După o lună, la magazinul din Șoseaua Mihai Bravu nr. 95 nu s-a înregistrat nicio comandă; la fel la cel din strada Decebal nr. 1 și la cel din Bulevardul Republicii nr. 26. Nici la celelalte 14 unități nu a fost o activitate mai intensă. De ce? În timpul pierdut la telefon ca să dea comanda, cetățeanul poate merge liniștit la magazin și să-și aleagă mărfurile. Apoi, în momentul când se duce să își ridice comanda, se poate ca unele mărfuri să se fi terminat. Alta ar fi situația dacă magazinul ar asigura, contra unei taxe modice, transportul la domiciliu.

Măști seara, la cinematograful „Patria“ are loc premiera filmului *Serbările galante*, coproducție româno-franceză. A participat și actorul american de origine română Edward G. Robinson, aflat în vizită la București. Sala Comedia a Teatrului Național „I.L. Caragiale“ găzduiește premiera Teatrului Muncitoresc C.F.R. Giulești cu piesa *Cin-Cin*, de François Billeloux, în traducerea Soniei Filip și a lui Nicolae Minei, regia Horea Popescu.

În încheiere, două vești bune: vacile anului 2000 se vor hrăni, probabil, cu pilule, căci în Finlanda se studiază formula chimică a unui furaj sintetic, și în curând vom purta poate cu toții radioreceptorul și radiotelefonul nostru de mână. ■

**Imagine din prima partidă a dublei manşe
a finalei Cupei Campionilor Europeni
la volei masculin, disputată
între echipele româneşti Dinamo
şi Rapid, trofeu adjudecat de prima formaţie**

trei corpuri de clădiri. La Direcția Generală a Aviației Civile s-au stabilit caracteristicile pentru noul aeroport al Capitalei. Pista de decolare-aterizare va avea 3.500 m. Turnul de control va permite 40 de aterizări și decolări pe oră.

Sunt anunțate modificările la legea circulației. Se introduce semnul distinctiv pentru conducătorii începători și noile numere de înmatriculare pentru vehicule, în formatul 5-B-2346.

Începând cu data de 20 mai, I.T.B. organizează un sondaj general pe liniile de transport în comun pentru a obține datele necesare îmbunătățirii condițiilor de călătorie. Călătorii vor primi un formular la urcarea în mijloacele de transport în comun. Ar fi fost utile și alte măsuri. Astfel, în stația Carol Davila a autobuzului 37, călătorii se adăpostesc, atunci când plouă, în cabina telefonică. Nu ar putea I.T.B. să amplaseze, măcar în stațiile care nu își schimbă amplasamentul săptămânal, niște adăposturi care să-i ferească pe călători de intemperii? Pentru asigurarea transportului pe timp de noapte, tramvaiele sunt înlocuite cu vehicule pe pneuri. Vor exista 21 de trasee, ce vor pleca radial din Piața 1848. Se va asigura astfel o circulație pe timp de noapte și pentru locuitorii din Berceni-Sud, Drumul Taberei, Balta Albă. Vehiculele vor circula între orele 00.30 și 05.00. Legătura între cartiere o va asigura linia inelară 26 de tramvai, care va continua să circule și noaptea. Anul trecut s-a realizat experimental un autobuz articulat cu remorcă, care a circulat cu bune rezultate pe linia 37. Acum începe producția altor 30 de astfel de autobuze cu burduf. La I.T.B. s-au instalat, pe traseele tramvaielor 12, 26 și pe cel al mașinii 33, dispozitive care transmit la o instalație din dispecerat momentul trecerii vehiculelor prin dreptul lor.

În *Scânteia* din 4 mai, Vasile Drăguț scrie despre necesitatea protecției monumentelor istorice. Inventarierea,

Absolvenții clasei a XI-a de la Liceul „Gheorghe Șincai” își iau la revedere de la profesori

curajul de a gândi și a acționa citim convingerea acestor cititori ai culturii noastre moderne că opera lor valora prețul unei jertfe supreme. Dintre toți, Stolnicul pare să fi fost cel mai puternic stăpân de această convingere pentru că el a mers singur către temnița în care a fost sugrumat în zorile lui 7 iunie 1718. La 17 iunie, Universitatea Populară organizează cu prilejul Zilei Aviației un simpozion despre trecutul aripilor românești, la Sala Dalles. Între vorbitori, general-maior Gheorghe Negrescu (*Magazin istoric*, nr. 3/2004; 8/2009; 11, 12/2011).

În ziua de 10 iunie 1966, în aula Institutului de Științe Economice din Piața Romană are loc susținerea tezei de doctorat în economie a lui Decebal D. Urdea (*Magazin istoric*, nr. 11/2013) cu tema: „Contribuții la creșterea rolului și îmbunătățirea organizării finanțelor în silvicultură”; între referenții științifici, Vasile Modoran.

De la 1 iunie apare revista *Fotbal*, publicație săptămânală, 12 pagini în culori. Și un anunț surprinzător, pentru acele vremuri, din ziarul *România liberă*, din 15 mai: sunt indicate 11 adrese din Franța (toate din Paris) de unde se poate cumpăra ziarul.

În iunie, pentru unii școlari începe vacanța, pentru cei care termină clasa a XI-a începe

Au început filmările la filmul *Dacia*; regizorul Sergiu Nicolaescu și actrița franceză Marie-José Nat

GRECIA ANTICĂ

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1										
2										
3										
4										
5										
6										
7										
8										
9										
10										

ORIZONTAL: 1) Epopee atribuită lui Homer, care descrie călătoria plină de peripeții a lui Odiseu (Ulise), de la Troia la Itaca, oglindind, totodată, și moravurile specifice societății gentile grecești din secolele X-VII î.H. – Mijloc de trai! 2) Forma de organizare a Spartei până în secolul al V-lea î.H. – Demnitar ales cu atribuțiuni de control, la vechii spartani. 3) Domeniu în care își exercita atribuțiile zeul Eros – Așa cum erau pământurile Greciei, neajuns care a determinat marea colonizare din secolele VIII-VI î.H. 4) Caractere comune la Sofocle și Socrate! – Animal în a cărui blană era îmbrăcat Dionysos, zeul vinului și al viței-de-vie – Spate. 5) Orient – Colonie întemeiată de greci pe țărmul Mării Negre.

6) Numele italian al mai multor varietăți de viță-de-vie – Asia! 7) Cel mai important oraș al Greciei centrale, în epoca clasică – Sculptor grec (400/390-310 î.H.), considerat cel mai îndrăzneț și inovator al vremii sale. 8) Cap în Africa! – Orașel în Thailanda – În bloc! 9) Locuitor din Tesalia – Regiune muntoasă în N-V Greciei. 10) Poet tragic grec (525-456 î.H.), martor al mai multor bătălii purtate de greci, cum ar fi cele de la Maraton și Salamina – Articol (abr. uz.)

VERTICAL: Forma de organizare statală a Greciei Antice (pl., 2 cuvinte). 2) Populația liberă, la vechii greci, care nu făcea parte din aristocrație – Oraș-stat în vestul Asiei Mici, întemeiat de ionieni, în secolul al XI-lea î.H. 3) Inimă de bigot! – Țeavă – Scris de la început! 4) Hotărâre (reg.) – Român din Evul Mediu. 5) În cetel! – Fir – Călit la centru! 6) În capot! – Semilună! 7) Element aflat în continuă mișcare și schimbare, la filosofii greci, pe lângă apă și foc – Ziua care va veni. 8) Sculptor grec din perioada clasică (sec.V. cca 432 î.H.), prietenul lui Pericle și conducătorul lucrărilor grandioase inițiate de acesta pe acropola Atenei – La revedere. 9) Insulă grecească din Marea Egee unde a fost ridicată una dintre cele șapte minuni ale lumii antice – Populație indo-europeană, răspândită pe țărmul de Nord-Est al Mării Adriatice (sing.). 10) Zeul războiului, în mitologia greacă – Complex de exerciții fizice și de jocuri practicate de vechii greci și ajunse până la noi sub denumirea de „Olimpiadă“

Dicționar: UVA, LAUN, SART

Gheorghe BRAȘOVEANU

ȘEDINȚĂ LA P.N.T.

Continuăm prezentarea procesului-verbal al Ședinței Comitetului Central Executiv al Partidului Național-Tărănesc din 4 ianuarie 1938, păstrat în Arhivele de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace. Adresăm mulțumiri doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU pentru posibilitatea de a reproduce acest text.

Ei bine, partidul nostru de patru ani, de când a venit la guvern dl. Tătărescu, nu a făcut altceva decât să-și consolideze rândurile, să-și precizeze programul său politic, să-și arate devotamentul său față de Coroană și față de țară și în special să arate și să dovedească prin vorbe și fapte concludente că partidul nostru are suprema grijă de a apăra țara și Coroana și a pune regele în situația de a putea aduce judecăți drepte în ce privește chemarea la guvern.

De patru ani partidul nostru a făcut tot ce se poate omenște face ca să nu existe niciun dubiu în ceea ce privește lealitatea ținutelor sale atât în ce privește țara și Coroana, cât și în ceea ce-l privește pe rege.

Cu toate acestea, dacă un partid politic, în alegeri care s-au făcut, în fața persecuțiilor, a teroarei și a corupțiunii care s-a pus la cale în contra lui, dacă un partid a reușit să realizeze el singur peste 20% din voturi, dacă el a putut să adune cele mai multe voturi între partidele de opoziție și dacă guvernul cu toată puterea statului, cu toate mijloacele ilegale nu a putut să aibă, împreună cu partidele coalizate, decât 35%, pentru orice privitor obiectiv, trebuia să fie clar că opinia publică îl desemnează ca el să ia cârma țării.

Printr-o surprindere dureroasă s-a întâmplat însă altfel. Această surpriză dureroasă poate nu ar fi atât de îngrijorătoare, dacă ea n-ar fi o apariție repetată, așa zicând sistematică la noi.

În definitiv, orice muritor poate greși și o singură greșală care se face nu este motiv suficient ca omul să dea prea mult durerii, dar când din greșală se face un sistem, atunci durerea cu drept cuvânt se întărește și cu drept cuvânt toată grija noastră patriotică trebuie să se pună în funcțiune ca acest sistem să se termine odată (aplauze).

Domnilor, vă aduceți aminte că în 1930 eu m-am retras de la președinția guvernului Partidului Național-Tărănesc și am lăsat președinția pentru dl. Mironescu. Dl. Mironescu a ținut guvernarea 7-8 luni, spre mulțumirea tuturor, și în 1931 deodată s-a pronunțat criza.

Eu eram în străinătate și am fost chemat telegrafic acasă. Nimeni nu știa în realitate pentru ce a căzut guvernul.

În țară era liniște, în Parlament era liniște, guvernul stăpânea situația perfect, nu era niciun fel de nemulțumire între suveran și între guvern și cu toate acestea Guvernul a trebuit să-și dea demisia. Nici astăzi nu este încă precizat și numai foarte puțini știu pentru ce s-a întâmplat acest lucru prin surprindere neașteptată!

Atunci, onorat comitet, toată lumea vorbea de guvern Titulescu. Domnul Titulescu a fost chemat din străinătate. S-a discutat în opinia publică și s-a făcut atmosfera în jurul guvernului Titulescu.

Noi ne-am înțeles cu dânsul, partidul majoritar, că îi vom face posibilă o guvernare parlamentară.

Toate lucrurile erau în ordine, când într-un moment prin surprindere, într-o dimineață, auzim că guvernul îl face dl. Iorga cu dl. Argetoianu.

Nici astăzi nu știe lumea de ce s-a făcut așa.

Vă întreb pe dvs. și v-aș ruga să ne lămurii de ce a trebuit să-și dea demisia dl. Mironescu, de ce a trebuit dl. Titulescu să fie chemat acasă din străinătate, să fie ținută opinia publică în încordare, așteptând acest guvern, aprobând acest guvern și într-o clipă să fie numit guvernul Iorga-Argetoianu, care n-avea nici partid, nici program și nu era nici susținut, nici lansat de opinia publică?

Care a fost rezultatul?

(Va urma)

CUVÂNT DE DESCHIDERE AL GUVERNATORULUI BĂNCII NAȚIONALE A ROMÂNIEI, ACADEMICIAN MUGUR ISĂRESCU, LA CEA DE-A XXIV-A EDITION A SIMPOZIONULUI „CRISTIAN POPIȘTEANU“

Bine ați venit la Banca Națională a României, la cea de-a XXIV-a ediție a Simpozionului de istorie și civilizație bancară „Cristian Popișteanu“, manifestare pe care o organizăm în fiecare an pentru a marca ziua instituției noastre, de la a cărei înființare se împlinesc în această lună 136 de ani!

Atunci când ne gândim la o bancă, una dintre primele asocieri pe care le facem este aceea cu tradiția. La noi, în anul 1993, când a fost inițiat Simpozionul de istorie și civilizație bancară „Cristian Popișteanu“, după 50 de ani de comunism și economie centralizată, tradiția se pierduse atât pentru profesioniști, cât și pentru populația României. Atunci, noi, cei de la B.N.R., încurajați de profesorul Cristian Popișteanu, redactorul-șef al revistei Magazin istoric, ne-am asumat organizarea acestui simpozion cu intenția declarată de a redescoperi și de a împărtăși viitorilor funcționari bancari și, în egală măsură, viitorilor clienți ai băncilor, tradiția istorică a băncilor românești, rolul pe care ele l-au jucat în viața economică, socială și culturală a țării, precum și o percepție corectă asupra noului sistem bancar ce se forma în România.

În ce măsură am reușit mă gândesc că ar fi potrivit să discutăm anul viitor, când vom organiza cea de-a XXV-a ediție. Oricum, avem deja multe certitudini. În primul rând, faptul că Simpozionul „Cristian Popișteanu“ a devenit un model, acela al proiectelor culturale care nu sunt abandonate cu ușurință, așa cum se întâmplă adesea în lumea de astăzi. Apoi, zecile de comunicări științifice, susținute timp de peste două decenii în cadrul lucrărilor simpozionului, care au fost publicate în revista Magazin istoric și au ajuns astfel să fie larg popularizate, pentru că din fericire revista se vinde încă în toată țara, la un preț pe care și-l pot permite mulți oameni. Și, mai mult decât atât, pentru atragerea cititorilor tineri, de ani buni, lucrările simpozionului sunt postate pe site-ul revistei, unde pot fi accesate gratuit de toți cei interesați.

Așa cum Magazin istoric a făcut timp de aproape 50 de ani „istoria pe înțelesul tuturor“ și nu oricum, ci cu profesionalism, tot în acest fel credem că am reușit și noi, în cei 24 de ani de parteneriat cu revista, să redescoperim tradiția bancară din România de dinaintea anului 1947 și, în egală măsură, să prezentăm „pe înțelesul tuturor“ sistemul bancar actual.

Ediția din acest an este dedicată, în mod natural așa spune, împlinirii unui secol de la intrarea României în Primul Război Mondial, context în care Banca Națională a României a fost una dintre instituțiile direct implicate prin:

- finanțarea pregătirii militare încă din 1914;
- participarea funcționarilor săi pe front; în total 201 dintre aceștia au luptat cu arma în mână, iar 21 dintre ei și-au sacrificat viața pentru realizarea României Mari;
- odiseea tezaurului său de aur, aspect la care o să mă refer mai pe larg în cursul intervenției mele.

Vă doresc o zi interesantă și plăcută la Banca Națională a României!

DIALOG CU CITITORII

O CONTRIBUȚIE

Domnul ANGHEL JINGA, din Câmpulung-Muscel, ne-a trimis următoarele rânduri: Locuiesc în Câmpulung de peste 70 de ani. Localitatea este situată pe drumul național 73, Pitești-Brașov. Deoarece a mai trecut încă un an în care s-a aniversat Revoluția din 1989 și mulți și-au dat cu părerea despre „teroriștii din 1989”, unii că au fost, alții că nu au fost, vreau să relatez o întâmplare pe care am trăit-o în acele zile. Iată despre ce este vorba: cu câteva zile înainte de începerea evenimentelor mi-am comandat la un brutar din Dragoslavele cozonaci pentru Crăciun. Dragoslavele este o comună la 17 km de Câmpulung în direcția Brașov. Mulți dintre cei care citesc aceste rânduri știu că drumul Câmpulung-Brașov este una dintre posibilitățile de a trece din Muntenia în Ardeal, dar și în Moldova, pe ruta Brașov-Târgu Secuiesc-Oituz-Onești.

La 23 decembrie 1989, imediat după prânz, am plecat cu mașina personală spre Dragoslavele să-mi iau cozonacii. Imediat ce am ieșit din oraș, am văzut că sunt depășit de foarte multe autoturisme Dacia și Lada, mașini

obișnuite în vremea respectivă. Am fost foarte mirat pentru că pe vremea aceea, pe această porțiune de drum, rareori întâlneai cu un autovehicul, poate doar cu un camion care transporta lemne de la Rucăr la Câmpulung. De data aceasta, la o zi după arestarea lui Nicolae Ceaușescu, erau așa de multe mașini, că formaseră chiar o coloană. Am remarcat că mergeau cu viteză foarte mare, toate mergeau spre Brașov și aveau numerele județelor din nordul țării: MM, BN, BH, SV, BT. Eu mi-am continuat drumul spre cozonacii mei. Zilele au trecut. Regimul s-a schimbat viața a mers mai departe.

Nu mă hazardez să emit opinii personale. Afirm numai că tot ce am scris aici este doar adevărul și sper să publicați aceste rânduri ca o contribuție la scrierea corectă a istoriei noastre recente.

SOLICITARE

Domnul MIHAIL BARA, din Câmpia Turzii, ne scrie: Am 80 de ani și sunt abonat la revista *Magazin istoric*, încă din anul 1968. O parte dintre reviste le-am donat muzeului din localitate. Voiam să cunosc mai multe detalii despre

Războiul Balcanic, cine l-a început, cine l-a câștigat și dacă România a fost implicată în acest conflict militar?

Îi mulțumim domnului Bara pentru interesul acordat revistei noastre. În paginile revistei deja s-au scris mai multe articole pe această temă și vă putem ajuta cu câteva dintre numerele în care puteți să găsiți informațiile de care sunteți interesat: 7, 8/1993, 12/2003, 5/2011, 10/2012, 11/2013.

CERERI ȘI OFERTE

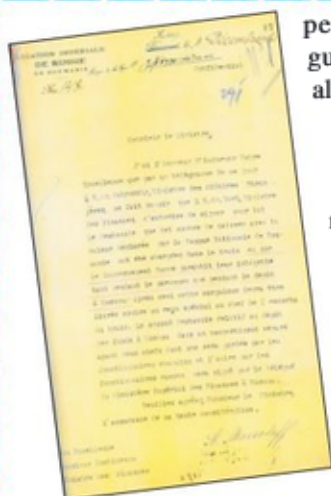
Domnul ION GR. ORĂȘANU oferă spre achiziție colecția completă Magazin istoric, 1989-2015, aflată în stare bună. Cei care sunt interesați îl pot contacta la numărul de telefon 0239.667.583 sau la adresa comuna Dudești, sat Tătaru, județul Brăila, strada Învățător Popa Ion, nr. 40.

Domnul MIHAI CRISTIAN oferă spre achiziție colecția completă Magazin istoric, aflată în stare bună, fiind legată în volume anuale. Cei interesați îl pot contacta la numărul de telefon 0736.263.197 sau la adresa: str. Valea Roșie, nr. 41, Baia Mare, județul Maramureș.

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356.

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Măcăineanu, nr. 1-3, etajul 3, camera 14, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea on-line a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele în format tiff sau jpeg pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești.

Scrisoarea lui A. Mosolov, reprezentant Rusiei în România, către E. Costinescu, ministrul român de Finanțe, 11 decembrie 1916

pe teritoriul singurului stat vecin aliat – Rusia?

Aceasta cu atât mai mult cu cât:

- Rusia sembase, în august 1916, alături de Franța, Anglia și Italia, cele două convenții de cooperare cu România în cadrul Antantei;

- Cele două familii regale erau în-

rudite, regina Maria fiind verișoară cu țarul Nicolae al II-lea;

○ mai precis, Maria Alexandrovna era fiica țarului Alexandru al II-lea și soră cu țarul Alexandru al III-lea, tatăl țarului Nicolae al II-lea; Maria Alexandrovna s-a căsătorit cu fiul reginei Victoria a Angliei, Alfred, duce de Edinburgh, din dinastia de Saxa-Coburg; cei doi au fost părinții reginei Maria (1875-1938).

- În 1914, în timpul vizitei efectuate de familia țarului la Constanța, subiect care o să fie dezvoltat în cadrul sesiunii de azi, a existat chiar proiectul, puternic susținut de ministrul de Externe rus Sazonov, realizării unei alianțe matrimoniale, prin căsătoria prințului Carol cu marea ducesă Olga, fiica cea mare a țarului, dar proiectul nu s-a îndeplinit, căci Olga ar fi declarat că nu vrea să-și părăsească țara;

- În decembrie 1916, A. Mosolov, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, a făcut un intens lobby pe lângă decidenții români și pe lângă regina Maria, dând garanții, în urma împrumuturilor primite de la ministrul de Finanțe rus, atât pentru transportul și depozitarea tezaurului la Moscova, cât și pentru revenirea acestuia în țară; evacuarea tezaurului la Moscova era considerată de partea rusă o garanție că

România, în condițiile dificile de pe front, nu va înceta lupta;

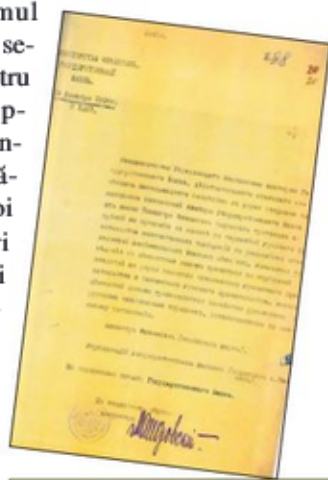
- Garanțiile ruse și predarea tezaurului Băncii Naționale a României către factorii de răspundere ruși se regăsesc în documente incontestabile, întocmite atât la Iași, la predare, cât și la Moscova, la primire, care poartă semnăturile și ștampilele reprezentanților guvernelor rus și român, precum și ai Sucursalei Moscova a Băncii de Stat a Rusiei și ale reprezentanților Băncii noastre Naționale; documentele au fost păstrate cu mare grijă de toți guvernatorii, indiferent de momentul istoric în care au condus această instituție;

- Când au luat decizia transportării tezaurului la Moscova, autoritățile române s-au consultat cu reprezentanții statelor Antantei, aflați și ei la Iași;

- În decembrie 1916, situația internă din Rusia nu anunța marea instabilitate care a urmat; de altfel, nici mai târziu, în toamna lui 1917, nimeni nu credea că va putea fi victorioasă acțiunea grupului bolșevic, pe care Constantin Coștescu, ministru plenipotențiar la Ministerul român al Afacerilor Străine, îl caracteriza, în august 1918, drept „facțiune fără importanță numerică, dar armată de o îndrăzneală nețărmurită și un spirit distructiv nemaicunoscut în istorie“.

- În schimb, în România ocupată, se întâmplau lucruri care dădeau de gândit:

○ În primul rând, la sediul nostru din Lipscani, unde au rămas doi directori delegați cu mandat de a efectua anumite operațiuni pentru public, autori-

Împrumutarea lui Kovalnițki, reprezentantul Băncii de Stat din Moscova, pentru a primi rezerva de aur a B.N.R., 14 decembrie 1916

BANCA NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI

UN SECOL DE LA EVACUAREA TEZAUURULUI LA MOSCOVA

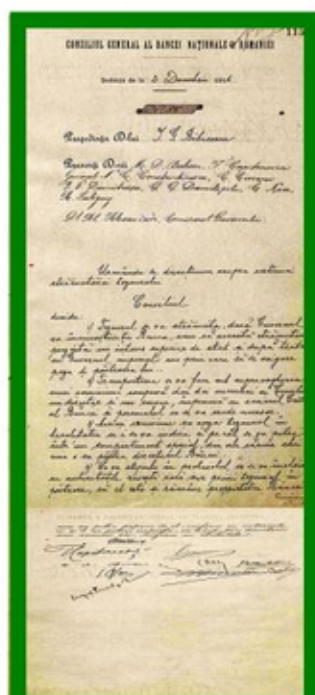
După doi ani de neutralitate, România a intrat în Marele Război prin declarația de război din 14 august 1916 (stil vechi) împotriva Austro-Ungariei. Din cauza luptelor purtate pe două fronturi și a înfrângerilor de la Dunăre, la 2 septembrie, Marele Cartier General Român a decis oprirea ofensivei în Transilvania.

Atent la evoluția fronturilor, în aceeași vreme Consiliul general al B.N.R. a hotărât, la rândul său, că trebuie să pună la adăpost rezerva metalică, reprezentată de cele 91,48 tone de aur, monede și lingouri, aflate în tezaurul său.

Având în vedere interesul opiniei publice pentru acest subiect, dar și faptul că în presă circulă destule idei eronate cu privire la rolul acestui tezaur, structura și proprietarul lui, cred că trebuie să precizez câteva aspecte.

Astfel, art. 35 al Statutelor B.N.R. prevedea că „Banca va trebui să aibă o rezervă metalică de aur de cel puțin 40% din suma biletelor emise de dânsa”. Așadar, dimensiunea rezervei metalice condiționa volumul de bancnote emise, era deci o avuție publică, „avutul nostru”, cum îi spunea guvernatorul I.G. Bibicescu în acei ani grei. Mai mult decât atât, în epoca respectivă, cine venea cu o bancnotă de 100 de lei la ghișeele din Palatul Lipscani, solicitând transformarea acesteia în aur, primea monede din aur în schimb. Și din acest motiv, cea mai mare parte a tezaurului Băncii era reprezentată de monede.

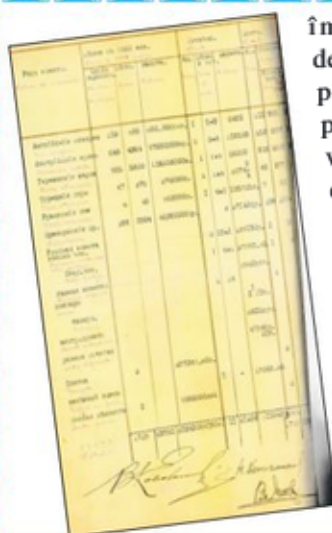
Prin urmare, această cantitate de aur era a Băncii, nu era a acționarilor și nu reprezenta depozite ale unor particulari.

Proces-verbal al ședinței
Consiliului general
al B.N.R., 2 decembrie 1916

Revenind la situația din 1916, la 6 septembrie 1916, a început evacuarea tezaurului la Sucursala B.N.R. din Iași și, în pofida discreției ce trebuia să însoțească această operațiune, bucureștenii au observat că se întâmplă ceva, așa cum aflăm din memoriile lui V.Th. Cancicov, care nota că a văzut pe Calea Victoriei „camioane-automobile” încărcate cu lăzi, în care era tezaurul Casei de Depuneri și Consemnațiuni și că același lucru se întâmplă și la Banca Națională, deoarece „camioane încărcă la intrările din dos”. Însoțit de directorul Căpitănovici, de cenzorul Saligny, de mai mulți funcționari și de o puternică gardă militară, tezaurul a ajuns la Iași la 9 septembrie 1916.

Drama României din toamna anului 1916 era însă abia la început, căci a urmat abandonarea Bucureștiului și transferul tuturor instituțiilor la Iași, inclusiv al Băncii Naționale, începând cu 14 noiembrie 1916. În pragul iernii, cu două treimi din teritoriul național ocupat, cu o armată care trebuia să se refacă și cu o importantă parte a populației plecată pe drumurile bejeniei, guvernul a considerat că trebuie să pună la adăpost tezaurul Băncii Naționale. Și unde altundeva îl putea transfera decât

Altă pagină a Protocolului semnat cu prilejul inventarierii tezaurului B.N.R. depus în Sala Armelor, la Kremlin, 16 februarie 1917

împuternicirea deplină necesară pentru a semna protocoalele privitoare la evacuarea în Rusia a valorilor aparținând Băncii Naționale și altor instituții publice din România“;

● Și de această dată, s-au semnat și s-au ștampilat protocoalele de predare-primire de către reprezentanții

Ministerului de Finanțe rus și reprezentanții Băncii de Stat a Rusiei;

● Peste o jumătate de an însă, autoritățile bolșevice au confiscat tezaurul României, inclusiv tezaurul Băncii Naționale, declarându-l „intangibil“, dar asumându-și „răspunderea de a păstra acest tezaur pentru a-l preda în mâinile poporului român“;

● În anii 1935 și 1956 au fost restituite o parte dintre arhivele și bunurile cu valoare istorică și artistică ce fac parte din patrimoniul cultural al României.

● În iunie 1935, 212 dintre lăzile venite din Rusia pe ruta Moscova-Odessa-Constanța-Gara Obor au fost predate Băncii Naționale a României; în aceste lăzi au fost:

- bilete de bancă de 1, 2 și 100 de lei și clișeele lor;
- cerneluri tipografice, hârtie pentru tipărirea bancnotelor, un aparat de numerotat, clei;
- hârtii de valoare, inclusiv dintre cele depozitate de particulari la B.N.R., dar pentru care fuseseră deja emise duplicate, și documente de arhivă;

● Printre altele, în 1956, s-a întors în țară și poate fi astăzi văzut la Muzeul Național de Istorie celebrul tezaur cunoscut sub denumirea „Cloșca cu puii de aur“ (19,763

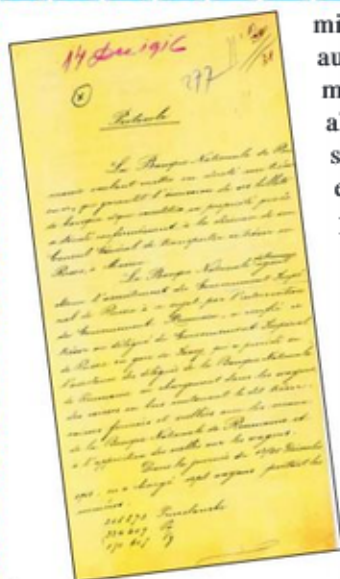
kg). Dar în niciuna dintre aceste două restituiri n-a fost vorba de Tezaurul Băncii Naționale a României. Or, nerestituirea acestuia a avut consecințe dintre cele mai grave asupra economiei noastre interbelice:

- a contribuit la suspendarea convertibilității monedei naționale, leul;
- a obligat statul român să solicite un masiv împrumut extern pentru a realiza stabilizarea monedei în anul 1929; potrivit lui Mihail Romașcanu, în 1934, valoarea actualizată a tezaurului aflat în Rusia reprezenta 2/3 din produsul net al Împrumutului de Stabilizare 7%, fiind bine cunoscut că efortul de rambursare a acestui împrumut a împovărat economia României și, în condițiile Marii Crize Economice, a determinat, printre altele, la începutul anului 1932, suspendarea *de facto* a convertibilității leului;
- a determinat Banca Națională a României să cumpere în perioada interbelică, la prețul pieței, aproape întreaga producție de aur internă;
- Dacă în cazul restituirii din 1956 știm

că s-au purtat negocieri între cele două partide frățești și că gestul era unul de bunăvoință al Uniunii Sovietice față de așa-zisul regim popular din România, motivația gestului făcut în 1935 de Stalin, care n-a dat nimănui nimic niciodată, nu ne poate fi cunoscută, doar dacă nu cumva U.R.S.S. avea mare nevoie de res-

Ultima pagină a Protocolului semnat la Iași de S. Poklowski-Koziell, Nicolae Titulescu și reprezentanții B.N.R. pentru al doilea transport de valori trimise la Moscova, 27 iulie 1917

**Protocolul încheiat la Iași
la 14/27 decembrie 1916,
cu ocazia încărcării tezaurului
Băncii Naționale în tren
(prima pagină)**

militare germane au rechiziționat mai întâi etajul I al Palatului Lipscani, apoi și etajul al II-lea, pentru ca, în cele din urmă, să impună sechestrul asupra Băncii; e clar că și tezaurul ar fi avut aceeași soartă și că nu ar fi fost posibilă nicio acțiune de apărare a acestuia, câtă vreme, încă din decem-

brie 1916, Constantin Băicoianu, unul dintre cei doi directori-delegați, a fost arestat, fiind ridicat de un agent din biroul său de la Banca Națională. Vina lui Băicoianu a fost aceea că a redactat un memoriu de protest împotriva devalorizării valutei naționale de către noile autorități;

- Nici bijuteriile bucureștenilor n-au fost ferite de interesul ocupanților, care au dat o ordonanță prin care anunțau că „toate obiectele ce sunt ascunse vor fi confiscate fără bon de rechiziție, în cazul găsirii lor de organele militare”; cunoscutul istoric de artă Virgiliu N. Drăghiceanu, secretarul Comisiei Monumentelor Istorice, consemna revoltat în memoriile sale: „Va să zică, toată averea noastră la dispoziția și discreția autorităților militare. Ne temem de bijuterii, argintării, bani. Începem o goană nebună tocmai pentru găsirea unor ascunzători. Regretăm timpurile când arhitecții noștri aveau prevederea să le execute în bolțile pivnițelor, în pereții zidurilor sau în planșeele caselor”.

Prin urmare, iată de ce, în decembrie 1916, au plecat către Moscova 1.738 de casete cu aur ale B.N.R., în valoare de aproximativ 315 milioane lei (cifra exactă – 314.580.456,84 lei), adică 91,32 tone, care au fost încărcate în 17 vagoane de tren.

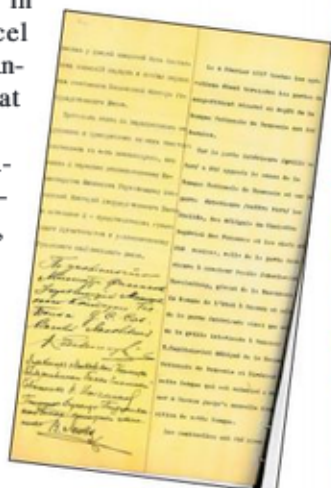
- Conținutul casetelor a fost inventariat la Moscova între 9 ianuarie și 16 februarie, prilej cu care a fost redactat un nou protocol, în patru exemplare, în limbile rusă și franceză;

- În aceeași zi de 16 februarie 1917, membrii delegației B.N.R. care au însoțit tezaurul trimiteau și ei o scrisoare din Moscova în care relateau cum a avut loc inventarierea și precizau că „redacțiunea atât a primului proces-verbal, cât și a protocolului final s-a făcut de Delegațiunea Guvernului Rus, care a ținut a-și rezerva această onoare”;

- La vremea respectivă, conducerea Băncii Naționale a României a apreciat în mod deosebit sprijinul autorităților ruse, trimițând scrisori de mulțumire și luându-se în considerare chiar decorarea funcționarilor Băncii de Stat a Rusiei implicați în primirea și păstrarea tezaurului B.N.R.;

- În iulie 1917, a plecat al doilea transport: în trei vagoane de tren au fost încărcate 188 de casete ale Băncii Naționale, care cuprindeau: aur, în valoare de 574.523,57 lei, adică 0,16 tone, și „titluri, efecte, valori, depozite, parte din arhive și cărți, actele sale”; astfel, în total, în primul și în cel de-al doilea transport s-au aflat 91,48 tone aur;

- Și de această dată, ministrul Rusiei, Stanislaw Poklewski-Koziełł, a comunicat ministrului nostru de Finanțe, Nicolae Titulescu, că „am primit din partea guvernului meu

**Protocolul semnat cu prilejul
inventarii tezaurului B.N.R.
deus în Sala Armelor,
la Kremlin, 16 februarie 1917**

TRANSILVANIA ÎNAINTE ȘI DUPĂ PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

În anii din urmă, dar cu intensitate sporită cu cât ne apropiem de anul 2018, se vehiculează în mass-media felurite „idei noi” despre români, despre trecutul românesc, despre România ca țară: românii sunt „altfel”, adică mult mai răi decât alții; trecutul nostru este complet maculat, plin de crime și acte rușinoase, pătrunse de lașitate; România s-a „românizat” târziu și forțat, fiind o țară mozaicată secole la rând; românii transilvăneni nu au vrut unirea cu Țara la 1918, fiind pătrunși de forța civilizatoare și de superioritatea culturală a Austro-Ungariei, monarhia dunăreană model; unirea a fost făcută de un grup de intelectuali cam naționaliști etc.

Toate acestea nu au nimic de-a face cu cercetarea riguroasă și științifică a izvoarelor istorice și cu metoda istorică de lucru, fiind rodul unor impresii, puse în pagină în manieră literar-eseistică. Românii și-au făcut în anul 1918 o țară nouă, căreia i s-a spus „România Mare”, deși ea era România potrivită, nici mare și nici mică. Zic „țară nouă”, fiindcă țări vechi românești aveau românii de mai bine de o mie de ani, de când se formaseră ca popor. România modernă era o țară de țări!

În august 1916, România declara război Austro-Ungariei, în conformitate cu înțelegerile secrete semnate cu Antanta. De regulă, se știe că abia acum, cu doi ani mai târziu decât alți europeni, au intrat românii efectiv în luptă. Fals! Mai mult de jumătate dintre români s-au aflat în război, fără voia lor, încă din 1914. E vorba de românii din Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș, Bucovina, Basarabia, Serbia etc. Acum încep și dramele multor militari români transilvăneni, bănățeni, crișeni, maramureșeni etc., obligați să lupte contra româ-

nilor din Regat, drame sublimite literar de Liviu Rebreanu în *Pădurea spânzuraților*, dar și de alții, prin alte mijloace. Anul 1918, cu puține umbre și cu multe lumini, a adus împlinirea statului național român. Menționăm că în acei ani – 1918 și precedenții – s-au pregătit destrămarea imperiilor multinaționale și emanciparea popoarelor frustrate după secole de asuprire. Astfel, din vechile imperii rus, german și austro-ungar, s-au născut ori au renăscut în forme noi Polonia, Cehoslovacia, Regatul sârbilor, croaților și slovenilor (numit, din 1929, Iugoslavia), România, Austria, Ungaria, Germania, țările baltice. În cazul României, situația este similară, dar și deosebită în raport cu exemplele menționate. În vreme ce viitoarea Iugoslavia și Cehoslovacia erau state multinaționale, Austria și Germa-

nia state naționale federale, Ungaria, România, Polonia, Lituania, Letonia, Estonia etc. erau state de tip național unitar, cu majorități absolute deținute de popoarele care le dădeau numele.

Toate aceste schimbări fundamentale, așa cum nu mai cunoscuse harta Europei

Liviu Ciulei și Victor Rebengiuc,
în ecranizarea romanului *Pădurea spânzuraților*

independența proclamată la 9-10 mai 1877 se referea doar la 120.000 de km pătrați, adică la cu ceva mai mult de o treime din suprafața României Mari. Firește, independența României de la 1877 a fost foarte importantă și pentru românii din Dobrogea, Transilvania, Banat, Crișana, Sătmăr, Maramureș,

Bucovina și Basarabia (ei s-au și jertfit pentru această independență a țării-mamă!), dar nu i-a atins direct și imediat atunci, fiindcă erau cuprinși în alte state.

In fine, am văzut scris și că ziua de 1 decembrie nu este potrivită ca sărbătoare, fiindcă în acel moment din an este iarnă și frig, iar românii vor să meargă la iarbă verde când sunt veseli! Este rizibil! Și Crăciunul pică iarna, când este frig. De ce să nu-l mutăm, după o astfel de logică, mai spre vară!?

Toate datele de care dispunem în prezent arată că majoritatea românilor a dorit unirea Transilvaniei cu România și că a exprimat ferm acest lucru, la nivelul exigențelor democratice de atunci. Mai mult, comunitatea internațională a apreciat actul de voință națională a românilor, formulat în anul 1918, și a recunoscut realitățile decise de români. Atunci când a fost posibil, mai ales în Bucovina, dar și în Basarabia și Transilvania, minoritățile au fost întreabate, iar unii membri ai lor au și susținut apartenența la România.

„Noile puncte de vedere“ evocate mai sus nu sunt fabricate acum – când se apropie sărbătoarea centenarului Marii Uniri –, dar nici nu se reciclează acum din pură întâmplare. Acestea au o lungă istorie în urmă. Pe de o parte, ele provin din arsenalul naționaliștilor revizionisti (mai ales unguri), care au cultivat mereu, în secolul care a trecut de la 1918, ideea

Vasile Goldiș, Miron Cristea, Iuliu Hossu, Alexandru Vaida-Voievod și Caius Brediceanu, reprezentanții Consiliului Dirigent al Transilvaniei care i-au adus regelui Ferdinand Actul Unirii

„nedreptății istorice“ făcute Ungariei de către marile puteri, care ar fi dat cadou României „înapoiate și balcanice“ înfloritoare provincie numită Transilvania, „iluminată“ timp de un mileniu de „civilizatorii Bazinului Carpatic“, adică de unguri. Pe de altă parte, după crearea de către Moscova leninistă a

unei secții a partidului său comunist la București, în 1921, periodic, mai ales cu ocazia meteoricelor congrese ale acestei formațiuni politice de extremă stângă, se dădea cuvânt de ordine comuniștilor români să lupte pentru destrămarea României, denumită „stat imperialist, multinațional“.

Vreau să închei cu un citat celebru, atribuit celui de-al 16-lea președinte american, Abraham Lincoln, acela care a plătit cu viața pentru încrederea în forța perenă a poporului său: „Poți să-i prostești pe unii oameni tot timpul și pe toți oamenii un timp, dar nu poți să-i prostești pe toți oamenii tot timpul“. Chiar dacă nu am fi făcut nimic memorabil și util, de-a lungul ultimului mileniu, în acest colț de lume, decât limba română și România, și tot am fi demni de demnitate! Un petic de hartă a lumii – la fel de întins precum Regatul Unit de astăzi – se cheamă încă România, iar dicționarul tezaur al limbii noastre are aproape 200.000 de cuvinte, explicate în 37 de volume! El este comparabil cu dicționarele limbilor engleză, franceză sau germană. Ce puteam face mai mult? Dar înainte să ne recunoască alții meritele, se cuvine să ni le cunoaștem noi și să ne purtăm ca atare, adică pătrunși de onoare și demnitate.

**Academician Ioan-Aurel POP,
Rectorul Universității „Babeș-Bolyai“,
Cluj-Napoca**

din Evul Mediu încoace, s-au înfăptuit după reguli precise, agreate de comunitatea internațională, și au fost apoi aprobate (cu anumite ajustări, acolo unde au decis puterile învingătoare) prin Conferința de Pace de la Paris, din anii 1919-1920.

Este natural ca, în contextul secolului discurs de atunci, să aibă loc diverse discuții și interpretări istoriografice, specifice unei societăți democratice. Aceste împrejurări nu justifică însă în niciun fel anumite generalizări nesusținute de surse, prin care opinia publică să fie dezinformată, derutată și împinsă spre mesaje ale propagandei antiromânești, sub pretextul obiectivității. Cele mai multe dintre aceste „noi interpretări“, „punerii la punct“ și „demitizări“ fac parte din arsenalul naționaliștilor și șovinilor revizionisti, pe de o parte, iar pe de alta, din ideologia internaționalistă bolșevică și sovietică, aceea care pretindea că România era un „stat imperialist“ și „multinațional“, format din „petice“ și îndreptat împotriva intereselor „poporului român muncitor“, „amăgit de „burghezia acapatoare“ etc.

Prima teză relansată este aceea că românii transilvani, influențați de „cultura superioară maghiară“, ar fi preferat să rămână în granițele Ungariei (care nici nu exista atunci ca subiect de drept internațional!), trăind în egalitate cu ungurii și bucurându-se de o largă autonomie etc. Faptul este pur și simplu neadevărat nu

numai pentru că nu este dovedit (ca fenomen de masă) de nicio sursă credibilă, ci și pentru că se bazează pe premise false.

O altă teză falsă este aceea că unirea nu s-a făcut în chip democratic, ci doar prin voința elitei, adică a unui grup de intelectuali unioniști exaltați. Unirea Transilvaniei s-a făcut prin votul a 1.228 de delegați oficiali, aleși de adunări convocate special, în sate, orașe, organizații politice, bisericești, culturale, profesionale etc.

O altă idee anacronică exprimată în acord cu dreptul internațional de astăzi și nu cu cel de-acum o sută de ani este aceea că, la 1918, în Transilvania și Ungaria nu au fost consultate minoritățile.

Un prilej de condamnare, de către unii, a unirii este și faptul că anumite decizii adoptate atunci – prin Rezoluția Marii Adunări Naționale – nu s-au respectat, iar referirile se fac mai ales la autonomia Transilvaniei și la drepturile minorităților. Acest fapt real în cea mai mare parte nu are însă nicio legătură cu legitimitatea unirii, cu actul unirii în sine, care a fost înfăptuit în acord cu principiile general recunoscute.

O altă găselniță de criticat este data sărbătorii naționale a României, ziua de 1 Decembrie.

La 1 decembrie 1918, s-ar fi unit doar o singură provincie – Transilvania –, pe când România era veche, mare și independentă

de mai înainte. Trebuie observat că teritoriile unite la 1 decembrie reprezintă circa 40% din suprafața și din populația României actuale și nu un quantum infim, cum s-a insinuat.

Apoi, se spune și scrie des că mai importantă decât unirea de la 1 decembrie ar fi independența de la 1877. Numai că

Fotografie realizată de Samoilă Mârza, la 1 decembrie 1918, și un credențional

lor. La 6 iulie 1915, un soldat îi scria soției: „Mult doriți ai mei soție și dragul meu prunc eu al vostru dorit Ioan vă fac cunoscut că până la facerea acestei mică epistolă mă aflu în cea mai deplină sănătate care sănătate v-o poftesc și dumniilor voastre... Vă poftesc voie bună și sănătate ție soție dragă și la pruncuțu meu“.

Itemă recurentă o constituie raporturile dintre soți, subiect cvasiprezent alături de acela al copiilor, interogațiile sau explicațiile fiind exprimate în dubla ipostază, a soțului, interesându-se de soarta acestora, ori în aceea a soției relatându-i în formule șablon și în puține cuvinte situația deloc comodă a ei și a copiilor: „Până la facerea acestei mică epistolă mă aflu sănătos și care sănătate o am eu ți-o poftesc și ție iubită soție și la pruncuțu de la bunul Dumnezeu și te rog iubită soție să faci bine să-mi scrii o carte că mi tare dor de tine și de pruncu că eu sunt tare departe și vă poftesc voie bună de la bunul Dumnezeu“.

În timpul Marelui Război, muncile agricole în mediul rural erau efectuate preponderent de femei, bătrâni și copii, randamentul a scăzut, iar producția de cereale s-a diminuat treptat, încât spre sfârșitul războiului foametea amenința să devină un veritabil inamic pentru populația civilă, dar și pentru

armată. Iată o scrisoare relevantă a unei soții către soțul soldat: „Să știi dragă Nicolae că cucuruzu îi tare frumos și acuma mi-s la secerat, tu dragă nu te năcăji că m-am dus la săcerat că eu vreau să câștig pentru aia zic numai sănătoasă să fiu și pe tine să știu că ești viu și la noi tare și dulcele meu greu mi mie că mi-aduc aminte că de trei ani tot fără tine secer și eu aș fi vrut să fi fost cu tine dacă nu ai venit acuma acasă barem la toamnă să-mi ajuți la cucuruz. Și m-ai întreat de lucru tare mult lucru decum am ieșit la sapă n-am stat acasă numa și am mers la seceră eu mi-s tare muncită de lucru Nicolae n-am lucrat nici când am fost spuză cât lucru acuma, nu-i bai că dacă vii tu atunci știu că nu mă mai lași să lucru. Te sărut cu toată inima mea barem în carte că cu gura mi-s departe, servus Nicolae“.

Din această perspectivă, a raporturilor între sexe, experiența traumatizantă a războiului le-a insuflat femeilor, prin multele și variatele roluri jucate de acestea în cei mai bine de patru ani de război, mai multă încredere în forțele proprii, în posibilitățile de a duce singure povara gospodăriei, făcându-le conștiente de valoarea muncii depuse, ceea ce le-a redus dependența de bărbați. Experiența războiului a schimbat percepția femeilor despre ele însele și locul lor în so-

cietate, dar și viziunea societății asupra femeii. Desigur, este greu de cuantificat în ce măsură Primul Război Mondial a fost un punct de turură pentru femeile din România și, implicit, din Transilvania, dar cu siguranță multe dintre ele au privit relațiile de gen în perioada interbelică dintr-o altă perspectivă; cert este că a crescut ușor rata divorțurilor în

„N-am lucrat nici când am fost spuză cât lucru acuma“

VIATA DE DINCOLO DE MOARTE ÎN TIMPUL MARELUI RĂZBOI. STUDIU DE CAZ: TRANSILVANIA

Primul Război Mondial a afectat la nivel public viața economico-socială sau politico-militară, dar în egală măsură și viața privată a oamenilor, a celor de acasă, dar și a celor de pe front. Drame personale și familiale dintre cele mai diverse s-au înregistrat de-a lungul războiului, viața întrerupându-și mersul ei firesc încă de la decretarea mobilizării.

Lacrimile mamelor și ale soților au început să curgă, anticipând tragediile care vor urma și de care zeci de mii dintre ele vor fi afectate în timpul războiului.

Mulți istorici români au redactat sinteze, au editat volume de documente și memorialistică, instrumente de lucru care rezistă trecerii timpului, despre istoria politico-diplomatică sau cea militară. Problemele demografico-sociale, cele referitoare la familie etc. au rămas în general în afara cercetării istorice din România, în timp ce în istoriografia universală s-a conturat de decenii acea direcție numită istoria culturală a Marelui Război, care s-a aplecat asupra familiilor rămase acasă, asupra vieții cotidiene a soldaților din tranșee etc.

Copiii au devenit instrumente ale statului, fiind dovezi ale influențării părinților de către ei, participând la colectarea de bunuri și aur/bijuterii, la parade, la munca de război activă. Activitatea lor liberă și cea de la școală au fost transformate în muncă pentru patrie. Ei au fost făcuți să simtă că este obligația lor să nu se

Carte poștală ce a circulat în Imperiul Austro-Ungar,
adaptată vremurilor de război

plângă de stomacul gol, ci să aprecieze marele sacrificiu al taților/fraților pentru ei, astfel încât și ei să facă tot ce este posibil ca victoria să fie obținută.

Nu de puține ori, cei de acasă, mai cu seamă oameni aparținând unor categorii socio-profesionale ce își puteau permite acest lucru, făceau fotografiile ale copiilor pe care le expediau celor aflați pe front cu scopul de a le ridica moralul și a întreține sentimentele de iubire ale adulților pentru odraslele lor. Firește că pentru soldații aflați în linia întâi, de multe ori des-

părțiți cu lunile sau chiar cu anii de membrii familiei, aceste poze ale copiilor le ofereau o mângâiere și o îmbărbătare în lupta cu inamicul. Aflați în tranșee, bărbaii au lăsat să le scape în scrisori niște slăbiciuni, arătându-se îngrijorați de soarta copiilor. Oricum, nu puține cărți poștale trădează starea emoțională a părinților aflați departe de copii

FUNCTIONARI B.N.R. ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL JURNALUL DE FRONT AL LUI ȘTEFAN CONSTANTINESCU

„În noaptea de 14 spre 15 august 1916: MOBILIZAREA GENERALĂ A ARMATEI ROMÂNE. Eram în București, [...] 14 august, seara, mare manifestație în fața Palatului Regal, a vorbit Jean Th. Florescu, coruri patriotice, urale, entuziasm“ – așa își începea Ștefan Constantinescu însemnările de război.

Până de curând despre autorul acestor rânduri știam doar că s-a numărat printre funcționarii Băncii Naționale a României care și-au jertfit viața în luptele din vara anului 1917. Numele său se regăsește pe placa de piatră albă, dedicată de conducerea Băncii eroilor funcționari. Din documentele păstrate în arhiva Băncii am putut afla că Ștefan Constantinescu era născut la 18 februarie 1891, la Brăila, într-o familie cu șapte copii, cinci frați și două surori. Era absolut al Liceului „Nicolae Bălcescu” din orașul natal și al Școlii Comerciale Superioare din Galați, iar în 1916 era student în ultimul an la Academia de Înalte Studii Comerciale din București. În perioada 1 octombrie 1909-1 octombrie 1912, personajul nostru a lucrat la Banca Populară „Alexandru Ghica” din Alexandria; începând cu 1 octombrie 1913 era „țitor de registre” la Serviciul scontului din B.N.R., cu un salariu de 200 de lei pe lună. Documentele amintite ne mai spun că Ștefan Constantinescu era sublocotenent în rezervă, necăsătorit, fără avere și avea domiciliul în București, pe Calea Moșilor. Portretul tânărului funcționar a fost întregit cu ajutorul fotografiilor și însemnărilor

de război, publicate de Nicolae Constantinescu, nepot al eroului nostru (<http://www.europeana1914-1918.eu/ro/contributions/6610>).

Ștefan a fost rănit în luptele din Dobrogea, în anul 1916. Refăcut, a cerut să revină pe front. „Fusese sfătuit să treacă de la infanterie la administrație. N-a vrut – își amintea fratele său, Gheorghe Constantinescu. La infanterie am făcut armata, la infanterie rămân. Ce-o fi o fi, eu nu schimb”. În vara anului 1917

a fost împușcat mortal lângă Adjud. A fost avansat la gradul de căpitan post-mortem, osemintele i-au fost depuse în Mausoleul Eroilor Neamului de la Mărășești.

*Frații Constantinescu în anul 1915
Mircea, Virgil – în picioare;
Gheorghe, Ștefan, Nicolae – așezați
www.europeana1914-1918.eu*

Insemnările sale cu creionul acoperă 36 de file dintr-un carnetel pentru ordine de luptă. Cuprinse

în intervalul 14 august-20 octombrie 1916, evenimentele povestite reconstituie călătoria inițiată de-a lungul căreia tânărul funcționar a devenit ofițerul ce nu va pregeta să revină în prima linie a frontului.

Cu ajutorul însemnărilor se poate urmări drumul parcurs de Ștefan Constantinescu de la plecarea din București spre Brăila natală, în urma mobilizării generale, până la întoarcerea în orașul natal la jumătatea lunii octombrie 1916.

anii primului deceniu interbelic.

Nu de puține ori, din scrisori se desprinde o altă dimensiune a existenței cotidiene din acele vremuri, cea biologică. Rămase singure prea multă vreme, soțiile și-au exprimat în diverse forme nevoia de a avea relații sexuale firești cu soții lor, nu de puține ori soțiile exprimându-și nerăbdarea reîntâlnirii, chiar și fugare, a soților: „Și dumneata să faci bine să-mi scrii carte să știu că ce mai faci și cumva dacă te alege la marș companie să-mi trimiți carte să vin la dumneata că eu vreau să vin la dumneata la 3 Maiu să mai povestim și să ne mai iubim...“. Atare atitudine este explicabilă dacă ținem cont de faptul că existau în Transilvania numeroase soții care și-au onorat cu cinste legămintele conjugale și care după luni și ani de absență a soțului de acasă își doreau să întrețină relații sexuale cu ființa iubită și legiuită. Un alt exemplu în legătură cu acest aspect al iubirii conjugale și al nevoii satisfacerii necesităților fiziologice, într-o formulare cât se poate de evidentă: „Domnica zice că să-i scrii o carte când să vie la tine că tare i dor de tine, te-ar juca da ești departe da a tomi Dumnezeu de îți fi și aproape și Domnica ar vre să te țâpi pă o noapte acasă să te culci cu ea în pat...“. Desigur, din alte cărți poștale, dorințele sexuale răzbat mai camuflat, strecurate în versuri improvizate la repezeală, dar care lasă să se întrevadă adevăratele intenții ale expeditorului: „Țucu-te soțu cu dreptate, îmi mai scrie câte-o carte, n-o scrie să mă supăr, c-o scrie să mă bucur, țucu-te cu pe tine că amu nu mă țuca nime“.

Războiul a provocat la nivelul familiei și al relațiilor de gen mutații care au fost cu siguranță mai ample decât am reușit să inventariem noi, principalele mutații demo-

Cei rămași acasă așteptau vești de pe front

grafice care au survenit în acea perioadă fiind vizibile imediat sau s-au manifestat secvențial în anii ce au urmat. În ceea ce privește căsătoria și moralitatea cuplului, acestea au fost influențate în mod vizibil de starea de război, oamenii reacționând în mod complex în fața provocărilor noului cadru în care se desfășura viața de zi cu zi, atât pe front, cât și acasă. Mobilitatea sporită a populației, cu precădere a celor mobilizați în acei ani, a fost de natură să contribuie la „contaminarea“ unor largi segmente de populație cu practici, atitudini și sentimente care cu greu ar fi putut fi sesizate în condițiile normale de pace și ale unui orizont mental tradițional.

Ceea ce nimeni nu poate nega că s-a petrecut în acei ani este un început al destructurării autorității absolute în familie a bărbatului, cu tendința femeii de a-și câștiga dreptul la egalitate. După ce bulversarea creată de război a fost treptat „anihilată“, societatea transilvană și-a reintrat oarecum în normal, patriarhalismul și valorile aferente masculinității și-au reintrat în drepturi, mai cu seamă în mediul rural.

**Prof. univ. dr. Ioan BOLOVAN,
Universitatea „Babeș-Bolyai“
și Academia Română**

Centrul de Studii Transilvane Cluj-Napoca

pe drum, la picior, a doua oară la Brăila. Din gât i-a fost extras un glonț pe care îl asemena cu „o bilă de plumb cu care mă jucam când eram copil“. În spital a urmărit cu febrilitate mersul evenimentelor de pe front, salutând cu entuziasm „manevra“ de la Flămânda.

La sfârșitul lunii septembrie, personajul nostru a fost externat. „Mi s-a părut foarte curios când m-am văzut acasă. Eram așa de slab că trebuia să stau mai mult în pat. Când mi-am văzut hainele cu care venisem după front, m-am îngrozit: erau numai sânge.“

Deoarece partea stângă a feței rămăsese paralizată, continuarea tratamentului îl readuce la București.

„[...] M-am prezentat doctorului Toma Ionescu la Colțea. Acesta când m-a văzut strâmb cum eram la față m-a întâmpinat astfel: «Domnule, eu te sfătuiesc să te întorci așa cum te afli pe front. Când te vor vedea bulgarii au să fugă mâncând pământul de spaimă. Au să zică că d-ta ești falcă-n cer...»“. În scurta vizită la B.N.R., colegii și directorul George G. Danielopolu, cel care două luni mai târziu va însoți tezaurul Băncii la Moscova, îl întreabă despre război.

Veștile de pe front nu erau însă bune. Trupele române se retrăgeau. La 15 octombrie, răniții au fost evacuați din București spre Moldova. Ștefan Constantinescu s-a oprit o vreme în orașul natal, despre care spunea: „Nu mai era Brăila orașul meu iubit așa cum îl lăsasem. Furnicau trupe în toate direcțiile și fără nicio direcție [...] Dar aceste frânturi de armată și cărduri de răniți de pe uliți nu erau cel mai trist lucru din Brăila. Era spectacolul refugiaților din Dobrogea așa de grozav, că și pietrele trebuie să-l fi simțit. Exodul acestei populații de copii și de moșnegi, care nu făcuse nimănui nimic și care își părăsise vatra și băutura casei semănând morți pe marginea drumului, e zguduitor. Oricât de tristă, era înălțătoare înfățișă-

rea acestor martiri ai României mari, pe fețele cărora nu citeai deznădejdea, ci speranța și nerăbdarea. Eram mici noi răniții, eroii cântați de gazete, pe lângă acești adevărați eroi ai pribegiei.“

Nu știa Ștefan Constantinescu atunci când încheia astfel însemnările sale de război că acesta era doar începutul retragerii, că mulți vor fi aceia care urma să plece în bejenie și chiar să-și piardă viețile în iureșul războiului.

Dintre cei 201 funcționari ai B.N.R. care au luptat în Războiul de Reîntregire, 21 au murit în slujba țării. Alături de Ștefan Constantinescu îi amintim pe: Ioan I. Slăvescu, Constantin Biciola, Constantin Colac, Ștefan

G. Ioanin, Haralambie Popa, Dumitru N. Vasiliu, Ioan Dumitrescu, Gheorghe Gh. Dumitrescu, Ioan E. Vergatti, Matei Oproiu, Constantin Georgescu, Ioan Păturea, Grigore Săndulescu, Dumitru P. Constantinescu, Constantin Enescu, Marin N. Ionescu, Alexandru I. Popescu, Mihalache Io-

nescu, Ioan Crivăț, Petre Popa.

Numele acestora au fost gravate pe placa dezvelită în Palatul din strada Lipscani, la 11 noiembrie 1937. La ceremonie au participat conducerea Băncii, numeroși funcționari și pensionari, rudele celor căzuți pe front. „Astfel – se spune în Raportul Consiliului de administrație din februarie 1938 – cu toții ne-am împlinit o mare și pioasă îndatorire față de cei care și-au slujit Instituția cu zel și devotament și și-au apărât Patria cu avânt și cu desăvârșirea jertfei supreme. Pururea vie, cinstită și de lumină pildă să fie amintirea lor în mijlocul nostru.“

Dr. Brîndușa COSTACHE,
șef Serviciu Arhivă B.N.R.,
Cristian PĂUNESCU,
consilier al Guvernatorului B.N.R.

Placa dezvelită în Palatul B.N.R., din strada Lipscani, la 11 noiembrie 1937, cu numele funcționarilor căzuți în Primul Război Mondial

În primele zile de război, tânărul ofițer zugrăvește Bucureștiul cuprins de febra mobilizării și surprins de apariția primelor zepeline germane. „16 august, m-am prezentat la Bancă, de unde am primit o gratificație de 200 de lei, o farmacie mică de campanie și o cutie cu pastile contra setei [...] Mi-am luat rămas bun de la [...] Bucureștii pe care cu o seară înainte îi bombardase un zeppelin. În noaptea de 15 spre 16, pe la ora 2, un zgomot neobicinuit m-a deșteptat din somn. Era un zeppelin monstru, care se proiecta ca un trabuc pe frumosul cer înstelat al lui august. Lumea ieșise curioasă să-l vadă ca pe o minune [...] A lansat câteva bombe.“

Călătoria de la București la Brăila a fost marcată de tumultul iscat de mobilizarea generală. „17 august, la ora 7 dimineața, am plecat cu trenul spre Brăila. În gară o gălăgie și o înghesuială cum din 1913 (tot în asemenea ocazie) nu mai văzusem. Abia mi-am găsit loc să stau în picioare într-un vagon deschis în care abia-ți mai puteai trage suflul de lume.“

Plecarea din Brăila, despărțirea de părinți, de orașul natal prilejuiesc tot atâtea emoții. „Când mi-am luat rămas bun de acasă mama mă asigură că nu există niciun glonț cu numele copiilor ei. I-am rugat pe toți ai mei să nu iasă să mă petreacă, dar înainte de a mă sui pe șlep mă apucă cineva în brațe și mă sărută, era tata [...] Multă vreme după plecarea șlepurilor de la pontoane răsunau uralele Brăilei întregi. Și marea aceea de capete și de costume ne-a urmărit mult de-a lungul țărmului Dunării noastre iubite.“

De la Brăila pe Dunăre până la Silistra drumul a fost un continuu rămas bun. „[...] Satele dunărene pe unde treceam erau de mult adunate să ne vadă trecând la deal. Cele două nopți petrecute pe șlep aproape nu am închis ochii. Soldații duceau mâinile în dreptul gurii și vorbeau cu ai lor de pe mal.“

Debarcați în vecinătatea orașului Silistra, la Tătărița, tânărul sublocotenent și soldații din plutonul său au asistat din depărtare la bătălia de la Turtucaia. La 26 august, primind ordin de retragere, au trecut prin Silistra și prin Ostrov. Noaptea au ajuns în satul Lipnița. Ul-

terior, s-au îndreptat spre Parachioi (Băneasa). În dimineața zilei de 31 august, în luptele din împrejurimile localității amintite, Ștefan Constantinescu a fost rănit grav la picior și la gât.

„Pe la 9 primesc ordin să întăresc flancul drept [...] Focul se întetește. Las în vale celelalte plutoane [...] și pornesc la creastă cu plutonul meu [...], simt o arsură în piciorul stâng: mă rănise. *M-a rănit! L-a rănit pe dl sublocotenent. Înainte băieți!* Continui să merg pe brânci, simt o lovitură teribilă în umărul stâng [...] Văd că plutonul intrase în șanț și începuse focul. Între acestea un șuvoi cald țâșnea din urechea mea stângă. Îl opresc cu mâna, dar sângele curgea ca un torent și nu-l mai puteam opri. Simt că mă sfârșesc, încep să horcăi și-mi pierd cunoștința.

Glonțul îmi străbătuse gâtul de după urechea stângă până sub maxilarul drept, unde s-a oprit făcând o umflătură ca o portocală. Abia puteam să respir, gura mi se strâmbase, nu puteam vorbi [...]

Când am văzut primele retrageri ale trupelor noastre, m-am grăbit să acuz în inima mea de lașitate pe cei ce se retrăgeau mai ales din fața bulgarului. Mintea mea refuza să conceapă așa ceva. Îmi închipuiam că dacă toată armata ar fi pusă pe fugă, regimentul nostru sau batalionul, sau cel puțin compania mea va rezista și va spăla rușinea...

Pele la 5 seara frontul ne este spart la una din aripi. Eram covârșiți. Orice efort de rezistență e imposibil. Ai noștri se retrag în fața puhoiului care ajungea proporția de opt contra unul, pe lângă armamentul lor nemțesc cu care nu ne puteam compara. Și astfel am avut nespuse de tristul prilej să-mi explic toate retragerile trupelor noastre, pe care eu le acuzam de lașitate. Nu erau lași nenorociții cari se retrăgeau, după ce pas cu pas încercau să reziste potopului ce ne invadea [...] Dar omenește nu era posibil să se facă mai mult decât am făcut noi în astfel de împrejurări.“

Însemnările redau apoi câmpul de bătălie presărat cu „răniții care se văitau de-ți sfășiau suflul“, devotamentul ordonanței care a reușit să găsească o căruță și să-l ducă până la Dunăre, șlepul aglomerat pe care a fost apoi imbarcat. A fost operat de două ori, prima dată

Vizita a fost un moment memorabil, care a rămas în istoria relațiilor bilaterale, dar și a orașului Constanța. Ceremonialul primirii înalților oaspeți a fost relatat pe larg, în cele mai mici amănunte în publicațiile locale, între care *Liberalul Constanței*, *Dobrogea Jună* și *România Mare*.

„Primii care au început să schimbe fizionomia Constanței – menționează presa timpului –, au fost meșterii zidari, lemnari, decoratori, pictori, ferari, lăcătuși, toți muncitori anonimi, cari făceau să răsară ca din basme pavilioane decorate, arcuri de triumf, saloane de primire inundate de lumini electrice, iluminații cu lampioane pe tot parcursul bulevardului, începând de la Pavilionul Reginei și până la gara Constanța și peste tot ambele laturi ale stradelor înghirlandate cu frunze de brad și lămpi multicolore“.

Vizita s-a desfășurat astfel: sosirea iahtului imperial *Standard* la ora 10.00. A urmat *Te Deum*-ul de la Catedrală. La sfârșitul acestuia familia imperială și familia regală română au luat un prânz intim la Pavilionul regal de pe dig.

La ora 16.00, țarul a oferit un ceai intim la bordul iahtului *Standard*.

La ora 17.30 s-a desfășurat parada militară în cinstea înaltului oaspete, iar după un moment de odihnă la ora 20.00 a început dineul oficial la Palatul regal din Constanța.

Seara s-a terminat cu întrunirea familiilor imperială și regală la Pavilionul regal de pe dig, la ora 22.15, și plecarea iahtului *Standard*, la ora 23.00.

Pentru derularea programului „s-au construit în paianță un pavilion de recepție la debarcader și o sală de gală lângă palatul Prefecturii, unde vor avea loc dejunurile și dineurile de gală“.

Parada militară, în cinstea suveranului rus

O splendidă alee leagă pavilionul Reginei de pavilionul special construit pentru primirea suveranilor Rusiei. Aleea continuă spre oraș. Adăugând pavilioanele amplasate la cazinoul comunal și în fața Palatului regal, tribunele și arcurile de triumf, enumerăm cele mai impor-

tante construcții conjuncturale ridicate cu acest prilej, pentru care există numeroase fotografii în arhive românești și rusești. Planurile acestora sunt realizate – și am avansat în premieră această ipoteză, dedusă din coroborarea documentelor parcurse – de arhitectul Petre Antonescu.

Descrieri amănunțite ale orașului și portului dau seama despre un ade-vărat proiect de țară pe care regele Carol I l-a conceput pentru a sincroniza provincia istorică Dobrogea, intrată sub domnia sa în granițele țării, la ritmurile de prefacere ale României moderne.

Apariția fastuoasă și funebră a Romanovilor la Constanța „este una dintre ultimele manifestări ale bătrânei Europe, rănită [apoi] mortal de atentatul de la Sarajevo“, săvârșit în ziua de 15/28 iunie 1914.

A fost și ultima apariție publică importantă a regelui Carol I, care a murit după câteva luni, la 27 septembrie/10 octombrie 1914, sfârșiat între datorie, convingere misionară și acele „clintiri de planuri“ identificate de Nicolae Iorga la sfârșitul vieții și domniei sale, „care îngrijorează până la înspăimântare pe clăditorul pentru eternitate“. Însă ctitoriile sale rămân. Și aceasta pentru că, potrivit spuselor lui Cezar Petrescu, „în orice zid ca să dureze peste veac se cere tencuită o umbră omenească. Așa spune crezul clădirilor. Regele Carol I și-a zidit vicața în temelia țării. I-a dat-o“.

Dr. Doina PĂULEANU,
Director, Muzeul de Artă Constanța

I Iunie 1914. Vizita țarului și a familiei imperiale ruse la Constanța

În ziua de 1 iunie 1914, își amintește peste ani Martha Bibescu, „asistam în Constanța, port românesc la Marea Neagră, la sosirea solemnă a țarului Nicolae al II-lea și a familiei imperiale, care au fost văzuți pentru ultima oară [atunci], călătorind în afara Rusiei, cu toată pompa suveranilor ruși. După câteva săptămâni, împăratul a semnat mobilizarea generală, Rusia intra în război, războiul deveni revoluție și, după patru ani, Nicolae al II-lea, țarina, țareviciul și tinerele mari ducese au dispărut pentru totdeauna în pivnița casei Ipatiev, asasinați de bolșevici“. Cu relatarea detaliată a acestui eveniment se încheie volumul *Regalitatea și marea. Dobrogea 1878-1914*, publicat de editura „Monitorul Oficial“ la sfârșitul anului 2015.

Vizita a durat doar o zi, fiind făcută într-o situație politică tensionată. Pacea de la București, din august 1913, care pusese capăt celui de-al doilea război balcanic, arătase opiniei publice europene că România se îndepărta de politica Triplei Alianțe.

Și, într-un moment în care războiul bătea la ușă, diplomația rusă s-a hotărât să fructifice în favoarea sa tendința României de desprindere de sub tutela Berlinului și a Vienei.

Acesta a fost motivul pragmatic al vizitei țarului Nicolae al II-lea la Constanța, chiar dacă evenimentului i s-au atribuit și semnificații de altă natură: o posibilă căsătorie a prințului Carol cu una dintre fiicele țarului (*Magazin istoric*, nr. 8/1999). Dintre cele patru fete ale familiei imperiale, doar Olga și Tatiana aveau vârsta potrivită pentru măritiş. Zvonuri privind o posibilă uniune matrimonială apăruseră din anul 1913, presa română, dar mai ales cea franceză, speculând căsătoria tânărului Carol cu Olga, fiica cea mare a țarului, apoi cu Tatiana. Era măgulitor chiar și zvonul pentru România: țarul cel mare al rușilor bătea la ușă unui rege mic și îi oferea mâna fiicei sale celei mari.

Scopul efectiv al solemnei descinderi, așa cum povestește generalul Socec, șeful Comandamentului 5 teritorial Constanța, căruia regele îi conferă cu acest prilej o misiune de maximă răspundere – securitatea vizitei imperiale – „este de a ne scoate din orbita de acțiune a focarului austro-german! Europa vede două centre puternice față-n față. Care pe care? Iată misterul marilor prefaceri. Numai o mână norocoasă ne va da o soluțiune favorabilă“.

Princesesa Maria, viitoarea regină, remarcă atmosfera neobișnuită a orașului pe care îl cunoștea bine și consemna în *Povestea vieții mele* „Era în iunie și toți trandafirii înfloriseră. Marea Neagră era albastră și orașul alb se gătise cu steaguri fâlfâitoare; era vâlvă și înfrigurare în străzile atât de liniștite. Peste tot steaguri fluturând, la

fiecare casă, la orice felinar, la fiecare vapor, steaguri noi, vesele, viu colorate, legănate de vânt pe un cer atât de albastru, încât ți se părea că a fost vopsit anume pentru acea împrejurare, un cer potrivit unei zile fericite“. Maria făcea legătura dintre cele două familii, fiind direct înrudită cu familia țarului.

Țarul Nicolae al II-lea și regele Carol I

oficial a fost *Săptămâna ilustrată*, un săptămânal care apărea joia, începând din mai 1917. Paginile acestui săptămânal abundă în ilustrații, puse în slujba propagandei regimului de ocupație. De asemenea, în perioada septembrie 1917-noiembrie 1918 a apărut revista culturală *Scena*, în paginile căreia au semnat mai multe condeie celebre, printre care: Liviu Rebreanu, Camil Petrescu, Adolph de Hertz, Tudor Arghezi etc.

Luni, 14 noiembrie 1916, bucureștenii trăiau din plin tensiunea provocată de „oribila așteptare“, așa cum a fost numită în memorii așteptarea ocupării Capitalei de trupele Puterilor Centrale. Părăsirea orașului de autorități a sporit neliniștea locuitorilor. În acest sens, Vasile Th. Cancicov nota: „Nu credeam să trăiesc să văd acest fenomen: Bucureștii fără guvern român, fără constituție, fără presă, fără poștă, fără telegraf, izolat de restul lumii, izolat de ai tăi, de rude, de prieteni. Și pentru cât timp? Pentru un an? Pentru doi?“.

„Oribila așteptare“ s-a încheiat totuși la 23 noiembrie 1916, într-o zi de miercuri, în care Bucureștiul era cuprins de ceață, așa cum se vede în imaginile care redau pe generalul von Mackensen și trupele germane, austro-ungare, bulgare și otomane pe străzile Bucureștiului. Generalul von Mackensen avea să conducă administrația de ocupație. Comandatura a fost instalată în clădirea Ministerului Lucrărilor Publice, azi sediul Primăriei București. A urmat instituirea Guvernământului Imperial al Cetății București, capitala și toate județele din Muntenia fiind puse sub autoritatea Administrației Militare de Ocupație. Guvernator militar al acestui teritoriu a fost numit generalul Tullff von Tscheppe und Weldenbach, care anunțându-și numirea preciza că „pentru înde-

plinirea acestor sarcini cer sprijinul tuturor autorităților române, județene și comunale“. În cazul orașului București, aceste autorități erau reprezentate de instituțiile prin care acționa Guvernământul Imperial, adică Ministerul de Interne, Primăria și Poliția, dar și de Comisiunea interimară a orașului București, numită „pentru conducerea treburilor comune“. Din această Comisiune făceau parte: colonelul Victor Verzea, care a devenit primar al orașului, pentru serviciile aduse ocupanților, și alți cinci membri responsabili cu aprovizionarea orașului: Sigismund Prager, pentru lemne, cărbuni, zahăr și sare; I. Dobrovici, pentru grâu, porumb și derivate; Paul Teodoru, pentru furaje; fostul primar Emil Petrescu trebuia „să se îngrijească de diferite aprovizionări“, iar C. Dristorian era șeful abatorului.

Dezarticulată în absența autorităților române, comunitatea bucureșteană a început să se adapteze unui nou cotidian al cărui obiectiv era supraviețuirea. Din noul peisaj bucureștean făcea parte și plimbarea generalului von Mackensen pe Calea Victoriei. La 15 ianuarie 1917, Virgiliu Drăghiceanu nota: „Văd pe Mackensen [...] Trece de la plimbarea zilnică la șosea. Un alai de rege oriental: el în cap, un bătrân vioi, simpatic, energic, bine conservat, slab și înalt, una din acele staturi care formează idealul tuturor germanilor predispuși la obezitate. Nu are deloc aerul sălbatic cu care pozează în toate fotografiile și tablourile [...] Doi aghiotanți

înapoi, cu căciulile cu cap de mort ale gărzii imperiale, doi husari din aceeași gardă și, ca încheiere, un jandarm.“

Curioși în neliniștea lor cotidiană, provocată de arestări și de descinderile zgomotoase în casele încuiate ale celor plecați în Moldova, locuitorii

În Sărindar, la sediul Gazetei Bucureștiului, la apariția unei noi ediții

VIATA COTIDIANĂ A BUCUREȘTENILOR ÎN TIMPUL OCUPĂȚIEI (1916-1918)

Începând cu mijlocul lui august 1916, Bucureștiul s-a aflat într-o mare și continuă emoție, o emoție pozitivă la început, provocată de intrarea în război și de trecerea Carpaților, care s-a transformat într-una negativă, sub impactul înfrângerilor de la Dunăre, a bombardamentelor celebrelor zeppeline, a comunicatelor ce anunțau retragerea din Transilvania, pierderea Olteniei și, în cele din urmă, intrarea ocupantului în Capitală. De asemenea, retragerea armatei către Moldova, imaginea nesfârșitelor convoaie de refugiați cu tot avutul și toată familia într-o căruță, asaltul asupra trenurilor, transferul instituțiilor centrale la Iași, toate acestea au dus la instalarea derutei și a panicii. Așadar, chiar înainte ca Bucureștiul să devină un oraș ocupat, locuitorii săi au făcut direct cunoștință cu războiul, cu restricțiile, cu cenzura, cu dezorganizarea și cu penuria aprovizionării.

În cele ce urmează vor fi prezentate câteva aspecte din viața cotidiană a celor 308.987 locuitori pe care autoritățile germane i-au recenstat ca viețuind în București în 82.604 gospodării, dezechilibrul între femei și bărbați, cauzat de plecarea ultimilor pe front, fiind unul major, respectiv 189.027 femei și doar 119.960 bărbați.

Pentru reconstituirea fragmentelor de viață cotidiană de acum un secol, am apelat la presa oficială a vremii, dar și la câteva pagini de memorialistică din acei ani. Cel mai important ziar din timpul ocupației a fost, fără nicio îndoială, *Gazeta Bucureștiului* (*Bukarester Tagblatt*), a cărui apariție, începând cu 30 noiembrie/12 decembrie 1916, nu a scăpat neobservată autorilor de memorii. Astfel, Virgiliu Drăghiceanu, cunoscutul istoric de artă și secretar al Comisiunii monumentelor istorice, consemna: „Apariția *Gazetei Bucureștiului*, gazeta oficială a armatei ocupante, în limba germană și română. Înfațișare greoaie și stilul greu, militar, în primele numere. Comunicatele lor nu prea sunt asigurătoare”.

Comandatura

La rândul său, mai pătimăș, dar și mai detaliat, Vasile Cancicov comenta: „A apărut azi primul ziar autorizat în capitală și în tot teritoriul ocupat [...] E un ziar pur german și este continuarea gazetei cu același nume ce apărea în București de mulți ani sub direcțiunea unui domn dr. Pop. El a reapărut în patru pagini, primele două sunt în limba germană, celelalte conțin traducerea [...] Sub numele gazetei stă inscripțiunea:

«Ediția de război, sub ocupațiune germană». Redacția și tipografia str. Sărindar no. 9 și 11, deci localul *Adevărului*. Dl. C. Mille plătește deci chiar de la început o poliță“, ceea ce trimite la entuziasta susținere a intrării României în război de către proprietarul *Adevărului* și al *Dimineții*. Un alt periodic

SPIONAJ ȘI CONTRASPIONAJ ÎN ROMÂNIA ANILOR 1914-1916

La începutul Primului Război Mondial în România funcționau două structuri de informații. Serviciul de informații al armatei a fost înființat de domnitorul Alexandru Ioan Cuza la 12 noiembrie 1859, când s-a creat Statul Major General (S.M.G.), în cadrul căruia funcționa și Secția a II-a Informații. După abdicarea domnitorului (10/11 februarie 1866), structura informativă a dispărut din noua organigramă a S.M.G. Abia spre finalul secolului al XIX-lea, pe fondul unei necesități evidente, s-a decis reînființarea unei structuri informative, la nivel de birou. În perioada 1904-1907 organizarea Marelui Stat Major (M.St.M.) a inclus și Secția a II-a Studiul armatelor străine, informații, chestiuni internaționale și misiuni. După războaiele balcanice (1912-1913), Secția a II-a va fi reorganizată la nivelul a două birouri: C – Informații, respectiv D – Topografie și transporturi. Din 3 martie 1914, prin Ordinul de Zi nr. 48 al M.St.M., atribuțiile informative au trecut de la Secția a II-a la Secția a III-a Operații, care avea în subordine Biroul 5 Informații și studiul armatelor străine, Biroul 6 Operații și Biroul 7 Marină.

După răscola din 1907, Parlamentul a votat, în 1908, două legi: înființarea Direcțiunii Poliției și Siguranței Generale (D.P.S.G.) și reorganizarea Jandarmeriei. D.P.S.G. era o structură modernă, organizată după model francez și inițiată de Ion Panaitescu, cel care a introdus toate mijloacele și metodele informative existente în domeniu la acel moment.

Potrivit unui raport primit de D.P.S.G., la 5 august 1914 a avut loc la Berlin un Consiliu de Coroană prezidat de împăratul Wilhelm al II-lea la care au luat parte toți consilierii săi. Între alte chestiuni discutate a fost cea a aprovizionării armatei și populației, care trebuia făcută „de urgență”, iar singurele surse erau statele neutre. Consilierii Kaiserului l-au ales pe C.F. Hildebrand din Hamburg, șeful unei case de import-export,

ca reprezentant oficial în România, deoarece avea relații de afaceri anterioare. C.F. Hildebrand l-a trimis la București pe Paul F. Hildebrandt, o rudă, care a solicitat Băncii de

Credit Român să-i avanseze sumele necesare pentru achiziționarea de grâne. Banca de Credit Român a cerut ca aceste plăți să fie garantate de o bancă germană, menționând că este în „legătură intimă” cu Deutsche Bank din Berlin. Aceasta din urmă a acceptat imediat cererea și afacerile au început să se deruleze. La 1 septembrie 1914 Paul Hildebrandt vine în

România împreună cu procuristul său, Carol Göbl, și se cazează la Hotel „Bulevard”. În perioada septembrie-decembrie 1914 cei doi fac plăți de peste 3.650.000 lei pentru achiziția și exportul de cereale din România. La data respectivă, în România se putea trăi lunar cu

Și atunci, ca și acum, presa era... informată bine

Trupe germane pe Calea Victoriei

comunei București încercau să-și ducă viața mai departe, căutând în fiecare dimineață să afle noile reglementări ale Administrației de ocupație din paginile *Gazetei Bucureștiului* sau din ordonanțele lipite în oraș, făcând eforturi să le distingă pe cele noi de cele vechi. Altfel, zice un memorialist, ajungeai la închisoare, fără să știi pentru ce.

Inițial, unii bucureșteni au dat crezare frazei liniștitoare din anunțul-proclamație al generalului Weldenbach, potrivit căruia „din proviziunile țării se vor lăsa populațiunii acelea de care are nevoie pentru traiul, pentru continuarea culturii pământului, cât și pentru celelalte îndeletniciri neapărat trebuincioase. Prisosul se va exporta, cum s-a obișnuit și în timp de pace, în țările aliate“. Chiar Virgiliu Drăghiceanu respira ușurat și nota: „suntem veseli, în sfârșit, că nu mai suntem lăsați la discreția oricărui soldat“, dar avea să amendeze total observația sa, adăugând: „nici nu bănuim că de-abia de acum va începe jaful, jaful organizat oficial, în locul jafului individual“.

Jaful oficial a fost organizat prin succesivele ordonanțe care au impus populației restricții și rechiziții. În cele ce urmează ne vom limita la prezentarea uneia dintre primele ordonanțe, aceea din 8 decembrie 1916 (stil nou). Prin aceasta se impunea „o economie cât mai mare a luminei electrice și a întrebuițarei păcurei“, deoarece în cetatea Bucureștiului se află puțină păcură „din cauza distrugerii cu consimțământul autorităților române a puțurilor de petrol“. Astfel, fiecare membru al unei familii putea consuma 1kw/săptămână, ofițerii

încartiruiți fiind considerați membri ai familiei. Ordonanța mai stabilea: închiderea magazinelor la ora șapte seara, interzicerea reclamelor luminoase, reducerea la jumătate a iluminatului străzilor (Bulevardele Kiseleff și I.C. Brătianu nu mai erau iluminate electric, iar Carol I și Elisabeta doar până la 11 seara, după care se aprindeau lămpile de orientare), declararea, în două zile, a cantităților de benzină grea, motorină, petrol de la zece litri în sus, nedeclararea, dar descoperirea acestora ducând la confiscare, la trei luni de închisoare și până la 1.000 de mărci amendă.

A urmat rechiziționarea saltelelor, a plăpumilor, a trăsurilor, a lemnului (au fost confiscate în primul rând lemnele celor plecați), a gazului, a zahărului, a celui de-al doilea topor, a pieilor crude, a bicicletelor, a butoaielor, a mașinilor de scris etc., astfel încât Virgiliu Drăghiceanu consemna la 30 decembrie 1916/12 ianuarie 1917: „Avem grijă că vom fi înfometați nu numai prin neaprovizionarea piețelor, dar chiar prin ridicarea proviziilor noastre de iarnă. Căci o ordonanță cere depunerea, în 24 de ore, la Gara de Nord, a întregii cantități de zahăr de la 15 kilograme în plus și a lichiorurilor.“

Începuse „agonia unei capitale“, cum sugestiv scria Constantin Kirițescu. Timp de doi ani, între disperare și adaptare, locuitorii săi au supraviețuit privațiunilor impuse de legile scrise și nescrise ale războiului.

Dr. Nadia MANEA,
expert B.N.R.

ranței Ploiești la 18 mai 1915 ca artistă la Circul „Roussiere”, care se afla în turneu în localitate. Aristocrata a ieșit în evidență când a intrat „în contact cu ofițerii superiori din garnizoană”. Circul a plecat mai departe, iar semnalarea de la Ploiești a determinat o supraveghere serioasă. La 11 septembrie 1915, Poliția Vaslui a informat că în oraș contesa „s-a dedat prostituției clandestine”, după care a plecat la Brăila.

Ajunsă la Galați, este filată de agentul de Siguranță nr. 158, care constată că artista l-a vizitat acasă pe generalul Mihail Aslan, comandantul Corpului 3 Armată, apoi a mers la Regimentul 11 „Siret”, Regimentul de Artilerie Călărească și Regimentul Cetate. Oficial a făcut reclamă pentru reprezentarea circuitului din 25 octombrie 1915.

Lunile trec și Bettine este supravegheată în continuare de oficiile de Poliție sau Siguranță din localitățile pe unde merge. În iunie 1916 a ajuns la Dorohoi, cu Circul Național Român condus de G. Bella. În urma monitorizării se constată că artista „caută ocazii de a se pune în contact cu ofițerii din garnizoana locală și întrucât duce o viață luxoasă, în raport numai cu remunerația de artistă a acestui modest circ, prezența sa ne pare suspectă și nu poate fi exclusă posibilitatea ca numita să nu se ocupe și cu spionajul”.

De la București vine acceptul pentru a fi interogată, ceea ce Poliția Dorohoi execută. Potrivit dosarului care s-a păstrat, Bettine Rassignieur de Miremont, născută în 1880 în Jassiuk (Galiția), a urmat Școala de mame din Graz, cunoaște limbile germană, franceză și rusă și deține cai în valoare de 20.000 lei; are talia mijlocie, păr blond, ochi albaștri, gura potrivită, barba proeminentă, tenul bălan (sic!).

Nu se identifică amenințări la adresa siguranței și este lăsată să-și continue activitatea.

La 14 august 1916 se află la Bârlad, unde este reținută din ordinul prefectului de Tutova pe baza solicitării D.P.S.G. „Această doamnă este de o moralitate foarte îndoielnică – scrie șeful Serviciului Siguranței din Poliția Bârlad imediat după arestare –, căutând prietenii cu domni bine situați și întovărășindu-i la dife-

rite petreceri, frecventând în tovărășia lor localurile de noapte și plecând împreună cu ei pe la casele lor”. În februarie 1917 se afla tot în Bârlad și tot în arest. Cel puțin așa trebuia să fie.

Bettine Rassignieur de Miremont

Totuși, Marele Cartier General, Serviciul Siguranței, a informat D.P.S.G. că „artista de circ prostituată Rassignieur de Miremont, pretinsă contesă”, are un statut aparte, care îi permite „să iasă deseori în oraș, unde stă ore întregi la diferite persoane care sunt în rela-

ții cu străinii suspecti din oraș”. Marele Cartier General a solicitat mutarea femeii într-un alt penitenciar, din alt oraș, și pedepsirea directorului arestului preventiv din Bârlad.

Are loc o anchetă care constată că Bettine ducea o viață luxoasă și trăia în contact cu ofițerii superiori din garnizoanele pe unde trecea și cu diferite persoane bine situate. Perinda localurile de noapte, dansa, cânta, bea șampanie, petrecea până la ziuă pe banii „sponsorilor”, apoi urmau partide îndelungate de sex. Prin măsurile luate de autorități contesa a fost mutată în alt oraș, cu un regim de detenție ceva mai strict, iar vulnerabilitățile informative de la Bârlad au fost eliminate.

Dr. Alin SPÂNU,
Facultatea de Istorie, București

Hilda Kolbinger

un salariu de 80 lei; un agent de Siguranță avea 120-150 lei/lună, un comisar, comisarșef 250-300 lei, inspectorii generali de poliție și siguranță 400-500 lei, iar conducerea D.P.S.G. 800-1.000 lei. Până la urmă, Hildebrandt va fi expulzat din România în primăvara anului 1915, pentru acțiuni subversive.

După Hildebrandt au venit în România alți doi conaționali, Iversen și Roselius, care aveau sarcina de a influența mediul politic și presa autohtonă în favoarea Puterilor Centrale. Au fost achiziționate ziare, tipografiile și conștiințe de jurnaliști, banii au fost investiți cu dărnicie, însă rezultatul nu a fost cel scontat. D.P.S.G. a reușit să-i urmărească pas cu pas. Așa cum se întâmplă și în prezent, de multe ori din anchetele în curs se scurgeau informații către presă. Apoi, pe prima pagină apăreau cu litere de-o șchioapă titluri incendiare despre activitățile subversive ale supușilor străini.

Să menționăm și două cazuri de spionaj, ale căror protagoniste au fost două femei. Locotenentul Petre Jinga din Regimentul 34 Infanterie o denunță Brigăzii de Siguranță Constanța (30 ianuarie 1915) pe artista Hilda Kolbinger. După ce a petrecut mai mult timp cu ea, s-a convins că are „misiunea de spioană în serviciul statului austro-ungar”. A ajuns la această concluzie după ce a fost chestionat

„cu multă dibăcie” despre pregătirile armatei, concentrări de ofițeri și soldați, unitățile de vânători dislocate pe Valea Prahovei, situația echipamentelor ș.a. Din cercetările făcute pe cont propriu a identificat o corespondență suspectă între Hilda și Willy Zwilinger, comerciant de cereale din Craiova și reprezentant al Casei Oroveanu. Acesta călătorea des la Sibiu sub pretextul exportului de cereale. Hilda este chemată la sediul Brigăzii, unde declară că este născută la 5 ianuarie 1892 în Viena, de meserie artistă, a venit în România în iunie 1912 și a lucrat în București, Craiova, Galați și Brăila, înainte de a veni la malul mării. În paralel, Zwilinger este urmărit de Brigada Craiova și se constată că a fost la Viena până la 5 februarie 1915, de unde a revenit încântat că a reușit să vândă 15 vagoane de porumb. La 25 februarie 1915 Hilda a anunțat că pleacă la Brăila, însă în realitate s-a dus la Craiova, unde s-a întâlnit cu comerciantul și amândoi au plecat la Viena pentru două săptămâni. Până la revenirea din vacanță, D.P.S.G. și-a însușit raportul Brigăzii Constanța și a propus expulzarea artistei. Guvernul dă „undă verde” la 9 martie 1915. La revenirea de la Viena, Hilda a aflat că trebuie să părăsească definitiv România.

Contesa Bettine de Miremont, supusă austriacă, este semnalată de Serviciul Sigu-

Rusia, alături de manuscrise și tipărituri valoroase, este un fapt notabil, care demonstrează importanța documentară și istorică acordată de conducerea Academiei colecției de mărci poștale. În anul 1935 colecția de mărci poștale a Academiei s-a întors din periplul moscovit. A făcut parte din acea primă, dar foarte mică parte a tezaurului național restituit de sovietici, ca urmare a începutului de normalizare a relațiilor româno-sovietice, inițiat de Nicolae Titulescu în contextul unei izolări a U.R.S.S. pe plan internațional. Ca urmare a acestor demersuri diplomatice, s-au redeschis misiunile diplomatice în cele două țări, iar prin refacerea podului peste Nistru de la Tighina s-au reluat legăturile feroviare. În acest context, U.R.S.S. a returnat României o foarte mică parte din tezaurul depus la Moscova în 1916. Ceea ce a venit atunci de la Moscova (niciun gram din tezaurul B.N.R. nu a fost înapoiat nici până astăzi) nu a avut darul de a impresiona opinia publică românească și evenimentul a trecut aproape neobservat.

Puțină lume știe astăzi că atunci a fost înapoiată României colecția de timbre a Academiei Române. Un document întocmit la 16 noiembrie 1937 de George Nicolăiasa, șeful secției manuscrise de la Biblioteca Academiei Române, oferă informații interesante despre conținutul acestei colecții. Documentul este intitulat „Lista de mărci poștale ce au fost primite de la Moscova la secția manuscriselor

și au fost trecute de curând la secția numismatică”. Pe această listă figurează, printre altele: 52 de mărci poștale Cap de Bour, 45 de timbre Principatele Unite, 40 cu efigia lui Cuza Vodă și 16 proiecte (machete) ale unor astfel de timbre, „149 pe o singură foaie, cu una la mijloc de altă valoare” (faimoasa eroare de 25 de bani Spic de Grâu în coala de 150 de timbre 5 bani albastru), 5 probe (eseuri) de mărci jubiliare, încercări de timbre pe 17 nuanțe de hârtie (probe de hârtie!) și o broșură cuprinzând colecția completă de mărci și timbre japoneze (105 piese). Din păcate, nu avem la dispoziție niciun document care să conțină inventarul pieselor filatelice trimise la Moscova. Din acest motiv nu putem să știm dacă tot ce a fost expedit în 1916 s-a întors în 1935!

Colecția de mărci poștale a Poștei datează din 1891, când directorul Poștei din acea vreme, colonelul August Gorjan, anunța înființarea unui muzeu în cadrul căruia urma să fie expuse toate mărcile poștale și timbrele fiscale, precum și imprimările emise de Poșta Română, de la Unirea din 1859 și până la zi. În calitate de membră a Uniunii Poștale Universale, România primea toate mărcile poștale emise de statele membre ale acestei organizații internaționale. Și aceste timbre urma să fie expuse în cadrul muzeului anunțat de colonelul Gorjan.

Din motive necunoscute, colecția de timbre nu a urmat administrația poștală în refugiu

COLECTIILE FILATELICE PUBLICĂ DIN ROMÂNIA, ÎNTE MOSCOVA ȘI BERLIN, ÎN TIMPUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

În vara anului 1916, când România a intrat în război, existau în țară două colecții filatelice publice. Una era la Academia Română, iar alta la Poștă.

Bazele primei colecții au fost puse încă din 1879, atunci când omul politic și remarcabilul cărturar Dimitrie C. Sturdza-Scheianu a făcut Academiei o donație compusă

Marii Britanii – țara în care s-a pus în circulație prima marcă poștală din lume, la 6 mai 1840 – s-a format în 1891, prin achiziționarea celebrei colecții Tapling. Această colecție este deținută astăzi de British Library (Biblioteca Națională a Marii Britanii). Odată cu trecerea anilor, colecția filatelică a Academiei s-a îmbogățit constant, prin donații și achiziții.

Situația dramatică în care se găsea țara noastră în iarna anului 1916 a impus găsirea unor soluții pentru punerea la adăpost a tezaurului național. Astfel, au fost expediate în Rusia, aliata noastră cea mai apropiată, nu numai tezaurul de aur al Băncii Naționale a României, dar și vechi și prețioase documente istorice românești și odore bisericești.

Odată cu documentele, Academia Română a expedit în Rusia și colecția filatelică, care includea vestitele mărci poștale Cap de Bour, emise la 1858. Incluzerea colecției filatelice printre piesele trimise în

Mărcile poștale Cap de Bour, de 27 și de 108 parale

din 137 de hărți vechi, un pocal din vremea lui Vasile Lupu și „o colecțiune completă de timbre poștale și telegrafice românești, orânduită într-un album“. Trebuie reținut anul donației, 1879, deoarece devansează câteva date importante din istoria filateliei românești, precum apariția primei publicații cu caracter filatelic din România în 1881 sau constituirea primei societăți filatelice românești în 1891. Colecția de timbre a Academiei Române este printre primele de acest gen din Europa. Astfel, colecția filatelică națională a

Cap de Bour, emisiunea a doua, serie completă

CONTENTS (Romanian History) N. Iorga Unlike the urban population, Bessarabian peasant resisted any attempts of russification ● S. Cristescu Scandal in the royal family ● I. Constantin Pan Hallippa about Soviet persecution against Bessarabians after 1940 ● E. Ploșniță The story of the National Museum of History of Moldova ● A. Chiru Liviu and Fanny Rebreanu, an overwhelming love ● A.S. Gladîșeva The fate of WWII Romanian POW in Russia ● A. Roșu Remembrance of the deceased in June ● A. Ștefan The girls of the great photographer Joseph Berman ● F. Banu, L. Banu Baron de Rothschild is brought to hunting in Romania by the... Securitatea (II) ● G. Filitti Letters from former days, addressee: Alexandru Ioan Cuza and Ion Ghica ● M. Ioniță Once upon a time, a coffeehouse in Bucharest: Corso ● Gh. Bilgă Doftana, the prison built by Carol Ist ● N. Noica Dobre Nicolau, the man who built the Romanian Athenaeum, the State Mint, the Royal Palace (II) ● M. Sala Different eponymous ● In Bucharest, 50 years ago ● Romanian Documents at Hoover Institution (CLXXIII) ● The 24th Symposium of banking history and civilization „Cristian Popisteanu”: The National Bank of Romania and World War I

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Н. Йорга В отличии от горожанина, бессарабский крестьянин дал отпор всем попыткам русификации ● С. Кристеску Скандал в королевской семье ● И. Константин Пан Халиппа о советских репрессии против бессарабцев после 1940 ● Е. Плюшниц Повесть Национального Музея истории Молдовы ● А. Киру Ливио и Фанни Ребрюну – подавляющий роман ● А. С. Гладышева Румыны в советском плену ● Дж. Рошу Поминание умерших в июне месяце ● А. Штефан Дочери крупного фотографа Иосифа Бермана ● Ф. Бану, Л. Бану Секуритате приглашает барона Ротшильда на охоту в Румынии (II) ● Дж. Филиитти Письма 19 в. Получатели: Александру Иоан Куза и Ион Гика ● М. Иониц Старые кафе Бухареста: „Корсо“ ● Г. Былгэ От рудника Телега до тюрьмы Кароля I, Дофтана ● Н. Нойка Добре Николау, строитель Румынского Атенеума, Монетного Двора, Королевского Дворца (II) ● М. Сала Разные эпонимы (тоже с буквой *n*) ● В Бухаресте 50 лет тому назад ● Румынские документы в Гуверском Институте (CLXXIII) ● XXIV-ый ежегодный Симпозиум по истории и банковской цивилизации имени „Кристиана Попиштяну”: Национальный Банк Румынии и Первая Мировая Война

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Piața Valter Măărăcineanu, nr. 1-3, sector 1, PO Box 15-702, cod 010155, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Sala Palatului, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul

ISSN 0541-881X

Lei 6,00

Fragment de coală Cuza de 20 parale, timbre neemise

la Iași. Ca o curiozitate, menționăm că atunci au fost duse la Iași lucruri mult mai mărunte, cum ar fi ștampilele cu care se făcea cenzurarea corespondenței. Aceste ștampile au fost utilizate în timpul războiului la Iași, chiar dacă în textul ștampilei apărea localitatea București. Colecția filatelică a rămas la București și cel puțin o parte a ei a fost transportată la Berlin în timpul ocupației germane. Nu există multe informații despre acest transport în Germania. Unele documente din arhiva fostului Conservator de Timbre evocă vag transportul timbrelor în Germania, fără a oferi informații detaliate.

Presa filatelică interbelică este însă mult mai categorică: „Din câte am putut afla, acest Album [este vorba despre colecția de timbre a Poștei] datează de multă vreme, când cuprindea și câteva CAP de BOU[R] de 27, 54 și 108 parale originale. Spre desnădejdea noastră, astăzi el conține vreo 15-20 bucăți, toate false (prima emisiune) și încă foarte numeroase bucăți din emisiunea a doua de 40 și 80 de parale tot falsuri. Nu e cazul să discutăm unde au mers cele bune, mai ales că Albumul a fost și la Berlin în timpul ocupației germane, ci să căutăm a-l îmbogăți din nou cu piese rare, care totuși se mai găsesc.”

Nu se cunoaște aproape nimic despre transportul timbrelor la Berlin în timpul ocupației germane. Nici când au fost luate timbrele și nici când s-au întors. Nu cunoaștem inventarul pieselor expediate și nici al celor sosite. În

aceste condiții nu putem decât consemna luările de poziții din presa interbelică, care lasă să se înțeleagă că la Berlin colecția a fost devalizată.

Existența colecțiilor publice de timbre în 1916 atestă includerea *de facto* a mărcilor poștale în patrimoniul cultural național încă de la începutul secolului al XX-lea. Din acest punct de vedere eventualele discuții astăzi despre apartenența mărcilor poștale la patrimoniul cultural național sunt inutile. Istoria a dat deja un răspuns la această întrebare.

Soarta colecției filatelice a Poștei, rămasă la București, sub ocupația germană, demonstrează că decizia Academiei Române de a include colecția filatelică printre bunurile culturale refugiate la Iași și ulterior expediate în Rusia a fost corectă. Din nefericire, doar o foarte mică parte din ce s-a trimis la Moscova a revenit în țară – în 1935 și 1956 –, în contextul unor evenimente politice internaționale speciale.

Istoria trebuie cunoscută pentru că ne oferă posibilitatea să utilizăm experiența trecutului. Nu este însă suficient să cunoaștem istoria, ea trebuie mai ales înțeleasă. Adică atunci când analizăm evenimentele trecutului trebuie să ținem cont de contextul acelei epoci, și nu să judecăm după criteriile prezentului.

Dr. Cristian SCĂICEANU,
Banca Națională a României

magazin istoric

- Cafeneaua Corso
- Dragostea lui Fanny pentru Liviu Rebreanu
- Povestea gladiatorilor

5 948384 040074 06